

KARYS

Pusku žinis.

1991
LAPKRITIS - GRUODIS
NOVEMBER - DECEMBER

Nr. 6

LP

KARYS

1991
Nr. 6 (1667)

Leidžia — L.K.V.S. RAMOVĖ

TURINIO SKYRIAI: Karinės žinios, Mokslas ir Technika, Spaudoje pasižvalgius, Žvilgsnis į politiką, Kronika ir Šaulių priedas — Tremties trimitas.

Redaktorius — Balys Raugas, 415 Main St., Delran, N.J. 08075

Administratorius — Alfonsas Samušis

KARYS išleidžiamas kas du mėnesiai. Jam skiriamus straipsnius siųsti redaktoriaus adresu. Įvairių autorių straipsniai, skelbiami KARYJE, nevisada reiškia redakcijos nuomonę. Straipsniai gali būti trumpinami bei taisomi. Korespondencijos spausdinamos tik apie ramovėnų, šaulių ir birutiečių veiklą bei jų narius. Rankraščiai ir nuotr. redakcijoje nesaugoma.

Prenumerata JAV-bėse ir užsienyje: metams U.S. \$26.00, pusmečiui U.S. \$13.00, atskiro nr. U.S. \$4.50

Pinigus siųsti šiuo adresu: KARYS 341 Highland Blvd., Brooklyn, NY 11207, USA

Čekius arba Money Orders adresuoti tik KARYS vardu, - ne "Warrior" ar kt.

Keisdami adresą nedelsdami praneškite KARIUI, pažymėdami naująjį ir senąjį adresą.

KARYS (ISSN 0022-9199) is published bi-monthly by Lithuanian Veterans Assoc. RAMOVĖ, a Not-For-Profit Corporation, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207. Subscription \$26.00 per year (single copy \$3.00). Second class postage paid at Brooklyn, N.Y. Postmaster. Send Address changes to: KARYS, 341 Highland Boulevard, Brooklyn, N.Y. 11207.

TURINYS

Viršelyje:

Vytauto Didžiojo karo muziejaus fasado vaizdo iškapra 1939 m.

Atsisveikiname su "Kariu"	305
Plk. inž. St. Birutis — Lietuvos kariuomenės ginklavimas	308
M. Tytuvėnis — Lietuvos karininko keliai	311
A. Balčytis — Lietuvos karininkų ramovė	314
P. Matekūnas — Atsiminimai bei įspūdžiai iš Vilniaus	320
S. Rackevičius — Komendantūros būrio priedangoje	331
Heroiškumu pažymėti karininkai	334
Kavos puodelis gaivina Lietuvos savanorį	335
"KARIO" skyriai:	
Karinės žinios	336
Žvilgsnis į politiką	341
Iš grožinės literatūros	344
"KARIO" priedas	
Išsivijęs "TRIMITAS"	347
MŪSŲ MIRUSIEJI	358

ATSTOVAI

Baltimore — K. Česonis, Chicago — K. Juškaitis, Cleveland — J. Citulis, Aurora, Col. — Br. Masiokas, Boston — V. Senūta, Detroit — V. Kutkus, Australia — V. Šalkūnas.

Isteigtas Lietuvoje 1919 —
Nepriklausomybės kovų —
metais.

KARYS

Atgaivintas Jugtinėse
Amerikos Valstybėse
1950 metais.

PASAULIO LIETUVIŲ KARIŲ - VETERANŲ MĖNESINIS ŽURNALAS

Nr. 6 (1667)

LAPKRITIS – GRUODIS

1991

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko V.Landsbergio
invokacija, pasakyta Šiluvoje 1991 metų rugsėjo 8 dieną

*Ačiū Tau, Galingasis Dieve, kuris apsaugojai Lietuvą jos varguose ir nelaimėse,
neleidai pražūti, kuris buvai kartu su Lietuvos gynėjais ir sutvirtinai abejojančius.
Globok ir laimink mūsų darbus Tėvynės Lietuvos ir visų jos žmonių gerovei.*

ATSISVEIKINAME SU IŠEIVIJOS KARIU, SIŪSDAMI GERIAUSIUS LINKĖJIMUS KARIUI VILNIUJE!

Žurnalas "Karys", išeivijoje atgaivintas 1950 m. lapkričio 23 d., vienintelis karinės minties leidinys, lankė mus 41-erius metus. Jame atsispindėjo Lietuvos kario ir šaulio kovoje dėl Lietuvos laisvės tvirta kovinga dvasia, gili Tėvynės meilė ir nepalaužiamas tikėjimas į mūsų brangios Tėvynės Lietuvos laisvam bei nepriklausomam gyvenimui prisikėlimą. Per tuos keturis dešimtmečius išeivijoje šis žurnalas palaikė ir stiprino mus, susispietusių darniose ramovėnų gretose, ir buvo mūsų veidrodžiu laisvajame Vakarų pasaulyje, kalbančiu apie lietuvių karį ir LKVS "Ramovė" veiklos pasireiškimus išeivijoje.

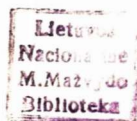
Per tuos ilgus dešimtmečius daug organizuotų ir asmeninių pastangų pareikalauta išlaikyti "Kario" tęstinumą už Lietuvos ribų. Tai nuopelnas buvusių redaktorių, pasišventusių administratorių ir pagaliau visų Jūsų, gerbiamieji Ramovėnai, savo rašiniiais talkininkavusių, rėmusių ir šį žurnalą daugel metų prenumeravusių. Bendros visų pastangos nebuvo veltui. Ir šiandien galime drąsiai tvirtinti, kad LKVS "Ramovė" bei ramovėnai savo pareigą už Tėvynės ribų atkurti ir išlaikyti šį žurnalą, kol bus atstatyta Lietuvos Nepriklausomybė, sąžiningai ir be prie-

kaištų atliko. "Karys" reguliariai mus lankė, lyg laukdamas tos valandos, kada kartu su mumis galės grįžti į Lietuvą ir Nepriklausomą Lietuvą.

Pagaliau mūsų visų svajonė išsipildė: *Lietuva Laisva ir Nepriklausoma*, gaivalingai numetusi okupanto jungą, išdidžiai rikiuojasi į Europos valstybių gretas. Atkuriamos Lietuvos ginkluotos pajėgos, o nuo šių metų pradžios pradėtas Vilniuje leisti ir "Karys". Gi tuo pačiu metu išeivijos "Kario" leidimo sąlygos žymiai pasunkėjo. "Ramovės" centro valdybai teko svarstyti ir spręsti mūsų žurnalo likimą.

Pirma, "Ramovės" centro valdyba š.m. rugsėjo 28 d. gavo Pranciškonų spaustuvės vedėjo tėvo Pranciškaus Gedgaudo, OFM, raštą, kad dėl spaustuvės perorganizavimo spaustuvė, spausdinusi "Kari" 41 metus nuo 1992 metų sausio mėn. "Kario" spausdinti nebegalės. Pastangos surasti kitą spaustuvę buvo nesėkmingos.

Antra, š.m. rugsėjo 16 d., gautas "Kario" administratoriaus Alf. Samušio raštas, kad jis nuo š.m. gruodžio 31 d. iš pareigų pasitraukia ir prašo nurodyti, kam perduoti žurnalo kasą bei turtą. Administratoriaus paieška irgi buvo nesėkminga.

LKVS "Ramovė" CV š. m. rugsėjo 26 d. posėdyje, apsvarsčiusi susidariusią padėtį, tvirtai tikėdama, kad, Vilniuje išeinant "Kariui", pareiga išėivijoje leisti "Karį" yra įvykdyta, nutarė:

a) išleidus š. m. paskutinį numerį, "Kario" leidimą sustabdyti;

b) įgalioti žurnalo redaktorių B. Raugą tartis su Vilniuje išeinančio "Kario" leidėjais, kad būtų rasta vietos "Ramovės" veiklai aprašyti;

c) likviduojamo "Kario" kasos bei turto klausimą pateikti Sąjungos skyrių suvažiavimui, numatytam 1992 m. gegužės 16-17 d.;

d) už daugelio metų pasišventimą "Kariui" redaktoriui Baliui Raugui ir administratoriui Alfonsui Samušiiui LKVS "Ramovės" centro valdyba Sąjungos bei skaitytojų vardu reiškia nuoširdžią padėką ir linki geriausios sėkmės.

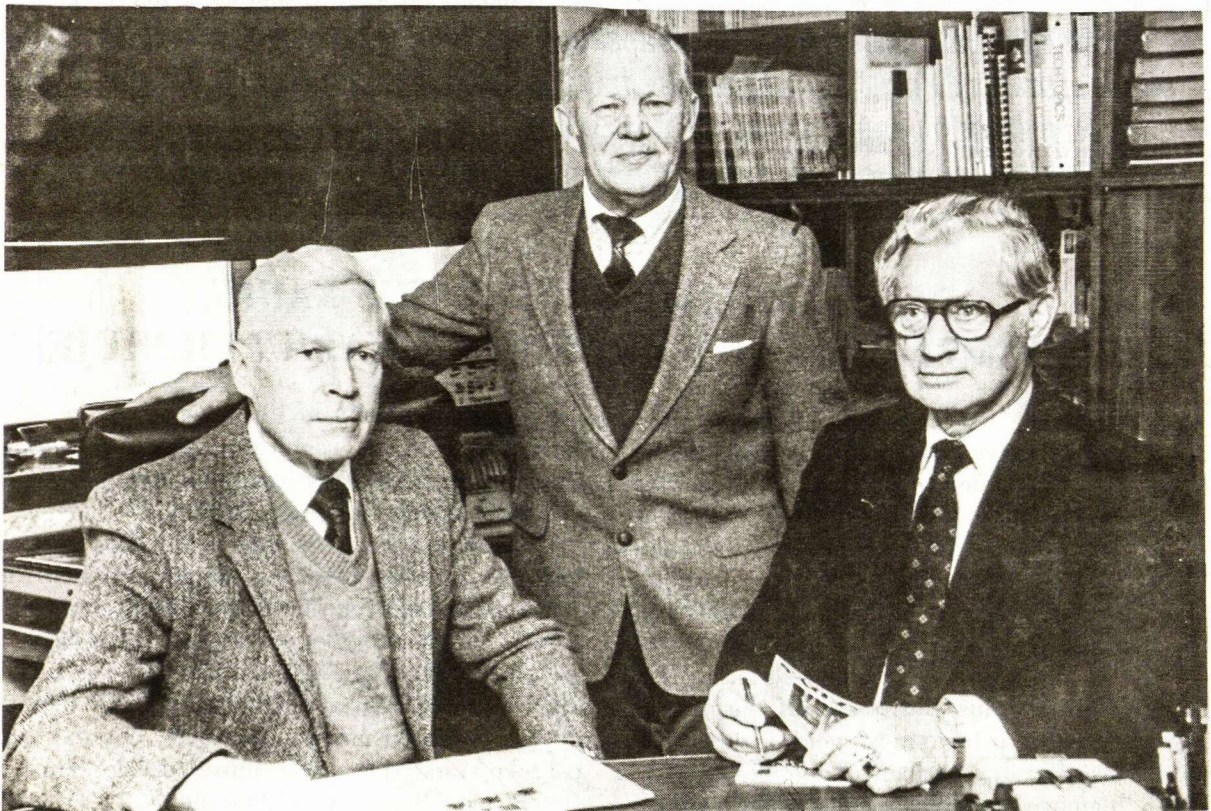
Centro valdyba skatina ramovėnus užsiprenumeruoti Vilniuje einantį "Karį" ir "Kardą". Paskelbtasis Lietuvoje leidžiamų karinės minties žurnalų finansinės paramos vėjus pratęsimas iki Sąjungos skyrių atstovų suvažiavimo.

E. Vengianskas

Centro valdybos pirmininkas

A. Skopas

sekretorius

Iš k. Zigmas Raulinaitis, redagavęs "Karį" nuo 1954.04, (stovi) Alfonsas Samušis, "Kario" administratorius nuo 1981 metų pradžios, Balys Raugas, paskutinis išėivijos "Kario" redaktorius, perėmęs žurnalo redagavimą 1985.01.09. L. Tamošaičio nuotr.

BENDRADARBIUKIME LIETUVOS KARINIO POBŪDŽIO SPAUDOJE
Atsiminimus, korespondencijas, nuotraukas bei kitokius rankraščius, skirtus Vilniuje išeinančiam "KARIUI", siųskite Baliui Raugui, 415 Main St., Delran, N.J. 08075

“KARIO” ir “KARDO” REDAKTORIŲ LAIŠKAI

Didžiai gerbiamas p. B. Raugai,

Jūsų laiškas mane labai sujaudino. Žinia apie Jūsiškio “Kario” paskutines dienas tikrai jaudinanti. Bet tai gyvenimas ir, ko gero, taip turėjo būti. Apie amerikietiškojo “Kario” leidybos pabaigtuves informavau Krašto apsaugos ministrą A. Butkevičių ir AT Pirmininko V. Lansbergio padėjėją.

Trumpai atsakau į tamstos klausimus.

Mums garbė, jeigu Jūs tvarkysite skyrių Lietuvos “Karyje”.

Mes mielai siuntinėsime “Karį” visiems prenumeratoriams ir labai laukiame jų adresų. Gaus “Karį” ir Jūsų “Ramovė”. Mums malonu, kad ponas K. Gaižutis sutinka platinti “Karį” iševijoje. Įgaliojimo raštą Jam išsiųsime.

Mūsų jaunai redakcijai labai reikalingi JAV “Kario” komplektas, kiti leidiniai.

Iš anksto dėkingi už finansinę paramą.

Plačiau kituose laiškuose. Aš tikiu, kad mūsų bendradarbiavimas bus dažnas ir nuoširdus.

Su geriausiais linkėjimais

Bronius ČEKANAUSKAS
“Kario” redaktorius

BRANGŪS “KARIO” SKAITYTOJAI IR BENDRADARBIAI!

Pasitinkant Naujuosius 1992-sius metus linkime Jums visiems geriausios sveikatos, saulėtų dienų, tvirtos meilės savo Tėvynei Lietuvai.

Lygiagrečiai kviečiame ir prašome, sustojus “Kario” leidimui, bendradarbiauti mūsų žurnale “Karde”, kuris tęsia Lietuvos karininkijos tradicijas, pasakoja apie jos gyvenimą, Lietuvos kariuomenės istoriją, darbą, tragediją 1939-1945 metais. Žurnalas tęs JAV leisto “Kario” tradicijas, nes “Kardas” savanoriškai perima jo estafetę. Rašykite mums, siųskite nuotraukas, jamžinkite savo artimuosius, paremkite aukomis žurnalo leidimą. Mes Jums siuntinėsime (oro paštu) žurnalą. Norime, kad mūsų kontaktai su Jumis nenutrūktų, bet stiprėtų.

Nuo 1992 metų “Kardo” žurnalo redkolegijos nariu patvirtintas “Kario” redaktorius Balys Rau-

gas, jis mūsų atstovas JAV. Kitas atstovas-įgaliotinis Kazys Gaižutis. Bendradarbis-Vytenis Statkus. Šie vyrai padės Jums kontaktuoti su mūsų žurnalo redakcija.

Redakcijai padeda ir tarpininkauja LKVS “Ramovė” pirmininkas p. E. Vengianskas.

“Kardo” redakcijos adresas: “Kardas” redakcija, box 577, Vilnius - 43, Lithuania.
Antanas MARTINIONIS, vyr. redaktorius

LIETUVOS KARIUOMENĖS GINKLAVIMAS

Plk. inž. ST. BIRUTIS

(U ž b a i g a)

Minas gaminti buvo tartasi su "Metalo" dirbtuvėmis. Špižo liejyklos ir špižo temperavimo skyriaus modernizavimo projektą paruošė inž. Babilius. Stambiu Tyrimų laboratorijos darbu buvo suprojektavimas ir suorganizavimas dujokaukės filtro, kurio pagrindiniais autoriais buvo ltn. inž. Vaitiekūnas ir Binkevičius. Šio projekto įgyvendinimas sutaupė Krašto apsaugos ministerijai stambią pinigų sumą. Panašiai buvo su sprogstamuoju gyvsidabriu ir aktyviosios anglies gamybų realizavimu; šių projektų svarbiausiais autoriais buvo dr. Jasaitis ir plk. inž. Kareiva. Taip pat Tyrimų laboratorijos personalas efektingai prisidėjo prie ginklų dirbtuvių įkūrimo Linkaičiuose.

Be šių praktiškų, skubių uždavinių Tyrimų laboratorija vykdė tyrinėjimus, kurių rezultatai turėjo pasireikšti tik tolimesnėje ateityje. Ryšium su šiais tyrinėjimais vyko intensyvus mokslinių ir techninių kadrų ruošimas. Buvo tikimasi, kad keliolikos metų bėgyje Tyrimų laboratorija taps pajėgi ir svarbi mokslo institucija. Bet priešų antplūdis šias viltis nutraukė pačioje užuomazgoje.

GINKLAVIMO DIRBTUVĖS

Iki I pasaulinio karo stambesnės metalo dirbtuvės Kaune buvo: Tilmans'o ir Schmidt'o dirbtuvės ("Metalas"). I pasaulinio karo metu Tilmans'o dirbtuvių patalpose vokiečiai įrengė kariuomenės remonto dirbtuves. Vokiečių kariuomenei traukiantis iš Kauno, šias dirbtuves perėmė mūsų Krašto apsaugos ministerija ir įsteigė Centrinės kariuomenės dirbtuves. Dirbtuvių viršininku buvo paskirtas inž. Leščiukaitis, vėliau — inž. N. Dobkevičius. Pagrindinis dirbtuvių darbas buvo transporto priemonių remontas ir langų, durų bei baldų gamyba atstatomoms kareivinėms. Dirbtuvėse veikė nedideli rankinių ginklų ir artilerijos skyriai. Ginklų remontas buvo primityvus, atliekamas daugiausia šaltkalvių ir kalvių. Šautuvai ir kulkosvaidžiai buvo išardomi ir išvalomi, netinkamos dalys pakeičiamos tinkamesnėmis, išimtomis iš kitų ginklų. Pataisytų ginklų tikrinimas, neturint reikalingų prietaisų ir kalibrų, buvo daromas tiktai iš akies. Patrankoms buvo taiso-

mi ratai, suveržiami išklibę mechanizmai, pabūklų kompresoriai pripildomi alyvos. Vėliau, kai padidėjo sugadintų rankinių ginklų kiekis, jie buvo taisomi ir artilerijos sandėlių patalpose, o dar vėliau visam rankinių ginklų remontui buvo įrengtos dirbtuvės Fredoje.

1922 m. buvo pertvarkyti kariuomenės etatai, Centrinės kariuomenės dirbtuvės perėjo Artilerijos tiekimo skyriaus žinion. Dirbtuvės buvo perkeltos iš Tilmans'o fabriko į Šančius, į pritaikytus dirbtuvėms pontono sandėlius. Dirbtuvių plotas buvo žymiai padidintas naujais pastatais. Jos dabar vadinasi **Artilerijos Dirbtuvės Kaune**. Dirbtuvės turėjo šiuos skyrius:

1. **Medžio skyrius.** Čia buvo gaminamos serijomis įvairių transporto priemonių dalys. Šautuvų buožių gamybai įsigytos specialios mašinos. Linkaičiams medžio skyrius gamino rankenas rankinėms granatoms ir manevrinių šovinių medines kulkas.

2. **Mechanikos skyrius.** Čia įsigytos universalios mašinos ginklų atsarginėms dalims gaminti, specialios mašinos šautuvų ir kulkosvaidžių vamzdžiams gaminti.

3. **Rankinių ginklų skyrius.** Šiam skyriui įgyti specialūs prietaisai ir patikrintojas ginklams taisyti, įrengtas metalinių dalių juodinimas (parkerizacija). Visi pataisyti ginklai buvo tikrinami kalibrais ir priešaudymu V forte įrengtoje šaudykloje.

4. **Artilerijos pabūklų skyrius.** Skyriui įgyti specialūs prietaisai ir patikrintojai pabūklams taisyti. Sudėvėtos mechanizmų dalys buvo pakeičiamos naujomis, pagamintomis dirbtuvių mechaniniame skyriuje. Pabūklų priešaudymui buvo įrengta šaudykla Eiguliuose.

5. **Transporto priemonių skyrius.** Šis skyrius iš pagamintų kituose skyriuose dalių montavo gurguolės vežimus, kulkosvaidžių, šovinių, technikos turto dviračius ir karo virtuves.

6. **Kalvė ir suvirinimo skyrius.** Įgyti nauji prešai ir elektros suvirinimo aparatai. Šis skyrius daugiausia gamino transporto priemonių dalis.

V forto dirbtuvės.

Nuodugnai patikrinus municijos būklę artiler-

rijos sandėliuose, buvo nutarta V forto patalpose įrengti municijos remonto dirbtuves. Veikė šie skyriai:

1. **Artilerijos sviedinių skyrius.** Čia vyko sviedinių ardyimas. Sugadinti degtuvai, vedamosios juostelės, sprogstamosios medžiagos užtaisai pakeisti naujais, sviedinių kevalai išvalyti ir nudažyti;

2. **Artilerijos parako užtaisų skyrius** gamino vokiečių 7 cm sviediniams parako užtaisus iš perdirbto ir stabilizuoto Švedijoje mūsų seno parako;

3. **Manevrinių šovinių skyrius** gamino manevrinius šovinius šautuvams ir kulkosvaidžiams ir manevrinius artilerijos užtaisus;

4. **Kovos šovinių užtaisymo skyrius.** Automatinės mašinos surinkdavo pirktus užsienyje šovinių elementus: kulkas, tūteles, kapsules ir paraką į šovinius. Šoviniai būdavo supakuoti į mūsų dirbtuvėse pagamintas dėžes, tuo mažinant šovinių savikainą. Šoviniams tikrinti V forte buvo įrengta balistinė šaudykla. V forto darbams vadovavo Kareiva. Pradėjus veikti Linkaičių dirbtuvėms, visi V forto darbai buvo perkelti į Linkaičius.

Linkaičių Artilerijos Dirbtuvės.

1934 m. buvo nutarta įvairioms municijos gamyboms įsteigti naujas dirbtuves. Kariuomenės štabas pasiūlė Ginklavimo valdybai pasirinkti vietą Šiaulių, Panevėžio, Radviliškio trikampyje. Dirbtuvių statybai gautas apie 200 ha žemės plotas Linkaičių miške ir išsemtas geležinkelio žvyro barjeras. Dirbtuvių projekto paruošime dalyvavo dauguma aukštesniųjų Ginklavimo valdybos karininkų. Architektūrinį ir statybos projektą paruošė architektas Elšbergas. Dirbtuvių statybos priežiūrą vykdė Karo butų valdyba. Elektros stoties, vandentiekio ir garo centrinės įrengimą prižiūrėjo inž. Gruodis. Linkaičių dirbtuvių gamyboms buvo reikalinga elektros energija ir dujos įvairioms krosnims ir katilams šildyti. Todėl buvo nutarta statyti gazo-generatorinę elektros stotį. Dujoms gaminti buvo pastatyti 3 dujų varikliai. Dirbtuvės vartojo kurą — durpes. Visas dirbtuvių plotas buvo suskirstytas į keturis rajonus.

Pirmas rajonas buvo skiriamas darbams be sprogstamųjų medžiagų ir nepavojingas sprogimo atžvilgiu. Šiame rajone buvo pastatyta dešimt atskirų pastatų:

Pirmas pastatas — dirbtuvių administracijos patalpos.

Antras pastatas — elektros gazo-generatorinė stotis.

Trečias pastatas — vandens tiekimo stotis.

Ketvirtas pastatas — laboratorija dujokaukių kostuvams pripildyti ir tikrinti.

Penktas pastatas — aktyviosios anglies gamyba.

Šeštasis pastatas — šovinių šautuvams gamyba. Čia buvo gaminamos kulkos, tūtelės, kapsulės, elementai buvo surenkami į šovinius, šoviniai pakuojami į hermetiškas dėžes. Visoje gamyboje veikė automatinės mašinos. Produkcija — 50.000 šovinių per 8 valandas.

Septintasis pastatas. Šiame pastate buvo įrengtos šios gamybos:

a) 2 cm "Oerlikon" sviedinių, tūtelėlių, degtuvų gamybos ir jų surinkimas automatinėmis mašinomis. Produkcija — 2.000 šovinių per 8 val;

b) įrankių ir patikrintojų gamyba visiems dirbtuvių skyriams;

c) rankinių granatų metalinių detalių gamyba. Produkcija — 1.000 komplektų per 8 val.;

d) apkabų šoviniams gamyba. Automatinės mašinos — 10.000 per 8 val.;

e) dujokaukių siuvykla — 500 per 8 val.

Aštuntasis pastatas. Šiame pastate buvo pastatyti hidrauliniai presai artilerijos sviedinių kevalams presuoti, krosnis sviedinių kevalams kaitinti, grūdinti ir atleisti. Šiame skyriuje taip pat buvo įrengta įrankių grūdųykla.

Devintasis pastatas. Elektros plieno liejykla ir kalvė, kur iš surinktos krašte senos geležies gamino plieną artilerijos sviedinių kevalams presuoti.

Dešimtas pastatas. Artilerijos kevalų tekinimo skyrius. Produkcija — 300 artilerijos sviedinių per 8 val.

Šiam rajonui buvo parinkta vieta miške prie Radviliškio-Sedos kelio. Norint geriau užmaskuoti, visi pastatai, išskyrus elektros stoties ir administracijos, buvo vieno aukšto.

Antras rajonas. Šiame rajone buvo vykdomi darbai su sprogstamąja medžiaga. Jam tinkama vieta buvo išsemtas žvyro karjeras. Visi pastatai buvo lengvos konstrukcijos. Jų stogai buvo žemiau žemės paviršiaus. Tarp pastatų buvo supilti žemės volai. Iš viso čia buvo 12 atskirų pastatų:

1) sprogstamojo gyvsidabrio gamyba;

2) sprogstamosios medžiagos T.N.T. (trotylo) lydymas ir artilerijos sviedinių pripildymas sprogstamąja medžiaga;

3) sprogstamojo gyvsidabrio kapsulių presavimas;

4) detonatorių presavimas;

Nežinomo Kareivio perlaidojimas Kauno Karo Muziejaus sodely 1990.XI.23

5) lizdų detonatoriams išgręžimas sprogstamoje medžiagoje;

6) 2 cm šovinių, artilerijos sviedinių ir rankinių granatų surinkimas;

7) sviedinių dažykla;

8) sviedinių pakavimo skyrius;

9) artilerijos parako užtaisų gamyba;

10) sprogstamosios medžiagos sandėlis (vienos dienos gamybai);

11) parako sandėlis (vienos dienos gamybai);

12) rajono raštinė.

Trečias rajonas — vidury tarp dirbtuvių ir artilerijos sandėlių, buvo skirtas gyvenamiems pastatams: sargybos kuopai, dirbtuvių karininkams ir techniniam personalui. Darbininkai gyveno Šiauliuose ir Radviliškyje ir atvažiuodavo į darbą specialiu traukiniu.

Ketvirtas rajonas Linkaičių miške — 20 artilerijos sandėlių. Sandėliai buvo modernios konstrukcijos su dvigubu perdengimu apsaugojimui nuo padegamųjų ir sprogstamųjų (iki 50 kg svorio) bom-

bų. Prie visų sandėlių buvo pravestos geelžinkelio šakos. Čia buvo sukrauta dirbtuvių sprogstamoji medžiaga ir kariuomenės šaudmenų atsargos.

Dirbtuvių įrengimas buvo užbaigtas ir 1936 m. pradėta gamyba. Dirbtuvių viršininku buvo paskirtas plk. Grabys, vyr. inžinieriumi — Mikaila.

Į Linkaičių dirbtuves buvo įdėtas stambus kapitalas, kuris, deja, per labai trumpą laiką negalėjo pilnai amortizuotis. Nežiūrint to, valstybei jos turėjo didelės reikšmės: 1) sumažino priklausomybę nuo tiekimų iš užsienio; 2) žaliavai pirkti užsienyje buvo išleidžiama ne daugiau kaip 10% pagamintų gaminių kainos; 3) dirbtuvėse gavo darbo 1.000 darbininkų; 4) nauji moderniški įrengimai ir precizinis darbas žymiai pakėlė dirbtuvių darbininkų kvalifikaciją.

1941 m., prasidėjus rusų-vokiečių karui, bolševikai sudegino Kauno dirbtuves, o Linkaičiuose susprogdino elektros stotį. Vokiečiams okupavus Lietuvą, visas Linkaičių dirbtuvių mašinas jie išgabeno į Vokietiją.

LIETUVOS KARININKO KELIAI

MARIUS TYTUVENIS

(U ž b a i g a)

Šalia manęs žygiuoja vokiečių kapitonas, be vienos rankois, antkrūtinės žiba virtinė medalių. Kartais persimetame vienu kitu žodžiu. Jis žygiuoja aukštai iškelęs galvą, keikia anglus ir vis kliedi, kad Führeris stebuklingais ginklais atsilygins anglams ir karą laimės. Nemėginu su juo ginčytis — fanatikas liks fanatiku.

Vidurdienį pasiekiame stotį. Ir čia didžiulė minia laukia, kada galės įsisprauti į vagoną. Vienas traukinys, prigrūstas kaip silkių, apleidžia stotį. Tuoj atvažiuoja kitas tuščias. Ir taip tęsiasi visą dieną. Pagaliau į pavakarę mums pavyko įsisprauti į vagoną. Rieda Meklenburgo link.

Velzen

Po keleto vargingų dienų ir nakčių pasiekiame Velzen. Traukinys sustodavo beveik kiekvienoje stotyje. Jadvygėlė iššokdavo ir atnešdavo kavos ir duonos sumuštinių.

Velzeno stotyje viena lietuvė mane užkalbino: “Marijonai ar nesutikai Jono?” Žiūriu į ją ir nežinau, kas ji tokia. Pagaliau ją klausiu, kas ji tokia. “Pyraginė”, — atsako. Kiaulystė! Su mjr. Pyragiu Kaune artimai bendravom, o dabar negaliu jos atpažinti. Ji žiūri į mane nustebusi. Tikriausiai Dresdene bombos bus sukrėtusios mano smegenis.

Palieku Valzeno stoty Jadvygėlę, o pats patraukiu pėsčiom į ūkį apie 5 km nuo Velzeno, kur mano brolis buvo sustojęs. Deja, nukeliavęs ten, savo brolio jau neberandu. Nežino, kur jis išvyko.

Grįžęs į stotį, pasižiūriu į ant sienos pakabintą žemėlapi ir nusprendžiu, kad geriausia bus bandyti pasiekti Dannenberg. Tai nuošalesnė vietovė, netoli Elbės. Ten lėktuvai neturėtų bombarduoti.

Dannenberg

Atvykęs į Dannenberg, užsiregistruoju pas burmistrą, gaunu maisto kortelės ir kambarį mažame viešbutyje. Keletą dienų pailsėjęs, pradedu eiti per vokiečių įstaigas, kad gaučiau leidimą nusipirkti civiliniams drabužiams, nes leidimas nežioti karišką uniformą baigiasi, o ir Jadvygėlės apranga — viską ką turi ant savęs. Jokios pagalbos negaunu, o priešin-

gai — priekaištauja, jog esu jaunas ir sveikas karininkas ir nesu fronte.

Apatiniame viešbučio aukšte žmonių judėjimas. Žiūriu — vokiečiai įeina tuščiomis rankomis, o išeina su paketais. Atrodo, kad kažką dalinasi. Įslėnku ir aš vidun. Kambaryje lentynos prikrautos naujų batų. Vokiečiai prisitaiko batus kojom, pasiūša po pažastim ir išeina. Batus dalina veltui. Viena vokiečių tvarko dalinimą. Prieinu prie jos, rodau savo garbingą atleidimo iš kariuomenės pažymėjimą ir skundžiuosi, kad neturiu jokių civilinių rūbų. Norėčiau gauti porą batų. Ji atsako, kad batai dalinami tik partijos nariams. Nors viltis dingsta gauti tuos batus, tačiau lūkurioju. Vokiečiams išėjus, kai ji liko viena, aš išsitraukiu 50 markių ir pasiūlau už batus. Vokietės veidas nušvinta, griebia tas markes, suranda mano dydžio batus ir įspaudžia man po pažastimi. Atrodo, kad karui einant prie pabaigos, rudosios žiurkės tuština sandėlius.

Kiekvieną dieną su Jadvygėle einame į laukus, išsitiesiame pievoje ir žiūrime į dangų. Rytai pilnas dangus lėktuvų, traukiančių į Vokietijos šiaurę. Kiek vėliau visa masė grįžta atgal. Ne šimtai, tūkstančiai.

Pavakariais grįžtame viešbutin. Tačiau ir nėra poilsio. Naktimis poilsį nutraukia sirenos, ir aš, kalendamas dantimis, lekiu į laukus. Kūną tampo drebuliai ištisomis valandomis. Atrodo, esu baigtas višioms karams.

Siemens

Einu prašyti leidimo išvažiuoti į Siemens kaimelį prie Elbės. Laimingai nuvažiuavęs, užsiregistruoju. Burmistras, gan malonus žmogus, pasiūlo vykti pas ūkininką, kuriam reikia darbo jėgos. Jis duos maistą ir kambarį, jei aš padėsiu apdirbti laukus.

Įsipenėjęs baueris su pačia sėdi visą dieną patogiose kėdėse lauke, o visus darbus atlieka rusų belaisvis Vania, buvęs lakūnas. Jaunas, mažai kalbant. Geras darbininkas. Ir štai mudu ariame, akėjame ir sėjame. Baueris mus maitina labai blogai: visą laiką mažos kiaulinės bulvės ir buiza.

Kiekvienas ūkininkas turi lenkus darbininkus, todėl kaime daugiau girdėti lenkų klegėjimas, o ne vokiečių kalba.

Burmistro paaugliai vaikai, apie 17 m., kiekvieną šeštadienį rengia šokius. Burmistras, atrodo, turi geras pažintis, jei jo vaikai nemobilizuoti.

Fronto pranešimai vis liūdnesni: vokiečius iš šiaurės spaudžia rusai, o iš pietų aliantai. Frontas artėja prie Elbės. Jau pradeda girdėtis ir patrankų dundesys, o padangėje spiečiai bombonešių skraidina mirtį.

Ir štai kaimo dešiniame sparne pasigirsta artilerijos sproginiai. Bėgome nuo vilko, o užbėgome ant meškos... Pakliuvome tarp vokiečių ir amerikiečių ugnies. Bėgti jau nebėra kur — esame rėplėse.

Pasiimu kastuvą ir einu kasti apkasą. Kasu maždaug už 50 metrų nuo sodybos, terp beržų. Kasu apkasą negily, nes iš apačios siurbiasi vanduo. Uždengiu lentomis, padraikau šiaudų, užbarstau žeme ir iškloju popiermalkėmis, vėl šiaudų ir žemės sluoksni. Atrodo galės atlaikyti lengvos artilerijos sviedinį. Mano baueris juokiasi ir tyčiojasi iš manęs. Aš nesijuokiu, nes jaučiu, kad amerikiečiai perkels artilerijos ugnį į kaimo vidurį.

Baigęs darbą su apkasu, einu persirengti į savo kambarį. Bevarstant batus lyg kas kužda į ausį: "Nebėra laiko". Artilerijos sviedinys sprogsta namo priekyje. Maunu durų link. Durys užrakintos. Su-kaupęs jėgas duodu į jas su pečiais, ir durys išvirsta. Tuo metu sviedinys sprogsta namo užpakalyje. Kitas prieky. Pasiikiu apkasą. Jame ir Jadvygėlė, Vania ir baueris. Bet įsispraudžiu šiaip taip ir aš. Galbūt mano apkasas nepatiko amerikiečiams: jų žvalgyba neblogo.

Po kokio pusvalandžio ugnis nutyla, ir mes lendame iš apkaso. Kaime pasirodo vokiečių kareiviai.

Einu pas burmistrą ir kalbinu jį, kad išvestų gyventojus į netoliese eantį pušynėlį. Ten bus saugiau, nes vokiečių kareiviai pasiryžę kaimą ginti. Burmistras sutinka. Visas kaimas sulenda į tą pušyną.

Aš pasiraitau rankoves ir pradedu kasti sau slėptuvę. Jai panaudoju samanas, popiermalkes ir spyglius. Ir staiga matau miškelio pakraštyje vokiečių kareiviai su viršila. Klausiu, ką jie čia darys. Nuspręsta čia kastis apkasus ir gintis.

Grįžtu prie savo slėptuvės. o čia vėl siurprizas: baueris su savo boba jau į ją įlindęs. Imu keiktis, bet tas jo nejudina — tupi slėptuvėje kaip rupūžė, net nemanydamas išsikraustyti.

Kasu vėl. Jadvygėlė tempia popiermalkes, samanas ir spyglius. Slėptuvė bus didesnė, kad galėčiau atsigulti ir išsitiesti, nes visi sąnariai skauda — juk tai trečia slėptuvė, iškasta per dieną. Nuovargis užmigdo greit. Bet šautuvų, tankų ir minosvaidžių ugnis pašokdina mus. Amerikiečiai pradėjo genėti miškelį: medžiai virsta, sviediniai sproginėja aplink. Pragariškas triukšmas tęsiasi apie valandą. Nutilus, miškelyje girdisi šūkavimai ir komandos, bet ne vokiečių kalba, kurios aš nesuprantu. Žingsniai artėja prie slėptuvės. Angoje pasirodo šautuvo vamzdis su durtuvu. Balsas kažką šaukia. Lendu iš slėptuvės ir keliu aukštyn rankas. Prie mane amerikietis, atstątes durtuvą. Aš šypsauis ir sveikinu jį. Pagaliau naujas išvaduootojas!

Amerikiečiai, surankioję vokiečių likusius kareivius, gyventojams liepia grįžti į kaimą. Pakelėje, grioviuose guli nušauti vokiečių kareiviai. Teka gražaus gegužės ryto saulė. Kam gyvenimas, o kam mirtis.

Atsiskaitymo diena

Viduryje kaimo sustojo amerikiečių kariuomenės dalinys. Jį apspinta lenkai su lenkaitėmis ir klega kaip žąsys. Vokiečiai nekiša nosies iš namų. Atėjo atsiskaitymo diena su vokiečiais. Nurodinėja, koks vokietis skriaudė juos. Aukštas stiprus negras pasiima vokietį ir varo į miškelį. Pasigirsta keli šūviai. Grįžęs jis vienas. Ieško kitos aukos. Atsiskaitymas trunka visą dieną.

Mano kailis irgi neramus. Burmistras ir jo vaikai žino, kad aš buvau vokiečių kariuomenės karininkas. Be to, ir baueris, manau iššniukštinėjo mano lagaminą. Niekam nematant paimu karininko uniformą ir visus atleidimo dokumentus, lipu tvarto pastogę ir paslepiu po šiaudais. Amerikiečiai vis praeina namus tikrindami, ar nėra pasislėpusių vokiečių karių. Kratos nedaro. Rusas Vania laikosi pasyviai. Jis nedraugavo su lenkais. Žino, kad aš buvau vokiečių kariuomenėje. Neatrodo, kad jis mane įskystų. Sugyvenome su juo darniai.

Vidurdienį per radiją išgirstame, jog Vokietija kapituliavo, ir karas baigtas. Padangėje nebesimato jokio lėktuvo. Pabūklai nutilo. Nesinori tikėti, kad karo dievaitis Marsas pailso, ir po ilgų šešerių karo metų žmonijos žudynės sustojo.

Netikėta staigmena

Sekančią dieną mudu su Vania nutariame baigti sodinti bulves. Pasikinkome gražų širmuką, įsikrau-

name plūgą su bulvėmis ir važiuojame į lauką. Aš ariu vagą, o Vania mėto bulves į ją. Gražus saulėtas rytas. Paukščiai čiuilba aplink. Pasineriu į jaunų dienų atsiminimus, kai su tėvu sodindavau jas savo tėviškėje.

Mano nostalgiją nutraukia lėktuvo užimas iš Elbės pusės. Sustabdžiau žirgą ir žiūriu, kas gi ten darosi. Pavienis lėktuvas piketuoja. Matau, kaip kulkosvaidžiai žybčioja. Jis šaudo į žemės taikinius. Gerai įsižiūrėjęs matau, kad tai vokiečių naikintuvas. Mudu su Vania stovime atvirame lauke ir stebimės, iš kur tas beprotis lakūnas atsirado ir ką jis šaudo. Mums bežiopsant, lėktuvas pakeičia kryptį ir artėja link mūsų. Pasvyra žemyn ir pradeda pliekti iš abiejų kulkosvaidžių. Mudu krentame į vagą. Vania užsidedgia bulvių krepšiu. Lėktuvas šaudydamas praūžia virš mūsų galvų. Širmukas pašoka piestu ir nukuria lauku. Pakilę iš vagos, matome, kaip amerikiečiai iš priešlėktuvių pabūklų paleidžia ugnį ir nuleidžia lėktuvą. Atrodo, lakūnas buvo nutaręs mirti lakūno mirtimi. Jam tai pavyko. O mūsų širmukas pabėgęs ant kelio stovi ir baisiai žvengia, tarytum rėkdamas. Jo užpakalinė koja virš kelio nukirsta kabo ant gabalo odos. Jo kūnas virpa. Sustabdau pravažiuojantį amerikiečių sunkvežimį ir prašau kareivį, kad pribaiigtų širmuką. Kareivis, atsistojęs priekyje arklio, ištuština pistoleto apkabą į širmuko galvą, bet širmukas tik žvengia ir nekrinta, Antras kareivis išsitraukia pistoletą ir paleidžia šūvį į širmuko ausį. Širmukas krinta kaip perkūno trenktas. Keista: sunku sulaikyti ašaras: su juo ariau, akėjau ir susidraugavau. Man, Vaniai ir širmukui nebepavyko užbaigti bulvių sodinimo.

Po keleto dienų amerikiečiai įsako iš kaimo išsikraustyti. Atrodo ši Elbės pusė bus kariška zona. Antroje pusėje Elbės jau rusai.

Mano baueris pasikrauna vežimą visokiausių dėžių, Smalsumo vedinas, pereinu per namo pasižvalgydamas, ką gi jis palieka. Užlipu ant aukšto ir mano akys apstulbsta: kabo išrūkyti lašiniai, kumpiriai, dešros. Daug stiklų su taukais.

Prakeiktasis!... Jis mus maitino kiaulinėmis bulvėmis, o pat sau turėjo geriausio maisto produktus. Paklausiau, kodėl jis neima tų gėrybių, o jis atsako, kad jas rasiąs, kai sugrįšias... Galvoju sau, kad jam tikrai tinka posakis: "Durnas kaip vokiečiai".

Po dienos kelionės atsikrapštome į Velzeną. Čia tikras turgus. Pilnas miestas pabėgėlių ir ant kiekvieno kampo gali išgirsti lietuvių kalbą. Paliekame bauerį. Jis labai nustemba. Manė, kad mes visą laiką

būsime su juo, lyg kokie vergai ir juo rūpinsimės.

Šešerių metų karininko odisėja pasibaigė. Reikia įsijungti į pabėgėlių masę ir pradėti naują, ilgą ir vargingą pabėgėlio gyvenimą. Reikia atsisveikinti su Jadvygėle ir ieškoti savų artimųjų.

Finis

Rašydamas šiuos atsiminimus, antrą kartą perėjau Lietuvos keliais ir vieškeliais. Ryškūs veidai su vaizdais atgijo ir, rodos, tai buvo vakar, o ne prieš 45 metus. Jie liks su manimi, kol mano akys užsimerks, ir tylą su tamsa apgaubs mane savo amžinybėje.

Ir tolimas kelias bus pavargusiai sielai skristi į Tėvų žemę, Lietuvą, Tėvynę mano, ten susijungti su tėvais, broliais ir seserimi bei draugais, su Lietuvos keliais, žaliomis pievomis ir giriomis, srauniai tekančiomis upėmis, tyliai liūdinčiais berželiais ir mėlynu dangumi. Ir mano siela gal atsigaus, išgirdus tėviškės varpo garsus:

*Numirusius apraudžiu,
Gyvuosius paguodžiu,
Paklydusius šaukiu...*

Aš buvau davęs karininko priesaiką Nepriklausomos Lietuvos Prezidentui ginti savo kraštą nuo priešų. Manęs niekas nuo tos priesaikos neatleido, nežiūrint kad aš buvau apsirengęs uniformoje ar civiliniais drabužiais. Duotoji priesaika buvo mano kelrodis per ištisus karo metus, ir aš dariau viską, ką mano fizinė ištvermė ir jauno karininko protas leido. Aš padariau viską, ką sugebėjau ir galėjau savo gimtajam mylimam kraštui LIETUVAI nuo priešų ginti.

Aš buvau Lietuvos karininkas — tuo aš didžiuojuosi!

Atgarsiai į M. Tytuvonio "Lietuvos karininko keliai"

Kario skaitytojas J. K. stebisi autoriaus — jauno Lietuvos karininko karo metais neprastai gausiais išgyvenimais, permainingais savo pobūdžiu, bet priekaištuoja jo savojo aš išskėlimui.

Žurnalistas Bronys Raila atsiliepė į atsiminimų pradžią. Jo laiško, rašyto 1990.02.27, ištrauka:

Š. m. K a r i o Nr. 1 skaičiui M. Tytuvonio-M. Dambrausko atsiminimų ištrauką apie jo nuotykius 1941-42 metais. Deja, istorinės vertės aprašyme nedaug, trūksta tikslumo, reikiamos dokumentacijos,

LIETUVOS KARININKŲ RAMOVĖ

(Sutrumpintai — RAMOVĖ)

ANTANAS BALČYTIS

Ivadas

Prieš 50 metų Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. gruodžio 31 d. Lietuvos Karininkų Ramovės organizacija okupantų buvo likviduota, o jos turtą perėmė Raudonosios Armijos Namai (Dom Krasnoj Armiji). Niekur neužtikau spaudoje, išskyrus Lietuvių Enciklopediją (XI t., p. 13-14), kad kas nors nuo to laiko būtų apie Ramovę ką nors parašęs. Todėl, kaip buvęs jos tarnautojas, jaučiu lyg pareigą apie ją šį tą parašyti.

Buvau netikėtai priimtas ir Ramovėje pradėjau dirbti 1938 m. lapkričio 1 d. sąskaitininku-bibliotekininku. Po metų, Vilnių atgavus, buhalteris-raštvėdys buvo pasiūstas administruoti Vilniaus Karininkų Ramovę, ir buhalterio-raštvėdžio pareigos atiteko man. Ramovėje išdirbau tik 2 metus ir 2 mėnesius. Buvo per trumpas laikas įsigyventi į Ramovės reikalus, kad jie ilgiau pasiliktų atmintyje. Be to, 50-ties metų laiko tėkmė nusinešė ne tik smulkmenas, bet ir kai kurių vardus ir net pavardes bei datas. Jokių užrašų nebuvau pasidaręs.

Nebuvau rašytojas ir nesu. Buvau skaitlinių "graužikas". Todėl prašau man atleisti už trūkumus ir nesklandumus. Taip pat prašau papildyti ar patikslinti šiuos mano prisiminimus.

perdaug paviršutiniškumo, pvz. apie Liet. Akt. Frontą (LAF) ir t.t. Šiaip jau esama ir įdomesnių akimirkų, pvz. plk. V. Giedrį ir jo žmona (jeigu tai tiesa).

Aš tik suabejojau, kai atsiminimų autorius parašė, jog "gestapas sušaudė plk. Lanskoronskio žmoną žydę" ir kad jis buvęs mūsų Karo atašė Čekoslovakijoje, kai ją Hitleris prijungė prie Vokietijos ir t.t.

Autorius nenurodo plk. Lanskoronskio vardo (!) Jeigu Lietuvos kariuomenėje anuomet buvo du Lanskoronskiai ir abu pulkininkai, tai tada, aš galėčiau klysti, ir mano laišką išmeskit lauk.

Bet nesu girdėjęs apie du plk. Lanskoronskius. Gerai pažinau tik vieng: gen. št. plk. Juozą Lanskoronskį, kuris kaip L. karo atašė 1937 m. vasarą ar

Organizacija

Lietuvos karininkų organizacija, kuriai priklausė visi Lietuvos kariuomenės aktyvios tarnybos karininkai, ir iš jų algų kas mėnuo buvo atskaitomas

2. 1938 m.
Lietuvos Karininkų
Ramovė
N. 1938

Kaunas, 1940 m. rugsėjo mėn. 1940

Liudijimas

Drg. Antanas BALČYTIS nuo 1938 metų lapkričio mėn. 1 d. tarnauja Lietuvos Karininkų Ramovės buhalterijoje.

Per tą laiką užsirekomendavo, kaip ypatingai darbštus, sumanus ir visiškai sugebantis savystoviai dirbti buhalteris bei kaip tvarkingas, blaivus ir sąžiningas žmogus. Jam pavestas pareigas visuomet atlieka kuogeriausiai.

Šiomis dienomis jis atleidžiamas iš tarnybos dėl Ramovės likvidavimo.

Adm. Majoras
K. Ramovės Seimininkas

nustatytas nario mokestis. Ramovės valdybai sutikus, Ramovei galėjo priklausyti ir atsargos bei dimisijos karininkai.

Ramovės tikslas: ugdyti karininkų tarpe tautinę

rudeniop atvyko į Paryžių (kur tada aš studijavau teisę ir buvau Kauno spaudos korespondentu). Ten gyveno jis visą laiką per karą ir dar po karo... Nebuvo jis tuo metu mūsų karo atstovas Čekoslovakijoje, nieko negirdėjau apie jo pagalbą žydams, etc.

Ir jo žmonos joks "gestapas" nesušaudė; prieš karą ir visą karą jis išgyveno Paryžiuje. Ji nebuvo žydė, o belgė (flandų kilmės), gerai buvo išmokusi savo vyro lietuvių kalbos, buvo labai lojali, mylėjo Lietuvą. Lonskorskiai turėjo sūnų ir dukterį (jie abu gyvi), kurie po karo Paryžiuje, kaip gimnazistai, būdavo lietuvių sambūriuose, mokėjo lietuviškai deklamuoti eilėraščius. Vėliau, užaugę, vedė ir ištekėję už kitataučių.

Po vyro mirties p. Lonskoronskienė persikėlė į Belgiją ir gal dar tebėra gyva".

Nepriklausomos Lietuvos gražieji Kauno pastatai: Karininkų Ramovė — Trys Milžiniai. Statyta pagal arch. St. Kudoko projektą

dvasią ir kariškas tradicijas, skleisti visuomenėje krašto gynimo idėjas, remti karininkų kultūrinius ir ekonominius reikalus ir palaikyti tarp jų draugiškus santykius.

Ramovė buvo teisinis asmuo su valdiškų įstaigų teisėmis ir privilegijomis ir veikė Krašto apsaugos ministerio žinioje. Organizacijos santvarka, narių teisės ir prievolės nustatytos Ramovės Seniūnų tarybos paruoštu ir Krašto apsaugos ministerio patvirtintu statutu.

Ramovės organai: pirmininkas, valdyba, seniūnų taryba, visuotiniai susirinkimai ir kontrolės komisija.

Ramovės veiklą planavo ir nutarimus darė visuotiniai susirinkimai ir juose išrinkta seniūnų taryba. Nutarimus vykdė valdyba ir Krašto apsaugos ministerio paskirtas Ramovės šeimininkas. Vienas iš valdybos narių buvo turto valdytojas. Jis buvo atsakingas už visą Ramovės turtą.

Turtas Ramovei nebuvo tikslas, o tik viena iš priemonių tikslams siekti.

Svarbiausias objektas buvo rūmai, vadinami Karininkų Ramovė Kaune, Mickevičiaus g-vė Nr. 13, pastatyti pagal arch. Stasio Kudoko projektą ir atidaryti 1937 m. balandžio 23 d. Dar jie buvo vadinami Reprezentaciniais rūmais. Juos puošė skulptoriaus Broniaus Pundziaus darbo Trijų milžinų skulptūros ant viršutinio karnyzo gatvės fasade. Rūmai keturių aukštų su rūsiu.

Rūsyje katinė, šaudykla, archyvas ir kitos patalpos.

I aukšte vestibulis, rūbinė, Ramovės šeimininko kabinetą, raštinė, kurioje buvo ir biblioteka, Trijų milžinų restoranas ir kitos restoranui ir administracijai reikalingos patalpos.

II aukšte didžioji ir mažoji salės. Mažosios salės galuose buvo po kámarį, vadinami seklyčiomis. Viena iš jų buvo Vytauto Didžiojo seklyčia, įrengta pagal dail. Gerardo Bagdonavičiaus projektą. Didesni reprezentaciniai priėmimai, minėjimai, banketai, suvažiavimai ir posėdžiai vykdavo didžiojoje salėje, o mažesni mažojoje.

III aukšte karininkams ir jų šeimoms valgykla, bufetas ir žaidimo kambariai. Trečias aukštas buvo kaip balkonas didžiosios salės antrame aukšte. Iš jo buvo galima stebėti, kas dedasi salėje.

IV aukšte trijų milžinų viešbutis su reikalingomis patalpomis.

Trijų milžinų restoranas ir Trijų milžinų viešbutis buvo išnuomoti.

Kitas nekilnojamas turtas:

Namas Kaune, Laisvės Alėja Nr. 23, buvo išnuomotas Ekonominėi Karių bendrovei.

Penkių aukštų namas Kaune, Laisvės Alėja Nr. 23a. Jame buvo butai ir bendrabutis karininkams, atvykusiems iš provincijos, kuriame buvo galima už 1 litą pernaktoti.

Vila "Ramovė" Palangoje, kurioje karininkai ir jų šeimos galėjo praleisti atostogas.

Kilnojamojo turto čia surašyti neįmanoma. Vi-

šos patalpos apstatytos reikalingais baldais, sienos papuoštos portretais ir paveikslais, bibliotekos knygų, apšvietimo, apšildymo ir kitais įrengimais.

Ramovės turtas buvo vertas daugiau kaip 1 milijonas 780 tūkstančių litų.

Ramovės veikla

Ramovė leido karininkams mėnesinį žurnalą „Kardas“. Redagavo Krašto apsaugos ministerio adjutantas mjr. Liudas Zibavičius. Jam padėdavo etatinis tarnautojas — žurnalo „Kardas“ sekretorius — Aleksas Navickas. A. Navickui iš tų pareigų pasitraukus, nuo 1940 m. sausio 1 d. — Jonas Dovydaitis. Žurnalą gaudavo jį užsiprenumeravę. Jame bendradarbiavo kariškiai ir ne kariškiai.

Biblioteka, kuria galėjo naudotis karininkai ir jų šeimos. Joje buvo daug lietuvių ir šiek tiek svetimomis kalbomis knygų. Ramovė jas pirkdavo, gaudavo iš leidėjų naujai išleistas paminėjimui ir recenzavimui „Karde“, po recenzavimo žurnale jos patekdavo į biblioteką. Ramovė nupirkdavo karininkų pageidaujamas ir svetimomis kalbomis knygas. Pageidautojas galėjo pirmas jomis pasinaudoti.

Ramovė ruošė karininkams *svetimų kalbų kursus*: anglų, prancūzų, rusų ir vokiečių. Dėstė Vytauto Didžiojo universiteto profesoriai. Lankyti galėjo užmokėjusieji nustatytą mokesį.

Kiekvienais metais Ramovė ruošdavo *Naujųjų Metų sutiktuves, Vasario 16-osios minėjimą ir Lapkričio 23 d. Kariuomenės šventę*. Dalyvaudavo vyriausybės nariai, kartais ir valstybės prezidentas. Meninę programą atlikdavo geriausi dainininkai ir artistai. Ramovėje *visokių parengimų* netrūkdavo. Kariuomenės vadovybė darydavo priėmimus, pagerbimus ir išleistas aukštiems užsienio kariškiams pareigūnams, Užsienio reikalų ministerija užsienio diplomatams, o kultūros, ekonomikos ir sporto organizacijos užsienio atstovams. Įvykdavo „Lietūki“, „Pieno Centro“ ir kitų organizacijų suvažiavimai.

Šiek tiek istorijos

1922 m. lapkričio 19 d. gen. ltn. Vladas Nagevičius ir kiti Kauno įgulos karininkai įsteigė Kauno karininkų korporacijos klubą. Tų pačių metų gruodžio 7 d. visos Lietuvos kariuomenės dalinių ir įstaigų viršininkų susirinkime jis padarytas visos Lietuvos kariuomenės karininkų ir karo valdininkų klubas. 1924 m. balandžio 30 d., Krašto apsaugos ministerio įsakymu, klubas pavadintas Lietuvos karinin-

kų Ramove. Ramovės vardą pasiūlė prof. Jonas Jablonskis.

Nuo 1924 m. gen. ltn., vėliau br. gen. Vl. Nagevičius daugelį metų buvo Ramovės seniūnų tarybos pirmininkas ir daug darbo įdėjo statant Ramovės rūmus. Po jo 1938 m. seniūnų tarybos pirmininkas buvo br. gen. Vincas Vitkauskas, o paskutinis 1939-1940 m. — br. gen. Antanas Gustaitis.

Turto valdytojas 1939 m. buvo plk. Pranas Lesauskis ir 1940 m. — plk. ltn. Vaclovas Šliogeris.

Ramovės šeimininkas buvo adm. mjr. Jokūbas Dagys.

1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, buvo okupuota ir Ramovė, kurios veikimas buvo nutrauktas ir pradėta likvidacija, užsitęsusi iki 1940 m. gruodžio 31 d. Tą dieną buvo pasirašyti Ramovės turto perėmimo-perdavimo Sovietų Sąjungos Raudonajai armijai aktai.

Lietuva okupuota, Ramovės organizacija uždaryta, jos turtas užgrobtas.

Pastaba: prie kariuomenės dalinių ir įgulų veikios karininkų ramovės nieko bendro neturėjo su čia aprašyta Ramove.

OKUPACIJA

Gražus 1940 m. birželio 15 d. rytas. Žmonių gyvenimą lydėjo džiaugsmas, nors rūpesčių ir vargų netrūko. Studentai ir moksleiviai džiaugėsi mokslo metų pabaiga ir prasidedančiomis atostogomis, tarnautojai ir darbininkai gyveno atostogų rūpesčiais, o ūkininkai džiaugėsi gražiais augančiais žiemkenčiais ir gražiai žaliuojančiais vasarėjais. Tokios nuotaikos, tokie vaizdai buvo 1940 metų 15 dienos ryte.

Tą dieną Ramovės šeimininkas adm. mjr. Jokūbas Dagys turėjo perduoti šeimininko pareigas (laikiniai) adm. mjr. Jonui Laucevičiui ir sekančią dieną išvykti į Palangą, paruošti vilą RAMOVĖ atostogautojams. Per darbo valandas neturėjau laiko paruošti perdavimo-perėmimo aktą. Todėl su bendradarbiu Albinu Rimkumi pasilikome po darbo tai padaryti. Mjr. J. Dagys išėjo pietauti, aš ruošiau perdavimo-perėmimo aktą, o A. Rimkus laukė jį parašyti. Pradaręs duris durininkas — rūbininkas pranešė, kad girdėjo per radijo, jog Sovietų kariuomenė peržengė Lietuvos sieną ir br. gen. Vincas Vitkauskas išvyko juos pasitikti. Atėjęs šeimininkas pasakė, kad galime eiti namo; aktas nebereikalingas. Dar paklausė, ar žinome kas atsitiko? Atsakėme, kad žinome.

Su bendradarbiu A. Rimkumi ėjome Laisvės alėja į Valgio valgyklą Pieno Centre pietauti. Pro mudviejų akis iš Laisvės alėjos į skersinę gatvę pasuko viena paskui kitą dvi mašinos, kuriose mačiau géles, o A. Rimkus sakėsi vienoje mašinoje matęs prezidentą Antaną Smetoną.

Papietavę, eidami į namus, Laisvės alėjoje jau sutikome sovietų tankus, kuriuos komunistuojantįs, sveikino, mesdami ant jų géles. Géles grobė iš neturtingų moteriškių, kurios ant šalygatvio jas pardavinėjo, nieko nemokėdami.

Lietuva okupuota. Gyventojų planai suardyti, viltys palaidotos, neaiškus ir gąsdinantis rytojus. Kodėl Sovietų Sąjunga taip skubėjo ir spaudė Lietuvos vyriausybę, kad kuo greičiau priimtų jų reikalavimus? Prieš savaitę ar dvi Kūno kultūros rūmuose girdėjau kalbant, kad vokiečių gimnazija, mokslo metų pabaigos proga, ruošia sporto olimpijadą, kurioje dalyvaus ir Vokietijos sportininkai, atskraidinti lėktuvais. Ar nepabijojote jų sportininkų?

PIRMASIS POLITRUKAS

Po keleto dienų prisistatė pagyvenęs civilis, tarmiškai lietuviškai kalbantis politrukas. Jo nei vardo, nei pavardės neprisimenu. Ramovės šeimininkas adm. mjr. J. Dagys jam paskyrė žurnalo *Kardas* sekretoriaus stalą. Jis neturėdavo ką veikti, tai pasėdėjęs kiek laiko, išeidavo. Būdavo apsiblausęs, lyg neišsimiegojęs, nekalbus.

Apie savaitę laiko visai nebepasirodė. Vieną dieną jis vėl atėjo. Atrodė žvalesnis — pailsėjęs. Paklausėme kur dingęs? Sakėsi, buvęs nuvykęs aplankyti savo motinos, kuri gyvena netoli Biržų. Maždaug taip kalbėjo:

“Kai nuvykau, jau buvo vakaras. Susiradau namelį, kuriame ji gyvena. Kambaryje degė žibalinė lempa. Durys buvo uždarytos ir užklęstos iš vidaus. Pasibeldžiau. Ji priėjusi prie durų paklausė, kas čia? Pasakiau, kad pakeleivis ir paklausiau, ar negalėčiau pernaktuoti pas ją? Ji sakėsi esanti neturtinga moteriškė ir neturinti kur apnakvydinti. Visai bandžiau prašyti, bet nieko nepadėjo. Galų gale, pasisakiau, kad esu jos sūnus. Ji su apgailėstaviu paaiškino, kad jos sūnus jau seniai Rusijoje žuvęs. Tada pradėjau pasakoti prisiminimus iš vaikystės dienų, kuriuos ir ji turėtų prisiminti. Tada ji paprašė, kad priečiau prie lango, kad galėtų mane pamatyti. Nesustojau pasakojęs prisiminimus. Tada ji mane atpažino ir atidarė man duris. Puolėme vienas kitam į glėbį ir su ašaromis tarėme “mano sūnau, mano

motina!” Ji nepatenkinta, kad aš komunistas.

Išskyrus šį pasipasakojimą apie motinos aplankymą, jis nasileisdavo į kalbas. Per visą jo buvimo laiką, jis tik vieno paklausė: ar bibliotekoje yra prieškomunistinių knygų? Aš jo paklausiau: “Kokias knygas jis laiko prieškomunistinėmis”? Jis išvardino rusų rašytojus, kurių knygos yra prieškomunistinės. Aš jam užtikrinau, kad tokių Ramovės bibliotekoje nėra. Tuo ir baigėsi mudviejų pasikalbėjimas.

Kaip atėjęs nepasisveikino, taip ir neatsisveikinęs dingio.

POLITRUKAI – ŽVALGAI

Padėčiai aprimus, Ramovės šeimininkas adm. mjr. J. Dagys buvo išvykęs į Palangą, patikrėti vilos RAMOVĖS stovio. Bendradarbis A. Rimkus buvo išėjęs ramovės reikalais. Vienas darbavausi raštinėje. Į raštinę įėjo du uniformuoti sovietų kariškiai. Priėjo prie manęs pasisveikino (vienas ir kitas padavė ranką) ir kažin ką rusiškai kalbėjo. Pamatę, kad aš nesuprantu, priėjo prie durų ir su ranka darydami judesius lyg duris rakintų ir kartojo į mane žiūrėdami: “Kliuč, kliuč, kliuč...”. Pačiu laiku į raštinę įėjo vienas valytojas, kuris mokėjai rusiškai. Paprašiau jo, kad jis paklaustų, ko jiedu nori. Vienas pasisakė esąs bataliono komisaras ir Minsko Raudonosios Armijos namų viršininkas, o kitas jo padėjėjas vyresnysis politrukas. Nori pamatyti mūsų Ramovę. Paprašiau valytoją parodyti. Po kiek laiko sugrįžę padėkojo ir pagyrė, kad švaru ir gražu, kaip pas juos Minske. Atsisveikinę išėjo.

POLITRUKAS FINANSAMS

Po kiek laiko prisistatė uniformuotas intendantūros politrukas finansams. Dar jaunas, gražiai nuaugęs. Kalbus, bet neturėjo su kuo kalbėtis. Mudu su A. Rimkumi nemokėjome rusiškai. Jau antrą dieną po jo atvykimo patyrėme, kad jis tikrai yra intendantūros politrukas. Raštinėje ant visų rašomųjų stalų buvo po gražią marmurinę rašalinę. Tą rytą, atėję į darbą, jų vietoje jau radome paprastas rašalines su rašalu. Jis neturėdavo ką veikti. Eidavo į parduotuves ir ką nusipirkęs džiaugdavosi pirkimais.

Vieną rytą, jis atėjęs pas Ramovės šeimininką adm. mjr. J. Dagį, užrakino duris (raktas iš vidaus buvo duryse) ir paklausė: “Ar niekas negirdės mūsų pasikalbėjimo”? Šeimininkas užtikrino, kad ne. Tada jis pranešė, kad rytoj jis perims visus finansus ir, jei jums dar reikalingi pinigai, šiandien pasiimkite.

Ramovės šeimininkas negalėjo suprasti ar jis nuoširdžiai pataria, ar nori išprovokuoti. Jam paaiškino, kad pinigai reikalingi tik darbininkams ir tarnautojams algoms sumokėti ir kad jie mano, jog darbininkų valdžia jų nenuskriaus. Kitą dieną tikrai perėmė visus bankuose esančius Ramovės pinigus. Algas mokėjo.

Mūsų raštinėje ant sienos kabėjo Vytis ir pora portretų. Vieną rytą, atėję į darbą radome politruką su vienu valytoju nuimančius Vytį bei portretus ir bekabinančius sovietų „didvyrių“ portretus. Ramovės šeimininkas adm. mjr. J. Dagys pareiškė protestą, kad Vytis valstybės ženklas, turi kaboti raštinėje, nes konstitucija nepakeista. Politrukas atsakė, kad ji greitai bus pakeista. Vytis buvo nuimtas.

Į Ramovės raštinę kaip visada, vienu ar kitu reikalu, užeidavo Lietuvos kariuomenės karininkai. Mokantieji rusiškai pasikalbėdavo ir su politruku. Kai lietuviai pasakydavo „mūsų“, „jūsų“, politrukas su didžiausiu užsidegimu aiškino, kad nėra nei „mūsų“ nei „jūsų“, o yra dabar tik „mūsų“. Gal dėl to, buvo pradėti ruošti susipažinimo vakarai — šokiai šeštadieniais. Pirmą vakarą pasiūkti susirinko keletas desėtkų jaunų lietuvių karininkų su savo partnerėmis. Vyrai išėginėse uniformose, o moterys pasipuošusios vakarinėmis suknelėmis. Gražu ir malonu buvo žiūrėti kai jie šoko. Dalyvavo keletas Sovietų armijos karininkų ir kelios moterys, apsirengusios brezentiniais rūbais. Gaila buvo į jas žiūrėti, kai jos skubėdavo per salę, raukšlėtomis nuo sėdėjimo uniformomis. Atrodė, kad jos nekaip jautėsi. Po savaitės įvyko kitas susipažinimo vakaras, į kurį atėjo tik vienas Sovietų karininkas. Lietuvių buvo maždaug tiek, kiek ir pirmajam vakare. Tuo ir baigėsi tie susipažinimo vakarai.

NAUJAS TARNAUTOJAS

Nė vienas raštinės tarnautojų nemokėjome rusų kalbos: ji buvo būtinai reikalinga. Buvo laisvas sąskaitininko etatas. Ramovės šeimininkas adm. mjr. J. Dagys sąskaitininku priėmė ką tik iš intendentūros atleistą mjr. Antaną Valaitį. Jis gerai mokėjo žodžiu ir raštu rusų kalbą ir atliko visus darbus, kur buvo reikalinga rusų kalba. Džiaugėmės juo.

ATVYKSTA NAUJI VIRŠININKAI

Po kelių savaitių vėl pasirodė tie du politrukai, kurie buvo atvykę iš Minsko apžiūrėti Ramovės. Jiedu teiravosi, kur galėtų pernaktuoti. Ramovės šei-

mininkas nurodė 5-ųjų aukštų namą, kuriame yra karininkams bendrabutis, kuriame už 1 litą galima pernaktuoti. Jiedu patenkinti apsigyveno tame bendrabutyje. Sužinoję, kad tame name yra laisvas butas, persikėlė į jį. Taip palengva ir įslinko į Ramovę, kurią pavadino „Dom Krasnoj Armiji.“ Bataliono komisaras — viršininkas ir vyresnysis politrukas — jo padėjėjas. Tuojuo atsirado ir daugiau politrukų: kultūros, sporto, ūkio ir vienas nežinau kuriems reikalams. Finansų reikalams politrukas jau buvo iš anksčiau. Iš viso jų buvo septyni. Mes, Ramovės tarnautojai ir darbininkai, gavome pažymėjimus rusų kalba su fotografijoms, kad galime lankyti „Dom Krasnoj Armiji“, kurie galiojo iki 1940 m. gruodžio 31 d..

Politrukas ūkio reikalams buvo mažai raštingas. Ką užsirašydavo ir pats neperskaitydavo. Kartą jis, susikvietęs Ramovės tarnautojus ir darbininkus, bandė apšviesti. Aiškino, kaip mes dabar vargingai gyvename viename kambaryje su paršiukais ir avimis, o dabar prie Tarybų valdžios gyvensime geruose butuose be paršiukų ir avių. Atrodė, kad jis pasakojo kaip jis gyveno. Jo išvaizda tai liudijo: plaukai suveltai, rūbai raukšlėti, menkos inteligencijos. Apšivogė. Iš karininkų valgyklos bufeto pavogė apie 2000 litų ir dingo. Nežinia ar už tai buvo nubaustas ar paaukštintas?

Priešingybė politrukui ūkio reikalams buvo politrukas kultūros reikalams. Jo ir pavardę atsimeinu — Murin. Gražiai naujaugęs, visuomet tvarkingai apsirengęs ir dailiai susiūkavęs. Laikysena ir kalba dvelkė inteligentiškumu. Būk tai caro laikų generolo sūnus. Politrukai kasdien iš eilės budėdavo. Mjr. J. Dagys pastebėjo, kad politrukas Marin jau kelintą dieną iš eilės būdi. Paklaustas kas atsitiko, politrukas paaiškino, kad esąs nubaustas ir papasakojo už ką. Šeštadienį į karininkams ir jų šeimoms suruoštą vakarą pakvietęs vieno Maskvos teatro artistą, kuris, tarnaujamas Kauno įguloje eiliniu, atlikti programą. Atlikęs programą, tiesiai nuo scenos išvyko į savo dalinį. Už tai, kad pakvietęs eilinį kareivį karininkams ir jų šeimoms atlikti programą, esąs nubaustas budėti tris dienas iš eilės. Koks didelis skirtumas tarp karininkijos ir eilinių.

Kiti politrukai mažiau rodydavosi ir ne taip labai krisdavo į akis.

LIKVIDACIJA

Su okupaciją prasidėjo ir likvidacija. Lietuvos Karininkų Ramovės organizacija buvo uždaryta. Nu-

stoją eįes Ramovės leidžiamas karininkams žurnalas *Kardas*, nustojo veikę karininkams kalbų ir kiti kursai, neberuošiami minėjimai ir šventės. Liko tik Ramovės turto likvidavimo darbas. Tas darbas turėjo būti atliktas iki 1940 m. spalio 1 d.. Nebuvo suspėta nustatyti laiku tai padaryti, tai buvo pratęstas iki 1940 m. gruodžio 31 d..

Ramovės turtą patikrino, pagal dokumentus nustatė jo vertę ir sudarė sąrašus lietuvių ir rusų kalbomis ats. mjr. A. Valaitis, dalyvaujant kartu vienam iš politrukų. Kiek prisimenu, Ramovės turto vertė buvo daugiau kaip vienas milijonas septyni šimtai aštuonias dešimtys tūkstančių (Lt. 1,780,000) litų. Nulių vietoje turėtų būti skaitlinės, bet aš jų neprisimenu.

1940 m. gruodžio 31 d. buvo pasirašyti Lietuvos Karininkų Ramovės turto perdavimo Raudonosios Armijos Namams aktai. Tuo buvo baigta Ramovės

likvidacija. Su skaudančiomis širdimis apleidome Ramovės rūmus.

Lietuvos Karininkų Ramovės įstatymas (V. Ž. Nr. 532, eil. 3692) paragrafas 11 nurodo kaip turi būti Ramovė likviduota:

“Karininkų Ramovė gali būti likviduota visuotinio susirinkimo 2/3 balsų nutarimu.

Karininkų Ramovę likvidavus, jos turtas tenka Krašto apsaugos ministerijai ir naudojamas karininkų kultūriniais ir ekonominiams reikalams”.

Lietuvos karininkų “Ramovės” organizacija buvo uždaryta-likviduota ne visuotinio susirinkimo nutarimu, o okupantų, patvarkymu; jos turtas okupantų užgrobtas ir nepateko Krašto apsaugos ministerijai, kaip įstatyme nurodyta. Žodžiu, įvyko prievartinė likvidacija.

Teisė atkurti Lietuvos karininkų “Ramovę” ir atgauti jos turtą nebuvo likviduotos.

Chicago, 1991 metais.

1931-ųjų m. nuotraukoje, 1-oje eil. iš k.: Švedijos karo atašė Lietuvoje, Švedijos generolas, atvykęs vizituoti, Lietuvos gen. štabo viršininkas plk. Z. Gerulaitis, Estijos karo atašė, Latvijos karo atašė Janis Žyds; antroje eil. iš k.: plk. ltn. V. Jasulaitis, plk. St. Pundzevičius, plk. J. Lanskoronskis, SSSR karo atašė Korotkich, Suomijos karo atašė plk. ltn. P. Kirlys, plk. V. Žadeika.

ATSIMINIMAI BEI ĮSPŪDŽIAI IŠ VILNIAUS

(1939 – 1944)

PETRAS MATEKŪNAS

Daugelio metų lietuvių tautos troškimas po 22 metų išsipildė: Lenkijai žlugus, Sovietų Sąjunga, 1939 m. rugsėjo 19 d. užėmusi Vilnių, grynai propagandos sumetimais jį ir dalį Vilniaus krašto perleido Lietuvai (1920 m. liepos 12 d. sutarties visai nesilaikė). Lietuvių tauta džiaugėsi, bet kartu ir liūdėjo, nes Lietuva turėjo įsileisti rusų kariuomenės dalinius, kitaip sakant “Trojos arklį”, anot jų, saugumo sumetimais.

Lietuvių administracija Vilniuje

Kai Sovietų Sąjunga Vilnių perleido Lietuvai, Lietuvos vyriausybė 1939 m. spalio 22 d. Vilniaus krašto įgaliotiniu, suteikdama jam visas civilines teises, paskyrė Antaną Trimaką, lenkų okupacijos metu buvusį Lietuvos konsulą Vilniuje. Greitai po to buvo paskirti ir kiti aukšti valdžios tarnautojai: Vilniaus apskrities viršininku Jonas Šlepetys, Vilniaus miesto burmistru Mikas Kaminskas, policijos vadu V. Remeikis ir kiti, kurie Vilniuje įsteigė jiems pavestas įstaigas.

Visos valdžios įstaigos užėmė tas pačias patalpas, kaip ir lenkų okupacijos metu. Tarnautojų kadrai buvo sudaryti iš atvykusių iš laisvosios Lietuvos ir vilniečių, kurie mokėjo lietuvių kalbą ir buvo baigę Vytauto Didžiojo ar kitas gimnazijas bei universitetus.

Lietuvos policija

Lietuvos policija į Vilnių atvyko anksčiau, negu Vilniaus Rinktinė. Įsikūrė buvusiose lenkų policijos patalpose. Vyras buvo parinkti gražios išvaizdos ir turintys patyrimo šioje srityje. Policijos vadu buvo paskirtas V. Remeikis, o jo padėjėju — A. Iškauskas. Vilniaus mieste buvo įsteigtos 7 nuovados ir policijos rezervas, vadovaujamas J. Eigelio. Pirmoji savaitė, kai jie atvyko, buvo sunki, nes Vilniuje buvo pilna kriminalistų ir gana daug atbėgėlių iš Lenkijos, kurie prisidėjo prie vietos lenkų ir kartu su jais ėjo prieš lietuvius. Policijai teko daug pavargti, kol apvalė miestą nuo kriminalistų bei kitokių nusikaltėlių, kurie susiorganizavę pradėjo mušti žydus, daužyti jų krautuvių langus ir net užpuldinėti žmones gatvėse. Daug jų buvo suimta ir nubausta. Tvarka greitai buvo atstatyta. Beveik visos vagystės išaiškintos. Vil-

niečiai, neišskyrus ir lenkų šovinistų, buvo patenkinti. Net ir Vilniaus arkivyskupas Romualdas Jelbžykovskis, kuris lietuvių neapkentė ir juos skriaudė, apie Lietuvos policiją gana gerai atsiliepė. Kad būtų vaizdžiau, pateiksiu ištrauką iš Alšeno straipsnio “Lietuvos policijos tragiškasis likimas”:

“...Sugrįžus Vilniui prie Lietuvos, vietiniai gyventojai šokosi rūpintis gauti Lietuvos pilietybę. Prašymų pilietybei gauti buvo paduota dešimtys tūkstančių. Pilietybės kvotų darymas buvo pavestas policijos valdininkams. Norinčiųjų pilietybę gauti skaičiuje buvo ir anuometinis Vilniaus arkivyskupas Jelbžykovskis. Šio aukšto Katalikų Bažnyčios hierarcho pilietybės kvota kurį laiką buvo mano žinioje. Todėl tos kvotos reikalu net porą kartų teko matytis ir kalbėti su arkivyskupu. Jis neblogai kalbėjo lietuviškai. Kalbėdavom lietuvių kalba, nes tuo metu aš daug blogiau kalbėjau lenkiškai, negu arkivyskupas lietuviškai. Lietuvių kalbos žinojimu arkivyskupas daugiausiai rėmė ir savo teisę į Lietuvos pilietybę. Kartą besišnekant, užsirašinėjant ką arkivyskupas man dėstė, jis visiškai neklausiamas pasakė, ką jis galvoja apie Lietuvos policiją. Esą, Lietuvos policijos pareigūnai, jo akimis žiūrint, labai puikūs, gerai paruošti, gerai atrodo, sveiki, drausmingi — tikri džentelmenai. Žinoma, nieko kito man neliko arkivyskupui pasakyti, tik padėkoti už tokią gražią nuomonę apie Lietuvos policiją, kurios metu ir aš tuomet buvau”.

1940 m. birželio mėnesį Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvą. Įstaigų tvarka laikinai tiek policijoje, tiek ir kitose įstaigose buvo palikta sena, tik buvo pakeisti aukšti policijos tarnautojai, būtent, Vilniaus apskrities viršininku vietoj plk. J. Šlepečio buvo paskirtas Kasanavičius, buvęs kairiųjų pažiūrų mokytojas, o policijos vadu, kuri buvo pavadinta milicijos vardu, paskirtas lietuvis komunistas Čiplys, irgi buvęs mokytojas. Apie policijos darbą jis neturėjo jokie supratimo. Jo padėjėju buvo paskirtas rusas Ryzenok, o kadru viršininku — Rusijos žydas Nikolajev. Tuoju buvo jo įsakyta nuimti nuo uniformų antpečius ir visus laipsnio ženklus prisegti prie apykaklės, o į kepurę vietoje Vyčio įsegti raudoną žvaigždę.

Senus policijos tarnautojus, kurie turėjo daug patirties šioje srityje, greitai pradėjo atleisti iš darbo, kitus suėmė ir pasodino į kalėjimus ar išvežė į Sibirą mirčiai ar vietoje sušaudė kaip liaudies priešus. Atleistųjų vietoje iš pradžių priėmė tik lietuvius, bet vėliau — rusus, lenkus ir kitų tautybių vyrus, jų tarpe net valkatas, vagis, girtuoklius, triukšmadarus, kurie buvo jau bausti ir sėdėję kalėjime.

Nauji priimti policininkai uniformų neturėjo, nes atleistieji pasiimdavo uniformas, kaip savo nuosavybę, o policijos sandėliuose uniformų nebuvo (Nepriklausomybės metais policijos tarnautojai gaudavo rūbpinigius ir už tuos pinigus pasisiūdavo uniformas).

Tvarka Vilniuje, atleidus senus policijos tarnautojus, visai iširo. Prasidėjo nusikaltimai, užmušimai, suėmimai ir masiniai vežimai į Sibirą mirčiai. Šeiminkavo žydai, rusai ir lenkai komunistai. Visi gyveno baimėje. Visų ateitis buvo neaiški. Visi laukė tik karo. Tai buvo vienintelė išsigelbėjimo viltis.

Visų troškimas, išskyrus žydų ir komunistų, išsipildė. Karas tarp Sovietų Sąjungos ir nacių Vokietijos prasidėjo. Vilniaus miestas greitai buvo užimtas vokiečių (anksčiau už Kauną). Buvę policininkai, kurie išsislapstė ar išsilaisvino iš kalėjimo, tuojau susirinko į 1-mąją policijos nuovadą, buvusią Trakų gatvėje. Ten jie įsiregistravo. Juos tuojau pasiuntė į buvusias milicijos įstaigas (sugrįžusių policininkų registraciją pravedė buvęs Vilniaus rezervo viršininkas J. Eigelis ir buvęs policijos vado padėjėjas A. Iškauskas).

Policijos vadu po kelių dienų vokiečiai patvirtino A. Iškauską. Tuojau buvo išleistas įsakymas, kad visi nepriklausomybės metu buvę policijos tarnautojai turi grįžti į savo tarnybos vietas. Taip pat į policiją buvo priimami ir nauji vyrai, tarnavę Lietuvos kariuomenėje. Policija greitai susitvarkė ir įvedė mieste tvarką, kuri rusų okupacijos metu buvo visai pairusi.

Iš pradžių policijos tarnautojai uniformų neturėjo. Buvo apsirengę tokiais drabužiais, kokius nešiojo, tik ant kairės rankovės buvo užrištas baltas raištis. Vėliau tas raištis buvo panaikintas ir įvesta uniforma.

Pirmas policininkas Vilniaus mieste buvo nušautas 1940 m. gegužės mėnesį. Jį nušovė, kaip spėjama, lenkų pogrindis. Ypatingai daug policininkų žuvo vokiečių okupacijos metu. Buvęs tuo metu policijos tarnautojas Strimaitis savo straipsnyje "Policijos tarnyba vokiečių okupacijoje" rašo, kad jis

gestapo įstaigos kieme ant šiukšlyno matė nušautą žmogų, apsvilkusį lietuvių policijos uniformą. Jis mano, kad greičiausiai, jį nušovė vokiečiai.

Nemažai lietuvių policininkų žuvo ir nuo lenkų partizanų, kurie siautė ne tik Vilniaus krašte (ypatingai Švenčionių apskrity), terorizuodami lietuvius bei užpuldinėdami lietuvių policiją, bet ir Vilniaus mieste. Jie dažnai ateidavo į Vilnių ir nušaudavo policininkus. Vieną policininką jie nušovė net dienos metu prie Aušros Vartų koplyčios. Taip pat buvo nušautas 7-tos nuovados policininkas Jakutis ir per kaklą peršautas policijos vachmistras. O kitą vachmistrą, kaip toliau rašo tame pačiame straipsnyje Strimaitis, išgelbėjo metalinė saga, į kurią atsimušė kulka.

Lenkų partizanai buvo drąsūs, nes juos globojo vokiečių administracija. Visi lenkų partizanų užpuolimai buvo vykdomi su komisaro žinia. Jo svarbiausias tikslas buvo palaikyti nesantaiką tarp lietuvių ir lenkų. Kai Vilniaus apylinkėse lenkų partizanai užpuldavo lietuvių policiją ar terorizuodavo gyventojus, tai siųsdavo Vilniaus policijos rezervo būrį, kuriam vadovavo vachmistras Ūsorius. Vieną kartą, vykstant kovoms su lenkų partizanais, gebickomisaro įsakymu Ūsorius kovą turėjo nutraukti, kitaip sakant, pasiduoti lenkams. Lenkų partizanai tą būrį tuojau nuginklavo ir, pasiėmę jų uniformas, pasitraukė. Vokiečių karo lauko teismas Ūsorių nuteisė mirties bausme už pasidavimą, bet iškilus ginčui dėl vienas kitam priešingų vokiečių valdžios įsakymų, bausmės vykdymas buvo sulaukytas. Vachmistras Ūsorius po ilgų aiškinimų iš kalėjimo buvo paleistas. Išvada aiški. Gebickomisaras, kaip matome iš šio atsitikimo, rėmė lenkų partizanus.

Vokiečių administracija taip pat policijai pavedė verbuoti darbininkus darbams į Vokietiją. Prie visų Vilniaus nuovadų buvo įsteigtos komisijos, kurias sudarė miesto savivaldybės atstovai, gydytojai ir nuovados viršininkai. Visi Vilniaus gyventojai turėjo gauti liudijimus, kad nuo tos prievolės atleisti. Daug Vilniaus gyventojų registruotis nėjo, ypatingai tie, kurie jautė, kad gali būti paimti.

Vėliau 5-kios nuovados nuo darbininkų verbavimo į Vokietiją buvo atleistos. Daugiausia registruosi 7-toje nuovadoje.

Priartėjus prie Vilniaus rusų kariuomenės daliniams, Vilniaus miesto policija buvo suskirstyta į kuopas. Nuovados viršininkai buvo paskirti tų kuopų vadais, o policijos vadas — bataliono vadu. Visi turėjo susirinkti nurodytoje vietoje. Bet kai sužino-

jo, kad jie bus siunčiami į frontą, beveik visi, neišskyrus net ir kai kurių nuovadų viršininkų, pasišalinę. Į nurodytą vietą atėjo tik keli policijos tarnautojai. Vokiečiai buvo nepatenkinti. Atėjusiems patarė trauktis su lietuvių apsaugos batalionu, nes paviešiams trauktis buvo pavojinga. Prie to bataliono prisidėjo ne tik policijos likučiai, bet taip pat ir kitų įstaigų tarnautojai, kurie dėl įvairių priežasčių negalėjo pasitraukti. Jie visi kartu su minėtu batalionu Vilnių paliko liepos 3 d. vakare. Traukėsi Maišiagalos — Ukmergės plentu Kauno link.

Atstatoma sužlugdyta ūkinė padėtis

Lietuvos vyriausybė, 1939 m. spalio 27 d. perėmusi Vilnių, nutarė tuojau buvusius Lenkijos pinigus — zlotus — išimti iš apyvartos ir jų vietoje įvesti litų valiutą. Finansų ministras Sutkus paruošė projektą, kurį Ministrų Taryba priėmė ir pinigų keitimo operaciją pavedė atlikti Lietuvos Bankui ir Finansų ministerijai. Lietuvos vyriausybė išleido 50 milijonų litų iš 4,5% metinių palūkanų vidaus paskolą Vilniaus krašto atstatymo reikalams. Valstybės paskolos lakštai buvo išleisti po 25, 100, 500 ir 1.000 litų, kuriuos turėjo išpirkti laisvosios Lietuvos gyventojai.

Tuo metu, kai Vilnius buvo prijungtas prie Lietuvos, dirbau Finansų ministerijos Mokesčių departamente. Daug tarnautojų, kurie nebuvo Vilniuje, norėjo tuojau ten važiuoti ir pamatyti Gedimino pilį, šventoves bei kitas įdomesnes vietas. Ilgai laukti nereikėjo, ypač dirbantiems Finansų ministerijoje, kurie šiek tiek mokėjo slavų kalbas. Jie buvo siunčiami į Vilnių vedėjais zlotams deponuoti. Į tų laimingųjų skaičių patekau ir aš. Nors jau buvau nuvažiavęs traukiniu į Vilnių sutikti Vilniaus rinktinę, bet išskyrus Gedimino pilį, Katedrą, Universitetą (jis dar buvo uždarytas) ir namą, kuriame buvo pasirašytas Vasario 16-osios Aktas, daugiau nieko neteko matyti.

1939 m. lapkričio 13 d. gavęs instrukcijas iš Lietuvos Banko, išvažiavau į Vilnių. Su savimi dar vežiausi 15.000 litų iš Lietuvos banko zlotų keitimo reikalui. Važiavau traukiniu. Kai pravažiavome Vievio geležinkelio stotį, visi keleiviai norėjo pamatyti buvusią administracijos liniją, kuri skyrė laisvąją Lietuvą nuo lenkų pavergtos Lietuvos dalies. Visi vagonų langai tiek iš vienos, tiek iš kitos pusės buvo apgulti keleivių. „Šluotų“, kuriomis buvo pažymėta administracijos linija, jau nebuvo, o jei kur nors ir užsiliko, tai tos reikšmės, kaip pirma, jau nebeturėjo.

Keleiviai nuo langų nesitraukė ir atidžiai žiūrėjo į prabėgančius vaizdus. Traukinys sustojo Lentvary. Po kelių minučių, pervažiavę Panerių tunelį, įvažiavome į Vilniaus geležinkelio stotį, žymiai didesnę nei Kauno. Išlipę iš traukinio, požeminiu tuneliu, gana ilgu ir plačiu, įėjome į laukiamąjį. Žmonių judėjimas buvo didelis. Jų tarpe vaikščiojo ir geležinkelio policijos tarnautojai, kurie savo ūgiu ir gražia uniforma atkreipdavo kiekvieno keleivio dėmesį.

Geležinkelio stoty užtrukau apie 15 minučių. Pasiėmęs vežiką, kuris stovėjo prie geležinkelio aikštės, nuvažiavau į Lietuvos Banko Vilniaus skyrių. Ten užsiregistravau ir gavęs informaciją pėsčias nuėjau į nurodytą vietą, nes sekančią dieną turėjau pradėti darbą.

Deponuoju zlotus

Deponavimo įstaigą įkūriau Vivulskio gatvėje 3-čioje policijos nuovadoje. Zlotus keitėme keturiese: dvi vilnietės lietuvaitės, vienas vyras iš geležinkelio Valdybos ir aš. Darbas ėjo sklandžiai. Su žmonėmis labai lengvai susikalbėjome, nes kiekvienas iš mūsų mokėjome vieną arba kitą kalbą. Per 17 dienų deponavome virš 100.000 zlotų ir grynais pinigais iškeitėme 45.000 litų. Kiekvienas žmogus galėjo iškeisti 100 zlotų, kursu vienas zlotas : 50

Vilniaus vaizdas 1939 m.

lietuviškų centų. Pinigus keitėme pagal asmens pasą, išduotą lenkų ir pažymėjimus, išduotus Vilniuje lietuvių administracijos. Tuose dokumentuose pažymėdavome, kad asmuo pinigus išsikeitė. Jus patikrinti buvo neįmanoma, nes daugelis turėjo šiuos abu dokumentus.

Nors darbas buvo įtemptas, bet iš dalies įdomus, nes teko turėti reikalų su įvairaus išsilavinimo žmonėmis. Kai kurie iš jų net užkalbindavo. Vienas žmogus, kilęs iš Lenkijos, ilgai gyvenęs Vilniuje, užklausė, ar Lietuva, būdama mažas kraštas ir dar žemės ūkio šalis, galės išlaikyti Vilnių, kuris lenkų valdžiai buvo nuostolingas. Jam trumpai atsakiau, kad Vilnius esąs Lietuvos sostinė ir lietuvių tautai visai nesvarbu, ar jis neš nuostolį, ar pelną. Lenkui toks atviras mano pasakymas nepatiko. Nors viešai to neparodė, bet buvo matyti iš jo veido išraiškos.

Visą savaitę, išskyrus sekmadienius, buvau užimtas nuo ryto 8-tos valandos iki vėlyvos nakties, nes po darbo dar turėdavau nueiti į banką ir atiduoti atskaitomybės dokumentus, įnešti deponuotus zlo-

tus, išsiaiškinti, jei kildavo kokių nors neaiškumų, ir paimti, jei pritrūkdavo, pinigų zlotų keitimui. Kol atlikdavau visus reikalus, praeidavo trys, o kartais ir daugiau valandų. Dažnai būdavo taip, kad į viešbutį sugrįždavau 11-tą ar 12-tą val. nakties.

Visų pinigų per dieną neiškeisdavome. Likdavo kartais 5.000 ar daugiau. Jus į banką negrąžindavau, bet palikdavau nuovadoje pas budėtoją, juo pasitikėdamas. Priimdamas pinigus apsaugai, budėtojas visai netikrindavo jų ir įsidėdavo į savo stalčių. Tuos pinigus kitą dieną panaudodavau zlotų keitimui.

Turistinės kelionės Vilniaus mieste ir jo apylinkėse

Vilniaus šventoves ir kitus istorinius paminklus apžiūrėdavau tik sekmadieniais. Savo turistinę kelionę pradėdavau 9-tą val. ryto. Nors sniego dar nebuvo, bet oras buvo šaltas, nemalonus. Į tai visai nekreipiau dėmesio, nes būti Vilniuje ir nematyti šventovių ar Gedimino pilies, būtų buvęs didžiausias apsileidimas ir nesidomėjimas praeitimi. Per

trumpą laiką apžiūrėjau gana daug bažnyčių, Gedomino pilį, Universitetą ir kitas įžymias vietas. Pirmą sekmadienį aplankiau šv. Mikalojaus bažnytelę, nes norėjau pamatyti kun. Kristupą Čibirą, vilniečių vadinamą „auksaburniu“, ir išgirsti jo pamokslą. Pamokslu, kurį išgirdau, buvau sužavėtas. Jame kunigas pabrėžė ne tik religinį, bet ir tautinį pradą. „Auksaburnio“ vardą, reikia pasakyti, vilniečiai jam davė teisingai, pelnytai.

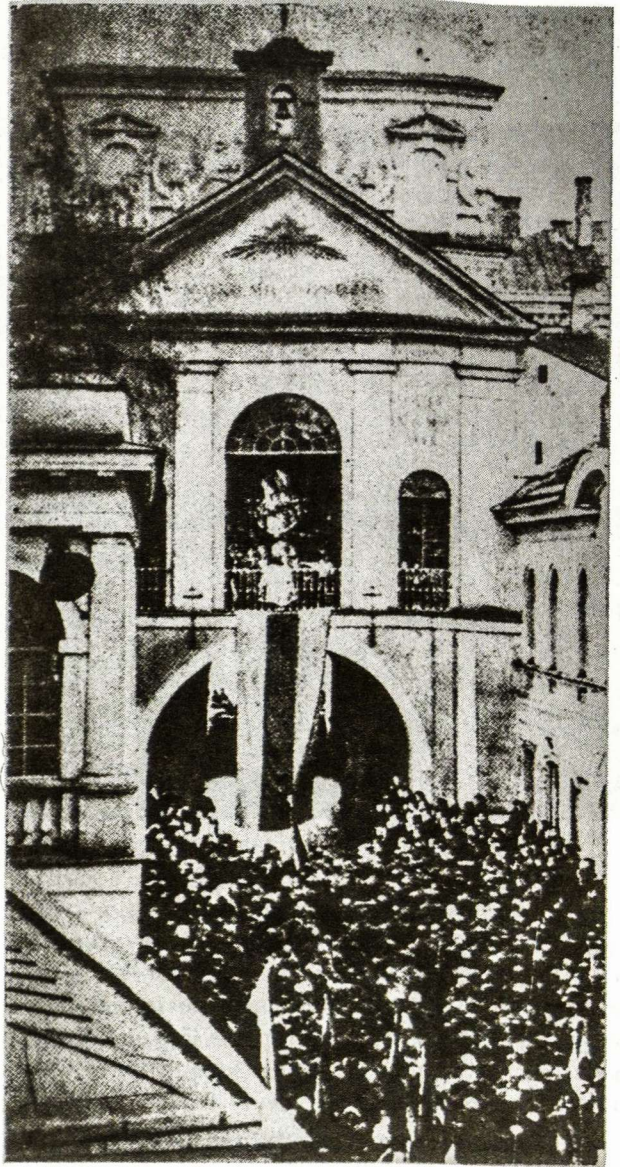
Turistinę kelionę atlikdavau pėsčias, jei šventovės yra viena prie kitos, o jei toli — pasisamdydavau vežiką. Į viešbutį sugrįždavau jau sutemus. Nors kartais jausdavau nuovargį, bet būdavau patenkintas. Per tris sekmadienius aplankiau daug šventovių. Buvau nuvažiavęs į Rusų kapines. Ten aplankiau lietuvių karių, žuvusių nepriklausomybės kovose, kapus, dr. J. Basanavičiaus, P. Višinskio, inž. Petro Vileišio, M. K. Čiurlionio ir kitų brangių mūsų tautos sūnų kapus.

Vilniaus miesto gyventojas

Iš Vilniaus sugrįžau patenkintas. Nors ten buvau neilgai, bet daug ką pamačiau. Vilnius savo architektūra padarė man didelį įspūdį. Kad jame teks gyventi ir dirbti, visai negalvojau. Bet žmogus, kaip sakoma, negali numatyti ir žinoti ateities. Grįžus iš Vilniaus, po savaitės referentas Jonas Končius man pranešė, kad esu numatytas į inspektorių padėjėjus. Man esą trys pasirinkimo vietos: Vilnius, Kaunas ir Šiauliai. Pasirinkimas labai geras. Referentui patarus, pasirinkau Vilnių, nes Vilnius, nors ir paviršutiniškai, man jau buvo pažįstamas ir atrodė, kad su vietos žmonėmis sugyvensiu. Važiavau į Vilnių pakilia nuotaika.

Vilniaus miesto mokesčių inspekcijos

Į Vilnių atvažiavau 1940 m. sausio 2 d. anksti rytą. Klaidžioti neteko, nes miestas man jau buvo šiek tiek pažįstamas. Iš geležinkelio stoties tiesiog nuvažiavau į paskyrimo vietą. Įstaigoje jau radau mokesčių inspektorių Joną Bičiūną ir sekretorių Jezerškį. Įstaiga dar neveikė, nes buvo kūrimosi stadijoje. Iš inspektorių padėjėjų buvau pirmasis. Inspektorius patiko. Jis buvo paprastas, neišdidus ir, kaip vėliau patyriau, nuoširdus žmogus. Prieš tai buvo Rokiškio apskrities mokesčių inspektoriumi, išdirbęs ten apie 20 metų. Vėliau padėjėjais atvyko Petras Kliorys iš Kauno, vilnietis Antanas Andrėnas, gyvenęs laisvoje Lietuvoje (baigęs Vilniaus S. Batoro universitetą) ir Petras Vytėnas iš Šiaulių, kur jis jau

Iškilmingos pamaldos Aušros Vartuose 1939 metais

dirbo Mokesčių inspekcijoje inspektoriaus padėjėju, kilęs iš Salako valsčiaus, Zarasų apskrities.

Vilniuje buvo įsteigtos šešios mokesčių inspekcijos — penkios Vilniaus mieste ir viena apskr. mokesčių inspekcija. Visos inspekcijos įsikūrė buvusiose lenkų mokestinių įstaigų patalpose (Izba skorbova). Patalpos didelės, erdvios. Tarnautojų kadrus sudarė atvykę iš laisvos Lietuvos ir vilniečiai. Inspektoriais buvo paskirti, kaip sakydavo, „seni vilkai“, mokestinėje srityje patyrę asmenys, išdirbę inspekcijose daug metų, o jų padėjėjais — iš Finansų

ir kitų ministerijų tarnautojai ir vilniečiai, kurie buvo baigę Vilniaus S. Batoro universitetą. Kiekviena inspekcija turėjo net po kelis inspektoriaus padėjėjus, kaip pvz., Vilniaus IV apyl. mokesčių inspekcijoje, kurioje dirbau, buvo 4 padėjėjai, visi kilę iš Kauno ar kitų vietų, baigę Vytauto Didžiojo Universitetą ar jį išklausę. Inspekcijos buvo padalintos į tiek rajonų, kiek buvo inspektoriaus padėjėjų. Inspektoriai ir jų padėjėjai be algos dar gaudavo į mėnesį 150 litų be atsiskaitymo kelpinigių. Visi inspektoriai buvo 12-tos, o jų padėjėjai 11-tos kategorijos. Kai kurie padėjėjai, nors ir buvo 11-tos kategorijos, bet gaudavo 10-tos kategorijos atlyginimą, nes Finansų ministras Tūbelis tarnautojams, kurie turėjo 9-tą kategoriją, pakelti atlyginimą iš karto dviem kategorijom nesutiko, bet paliko 11-tą kategoriją, tik su 10-tos kategorijos atlyginimu.

Darbas buvo įvairus ir įdomus. Teko susidurti su įvairiomis tautybėmis. Vietiniai vilniečiai, išskyrus tik lenkus šovinistus, buvo geri, sukalbami ir jokių nesusipratimų neteko turėti. Nors pirmais metais teko surašyti virš 100 protokolų dėl žemo patento išpirkimo, bet tie, kurie ekonomiškai geriau laikėsi, stengėsi nors dalimis patentą pilnai išpirkti, o toms krautuvėms, kuriose buvo mažai prekių, Mokesčių departamentui sutikus, buvo palikti 4-tos rūšies patentai, nors pagal įstatymą turėjo išpirkti 3-čios rūšies patentą.

Visus prekybininkus, kuriems buvo surašyti protokolai, inspektorius J. Bičiūnas nubaudė tik po 5 litus. Prekybininkai buvo patenkinti ir jokių pretenzijų nereikšė. Visi gavę raštą tuojau turėjo sumokėti baudą. Panašiai pasielgė ir kitos inspekcijos. Turtingiausios krautuvės buvo žydų. Man buvo labai įdomu, ar žydai prekybininkai patenkinti, kad Vilnius buvo prijungtas prie Lietuvos, ir kaip jie jaučiasi ekonomiškai ir teisiškai. Tuo klausimu teko išsikalbėti net su keliais žydų krautuvininkais. Jie atvirai yra pasakę, kad teisiškai jiems prie lietuvių žymiai geriau, bet prekybos atžvilgiu blogiau, nes juos, kaip vienas išsitarė, "pjauna" didelės lietuvių bendrovės, kaip Maistas, Lietūkis, Pieno centras ir kitos.

Ekonominė padėtis

Vilniaus miesto ekonominė padėtis prieš atvykstant Vilniaus Rinktinei, buvo labai bloga. Krautuvės buvo uždarytos. Prekės suslėptos ar išvogtos. Maisto produktų ir prekių trūkumas buvo didelis. Juos galėjo nusipirkti tik juodoje rinkoje, kuri veikė, kaip ir lenkų okupacijos metu, Rudnickio gatvėje.

Kainos buvo labai aukštos ir ne visiems prieinamos. Bado šmėkla buvo kasdienis vilniečių svečias.

Rudnickio gatvėje dar vyko prekyba ir užsienio valiuta bei auksu. Buvo nustatytas net užsienio valiutos kursas, pvz. vienas litas - 5 zlotai ir vienas červoncas - 5 litai. Užsienio valiutą daugiausia pirkto žydai.

Neaiški prekyba vyko "Raudonojo Štralio" ir "Rudnickio" kavinėse. Sklido gandai, kad tose kavinėse karo metu iš Lenkijos atbėgę lenkai galėjo už 6.000 litų slaptai per Kauną išvykti į Vakarų.

Į Vilnių įžygiavus Vilniaus Rinktinei, ekonominė padėtis kas dieną gerėjo, nes tuojau Pieno centras, Maistas, Lietūkis ir kitos bendrovės Vilniuje atidarė savo krautuves, kurios per karą buvo uždarytos. Tiek maisto produktų, tiek ir drabužių bei avalynės ar kitų prekių trūkumas buvo greitai pašalintas.

Vilnių perėmus lietuviams, pirmomis dienomis bedarbystė buvo didelė. Bet ir ši padėtis greitai pagerėjo, nes pradėjo veikti buvę fabrikai, įvairios dirbtuvės, atsidarė restoranai, kino teatrai ir miesto savivaldybės suorganizuoti vieši darbai, kurie pareikalavo daug darbo jėgos.

Tvarkomas Vilnius

Lenkų okupacijos metu Vilnius skurdo ir buvo labai apleistas: aikštės nesutvarkytos, namai nedažyti, apšepę, o parkai neprižiūrėti. Per 22 m. okupacijos metus naujų namų, išskyrus vieną kitą, niekas nestatė, nes neturėjo pinigų. Iš didesnių namų prie Gedimino gatvės buvo pastatyti Ligonių kasos rūmai, kurie savo architektūriniu stiliumi nesiderino prie gotikinio, barokinio ar kito stiliaus namų.

Lietuvių administracija iš pradžių stengėsi aptvarkyti Vilniaus išorę, būtent aikštes, parkus, istorinius rūmus, kaip Rotušė, kurioje vėliau įrengė muziejų, taip pat gatves ir pilies aplinką.

Vilniaus miestas buvo tvarkomas iki rusų bolševikų okupacijos. Net patys lenkai stebėjosi, kad lietuviai per tokį trumpą laiką daug daugiau padarė kaip lenkai per 22 metus. Visą tą kūrybinį darbą nutraukė rusų okupacija.

Vilniečiai mokosi lietuvių kalbos

Kai tik buvo atidaryti lietuvių kalbos kursai, daug Vilniaus gyventojų noriai į juos stėjo ir stropiai lankė, išskyrus tik lenkus šovinistus ir jų dvasiškius,

kurie juos net atkalbinėjo. Bet jų niekas neklausė, nes suprato, kad jie esą lietuvių kilmės ir lietuvių kalba, Vilniui sutapus su visu Lietuvos kraštu, bus reikalinga kaip valstybinė. Po kelių mėnesių tie, kurie stropiai mokinosi, jau šiaip taip galėjo susikalbėti. Kursams daugiausia vadovavo pradžios mokyklos mokytojai, atvykę iš laisvosios Lietuvos, nežiūrint jų tautybės bei religijos. Mokytojas Rudis, buvęs Kauno rusų pradžios mokyklos vedėju, pasakojo, kad jo vadovaujamame lietuvių kalbos kurse kursantai domėjosi ne tik lietuvių kalba, bet taip pat Lietuvos kultūriniu, ekonominiu bei religiniu gyvenimu. Vienas iš kursantų jo paklausęs, ar tiesa, kad Lietuvoje buvo persekiojami stačiatikiai ir iš jų buvo atimtos cerkvės. Kaip pavyzdį jis pateikė Kauno Įgulos bažnyčią, buvusią cerkvę. Mokytojas Rudis jam atsakęs, kad tai netiesa. Jis pats esąs rusas stačiatikis ir išpažįstąs stačiatikių religiją. Įgulos bažnyčia, kaip jis jiems paaiškino, buvo reikalinga Lietuvos kariuomenei. Valdžia jos nepaėmė, bet nupirko, sumokėdama aukštą kainą, nes stačiatikiams jos išlaikymas brangiai kainavęs.

Mokslo ir meno institucijos

Kritus per II pasaulinį karą Lenkijai, Vilnių tuoju užėmė Sovietų Sąjunga ir perleido jį Lietuvai. Tuoju buvo atgaivintas Vilniaus Universitetas (S. Batoro Universitetas nebeveikė), įsteigta Meno akademija, Muzikos mokykla, Kunigų seminarija, Opera ir Vilniaus Filharmonija, gimnazijos ir kitos švietimo institucijos.

Pirmas buvo atgaivintas Vilniaus universitetas. Rektorium buvo paskirtas Mykolas Biržiška. Pradėjo veikti tuose pačiuose rūmuose, kuriuose net kelis šimtus metų veikė Vilniaus universitetas, o lenkų okupacijos metu – S. Batoro universitetas. Iš Vytauto Didžiojo universiteto, kuris veikė Kaune, į Vilniaus universitetą buvo atkelti šie fakultetai: Ekonomijos, Teisių, Humanitarinis ir Matematikos — Gamtos su Medicinos skyriumi, kaip Medicinos fakulteto užuomazga. Buvo užsiregistravę apie 2.000 studentų iš įvairių Lietuvos vietų. Pagal tautybes juos galima suskirstyti taip: lietuvių 50%, žydų 33%, lenkų 10%, gudų, rusų ir kitų 1%.

Nors dar vyko karas tarp vokiečių ir aliantų, bet Universitete tai nebuvo jaučiama. Visų studentų nuotaika buvo pakili ir darbinga, nors kai kuriuos spaudė įvairūs sunkūs nepritekliai.

Jau vokiečių okupacijos metu buvo įsteigta Meno mokykla, kuriai 1941 m. buvo suteiktas Aka-

demijos vardas. Ji veikė Bernardinų vienuolyno rūmuose. Profesoriai, išskyrus tik tris, buvo lietuviai dailininkai. Pirmasis direktorius buvo J. Mikėnas. Mokytojais tuo metu buvo J. Vienažinskis, V. Vizgirda ir kiti. Klausytojais buvo S. Batoro universiteto Dailės fakulteto buvę studentai.

Vilniaus muzikos mokykla buvo įsteigta 1940 m. sausio mėn. Joje buvo įšeinama konservatorijos programa. Pirmasis jos direktorius buvo J. Bendorius, o mokytojai — B. Budriūnas, J. Gauba, K. Kaveckas, Z. Nomeika ir kiti, o iš vilniečių — Galauskas ir kiti.

Neatsilikta ir sporto srityje. Buvo įsteigta Kūno kultūros rūmų sporto apygarda, sudariusi jaunimui geras sąlygas pasireikšti sporto srityje, kurių lietuvių jaunimas lenkų okupacijos metais visai neturėjo. Šios srities vadovu buvo vilnietis Pranas Žižmaras.

Arkivyskupo Mečislovo Reinio pastangomis buvo įsteigta lietuviška Kunigų seminarija. Ji veikė Bernardinų seserų vienuolyno patalpose (vienuoles seseris vokiečių gestapas buvo išvaikęs). Klierikų buvo apie 40. Mokslo metai prasidėjo 1942 m. rudenį. Veikė apie vienus metus. Vokiečiai ją, kaip ir kitas aukštąsias mokyklas, dėl tų pačių priežasčių uždarė. Vėliau, kai Kunigų seminarijos reikalu į juos kreipėsi arkivyskupas M. Reinys, seminariją vėl leido atidaryti. Išėjo tik viena neopresbiterių laida, iš jos 7 buvo išventinti kunigais. Jų šventinimo iškilmės įvyko šv. Stanislovo katedroje — bazilikoje.

Visi mokslo dalykai aukščiau išvardintose mokslo institucijose buvo dėstomi tik lietuvių kalba.

Be šių mokslo institucijų dar veikė Vilniaus lietuvių dramos teatras ir prie jo, kaip atskira šaka, lėlių teatras. 1941 m. rudenį teatras perėjo Vilniaus miesto žinion. Vokiečių okupacinė valdžia jį uždarė, bet Vilniaus miesto burmistro Dabulevičiaus pastangomis, vokiečiai vėl leido jam veikti.

Filharmonija buvo įsteigta rusų bolševikų okupacijos metu. Ji veikė tuose rūmuose, kuriuose įvyko 1905 m. Didysis Vilniaus Seimas, ęsančiuose visai netoli Aušros Vartų koplyčios. Buvo rengiami simfoniniai ir kitokio pobūdžio koncertai. Jie buvo aukšto meninio lygio. Vilniečiai be tautybės skirtumo juos lankydavo.

Vokiečių okupacinė valdžia, nepavykus sumobilizuoti jaunimą į SS dalinį, keršto vedama, uždarė visas aukštąsias mokslo institucijas, išskyrus tik muzikos mokyklą.

Vilniaus Opera pradėta organizuoti po Vilniaus filharmonijos uždarymo. Buvęs Vilniaus filharmoni-

jos mišrus choras ir simfoninis orkestras, uždarius Vilniaus filharmoniją, perėjo Operos žinion. Operos buvo statomos teatro patalpose, esančiose J. Basanavičiaus ir Teatro gatvių kampe.

Vilniaus arkivyskupija

Vilniaus arkivyskupiją valdė arkivyskupas Romualdas Jelbžykovskis, kuris dėjo visas pastangas sulenkinti ne tik lietuvius, bet ir gudus, kurie priklausė Vilniaus arkivyskupijai (Vilniaus vyskupija į arkivyskupiją buvo pakelta 1925 m., pasitraukus vyskupui Jurgiui Matulaičiui). 1940 m. Vilniaus arkivyskupijai priklausė 118 bažnyčių ir 96 parapijos, iš viso 413.070 katalikų.

Kai Vilniaus krašto dalį Sovietų Sąjunga perleido Lietuvai, arkivyskupas R. Jelbžykovskis, kaip ir lenkų okupacijos metu, Vilniaus arkivyskupijoje varė lenkinimo politiką. Lietuvos vyriausybė, gerbdama sudarytą su Vatikanu konkordatą, arkivyskupiui ir kunigams mokėjo algas (arkivyskupas per mėnesį gaudavo po 3.000 litų). Bet iš jų palankumo nesulaukta. V. Civinskas savo straipsny „Tokia praeitis, o kas dabar“ rašo, kad Vilniaus arkivyskupija buvo lyg valstybė valstybėje (Dirva, 1985 m., Nr. 48). Dėl neramumų, kurie vyko Vilniaus miesto bažnyčiose, įsikišus popiežiaus nuncijui, gyvenančiam Kaune, arkivysk. R. Jelbžykovskis buvo priverstas priimti sufraganą vysk. M. Reinį. Bet su juo arkivyskupas visai nesiskaitė, ignoravo ir net nepasirūpino patalpomis, kur vysk. M. Reinys apsigyventų, nors vyskupijos rūmuose vietos buvo apšiai.

1942 m. vokiečiai arkivysk. R. Jelbžykovskį suėmė ir ištrėmė iš Vilniaus — apgyvendino Marijampolės vienuolyne. Vilniuje pasiliko vysk. M. Reinys. Iš pirmų dienų, kai tik išvežė arkivyskupą, vysk. M. Reiniui teko atlaikyti aštrų lenkų kunigų nepasitenkinimą, kurie jį skundė Vatikanui. Iš Vatikano yra gavęs net įspėjimų. Vatikanas, kaip pasirodė, buvo lenkų dvasininkų pusėje. Kai arkivyskupas skriaudė lietuvius — Vatikanas buvo kurčias ir į lietuvių skundus visai nekreipė dėmesio.

Arkivysk. M. Reinys, kai tik perėmė į savo rankas arkivyskupiją, tuojau norėjo ne tik lietuviams, bet ir gudams atitaisyti lenkų padarytas skriaudas. Tai buvo gana nelengvas darbas, nes trūko kunigų. Tuo reikalu jis net kreipėsi į visas kurijas, prašydamas, kad jam atsiųstų savo kunigus. Norinčių neatsirado, ypatingai į provinciją. Kad pašalintų kunigų trūkumą, jis Vilniuje įsteigė Kunigų seminariją.

1944 m. arkivysk. M. Reinys atšventė 60 m.

sukaktį. Ta proga lietuvių visuomenė Vilniaus teatre — J. Basanavičiaus ir Mindaugo gatvių kampe — jam surengė pagerbimą, kuriame dalyvavo daug žmonių. Jubilato asmenį apibūdino Antanas Maceina, atvykęs iš Kauno, o po to buvo koncertinė dalis, kurią atliko Vilniaus chorai ir operos solistai. Arkivyskupas buvo apdovanotas dovanėlėmis.

1944 m. Sovietų Sąjunga vėl okupavo Lietuvą. Arkivysk. R. Jelbžykovskis vėl grįžo su savo svita į Vilnių ir ėmė valdyti arkivyskupiją, nušalindamas vysk. M. Reinį bei išvalydamas kuriją nuo lietuvių kunigų.

Bet neilgai ir jis viešpatavo. Valdžios įsakymu jis buvo suimtas ir pasodintas į kalėjimą. Vėliau, pasinaudodamas repatriacija, išvyko į Lenkiją. Ten jis apsigyveno Baltstogėje ir iš ten valdė likusią Vilniaus arkivyskupijos dalį, pasilikusią Lenkijos ribose.

Vilniaus arkivyskupijos valdymą vėl perėmė vysk. M. Reinys. Ir jis neilgai valdė arkivyskupiją. 1947 m. birželio 12 d. buvo suimtas ir įkalintas Vladimiro kalėjime. Mirė 1953 m. lapkričio 8 d.

Lenkų dvasininkija

Tiek arkivysk. R. Jelbžykovskis, tiek ir lenkų kunigai buvo labai nusistatę prieš lietuvius. Iš jų ką nors gera sulaukti buvo mažai vilties. Jie visą laiką, tiek okupacijos metu, tiek ir tuo metu, kai Vilnius buvo prijungtas prie Lietuvos, norėjo išlaikyti tą pačią padėtį. Čia neminėsiu jų padarytų skriaudų lietuviams okupacijos metu, apie kurias, be abejo, gerai žinojo ir Vatikanas. Jiems rūpėjo ne skelbti katalikų tikėjimą, bet lenkinti žmones. Kas jie esą, pasirodė jau pirmomis dienomis į Vilnių įžygiavus Lietuvos Rinktinei. Arkivysk. R. Jelbžykovskio įsakymu visose bažnyčiose neskambino varpais, o sekmadienį, kai Aušros Vartų koplyčioje buvo laikomos iškilmingos pamaldos mūsų kariuomenei, beveik visose Vilniaus bažnyčiose buvo laikomos pamaldos už Lenkijos atkūrimą. Kai į arkivysk. R. Jelbžykovskį buvo kreiptasi lietuvių pamaldų įvedimo reikalu, jis prašymą patenkinti visai atsisakė. Priėjo net prie to, kad lietuvių kunigus, kurie nepakluso jo įsakymui, net suspenduodavo.

Prie lenkų kunigų prisidėjo ir dvarininkai. Jie kartu su kunigais pradėjo kaltinti tėvus, kad jie leidžia savo vaikus į lietuviškas mokyklas, net bažnyčiose iš sakyklos šmeižė mokytojus ir draudė savo parapijiečiams lankytis lietuviškose pamaldose, kaip N. Vilnioje ar kitur.

Bet Vilniaus kurijos užsispyrimas buvo palaužtas ir lietuviškos pamaldos prašytose bažnyčiose buvo įvestos.

Kovos dėl lietuviškų pamaldų

Vilniui atitekus Lietuvai, jame įvyko didelių pasikeitimų. Miesto veidas pasikeitė. Lietuvių skaičius žymiai padidėjo. Visos mokyklos, įstaigos, prekyba bei pramonė, išskyrus tik smulkiają, beveik perėjo į lietuvių rankas, bet tikinčiosios lietuvių visuomenės padėtis pasiliko kaip ir lenkų okupacijos metu, nes lenkiškoji Vilniaus arkivyskupijos kurija lietuviams buvo nepalanki ir tą padėtį stengėsi išlaikyti. Visi norėjo, kad šis klausimas būtų kaip galima greičiau sutvarkytas, nes šv. Mikalojaus bažnyčia, kuri aptarnavo ne tik lietuvius, bet ir gudus, buvo per maža, o visos kitos bažnyčios, kurių Vilniuje buvo virš 30, sekmadieniais ar šventadieniais būdavo apytuštės. Dalis lietuvių, sutikus klebonui T. Makarewicz, prisiglaudė prie šv. Jono bažnyčios. Tai buvo vienintelis Vilniuje klebonas, kuris nepakluso arkivysk. R. Jelbžkovskio varomai linijai prieš lietuvius. Kiti klebonai, kai buvo į juos kreiptasi, atsisakė į savo bažnyčias įsileisti lietuvių pamaldas. Lietuviai turėjo tenkintis tik šv. Mikalojaus ir šv. Jono bažnyčiose vykstančiomis pamaldomis. Tokia padėtis ilgai tęstis negalėjo. Visų lietuvių kantrybė išsisėmė. Tuo reikalu buvo išrinkti atstovai ir pasiųsti į arkivyskupijos kuriją, bet buvo gautas neigiamas atsakymas, nes pagal konkordato nuostatus, kaip aiškino arkivysk. R. Jelbžkovskis, pamaldų kalbą tegalima keisti tik Lenkijos vyskupų konferencijai sutikus. Konferencijos sušaukti neįmanoma ir pamaldų įvedimas lietuvių kalba neįmanomas. Kurija leido tiek Katedroje, tiek ir kitose bažnyčiose tik po pamaldų lenkų kalba, atlaikyti pamaldas lietuviškai. Lietuvių atstovams susitarti su kurija nepavyko. Lietuviai buvo nepatenkinti. Tai buvo, kaip lenkams įprasta, pasityčiojimas iš lietuvių ir parodymas savo galios.

Geruoju susitarti su kurija nepavyko. Lietuvių visuomenė kurijos elgesiu pasipiktino ir pamaldų klausimą pradėjo spręsti pati. Vienintelis „ginklas“, kuriuo galėjo palaužti arkivyskupo užsispyrimą — kelti bažnyčiose riaušes. Prie šios akcijos prisidėjo visi lietuviai: moksleiviai, studentai, įstaigų tarnautojai, seneliai, policija ir kitų profesijų žmonės, neišskiriant ir kariškių. Jos prasidėjo 1940 m. gavėnios metu ir tęsėsi iki gegužės mėn. pabaigos, kol lietuvių visuomenės reikalavimai buvo dalinai patenkinti. Tų

riaušių akcija pasireiškė centrinėse Vilniaus bažnyčiose, kaip Katedra, šv. Kazimiero ir kt. Iš pradžių bažnyčiose muštynės neįvykdavo. Lietuviai susirinkdavo į bažnyčias ir giedodavo lietuviškas giesmes. Tokio pobūdžio riaušės vyko net kelis sekmadienius. Kurija žinojo, bet laikėsi savo nusistatymo. Kai kuriose bažnyčiose susiorganizavę lenkai pradėjo priešintis. Lietuviai jiems nenusileido. Prieidavo net iki muštynių. Po kelių įvykių lietuviai galutinai nutarė arkivysk. R. Jelbžkovskio užsispyrimą palaužti. Vieną gegužės šeštadienį apie 4 val. po pietų susirinko pilna Katedra lietuvių ir be arkivyskupo leidimo nutarė išklausti gegužines pamaldas lietuvių kalba. Jas sutiko atlaikyti kun. Žeidys, priklausęs Vilniaus arkivyskupijai. Tuoju atsirado ir vargonininkas. Vargonai buvo užrakinti, kad lietuviai jais nepasinaudotų. Raktas greitai buvo surastas. Pamaldos praėjo pakilioje nuotaikoje. Po gegužinių pamaldų visi lietuviai susirinko Katedros aikštėje ir demonstratyviai artėjo prie vyskupijos rūmų, esančių netoli Katedros, prie Radvilaitės gatvės. Minių sudarė virš 2.000 žmonių. Tvarką palaikė policija. Per šias demonstracijas lietuvių atstovai norėjo pasimatyti su arkivyskupu, bet jis jų neįsileido, net užsirakindamas duris, kad neįeitų. Lietuviai nenusiminė, nes buvo tikėtasi, kad arkivyskupas R. Jelbžkovskis taip pasielgs. Toks jo elgesys iššaukė dar didesnę lietuvių neapykantą ir pasipriešinimą. Per demonstraciją jokių išsišokimų neįvyko, ji praėjo kultūringai, ramiai. Kunigas Žeidys už nepaklusnumą arkivyskupo buvo laikinai suspenduotas.

Kitą dieną — sekmadienį — nemažas lietuvių būrys, daugiausia vyrai, susirinko šv. Kazimiero bažnyčioje. Lenkai, matyt, nujautė, kad lietuviai gali sutrukdyti jų pamaldas. Lenkų buvo pilna bažnyčia. Lietuviai jiems giedoti netrukdė. Prieš pačią sumą lenkai pradėjo giedoti lenkų himną, o lietuviai, ilgai nelaukę, lietuvių himną. Dar nebaisus giedoti himno pirmą posmą, prasidėjo muštynės. Kas pirmieji pradėjo, ar lenkai, ar lietuviai, negalėčiau pasakyti, nes į tai neatkreipiau dėmesio. Kai prasidėjo muštynės, himnų giedojimas sustojo. Kilo didelis triukšmas. Kova užsitęsė ne ilgiau kaip 15-20 minučių. Lietuviai lenkus greitai sutvarkė. Įtūžusios minios tarpe buvo įsimaišęs ir nunciatūros sekretorius Perron, kurį atsiuntė popiežiaus nuncijus, reziduojąs Kaune. Atstovo lietuviai nepažinojo ir palaikė lenku. Per muštynes jis žvakide buvo lengvai sužeistas į veidą. Kas metė žvakidę — ar lietu-

viai, ar lenkai — sunku būtų pasakyti. Greičiausiai lenkai, nes jie savo kunigus gerai pažino ir, matyt, jį palaikė lietuviu.

Atstovas, sugrįžęs į Kauną, painformavo nunciatūrą, kuri patenkino lietuvių pateiktus reikalavimus (nunciatūrai lietuvių visuomenės atstovai buvo parašę raštą, kuriame plačiai nušvietė Vilniaus kurijos užsispyrimą ir susidariusią padėtį). Tokiu būdu, arkivysk. R. Jelbžikovskio užsispyrimas buvo palaužtas. Visose bažnyčiose, kuriose buvo prašoma, įvestos lietuviškos pamaldos.

Tiek vietiniai, tiek atbėgę lenkai visai nesusi-gaudė pasikeitusioje politinėje padėtyje. Jie jautėsi esą, kaip ir anksčiau, Vilniaus krašto šeiminkai ir viešai sakydavo, kad Vilnius ir jo apylinkės, Lenkijai atgavus nepriklausomybę, vėl grįš prie Lenkijos. Jie 1939 m. lapkričio 11 d. surengė net Lenkijos nepri-klausomybės atstatymo šventę. Lietuvių administra-cija jiems švęsti netrukė ir davė leidimą. Tą dieną visose bažnyčiose buvo atlaikytos pamaldos. Rasų kapinėse aplankė Pilsudskio širdį, o vakare surengė koncertą, kuriame lenkų aktoriai ir solistė Garda atliko programą.

Žmonių nuotaikos Vilniuje karo metu

Tuo metu, kai vyko karas tarp rusų ir vokiečių, su šeima gyvenau Vilniuje. Nors okupacijos metais pragyvenimo sąlygos Vilniuje buvo labai sunkios, bet jį palikau tik tuomet, kai antrą kartą prie jo priartėjo rusų kariuomenės daliniai. Tai gražus miestas, kurį puošia baroko, gotikos, rokoko ir kitų archi-tekūros stilių bažnyčios bei cerkvės, Gedimino pilis ir kiti istoriniai pastatai. Gaila buvo jį palikti, išgy-venus keturis metus. Jis pasidarė man artimas, sa-vas. Nors neilgai jame gyvenau, bet žinojau kiekvie-ną jo kampelį, jau nekalbant apie bažnyčias, kuriose esu buvęs net po kelis kartus.

Visi žinojome, kad vokiečiai karo nelaimės, nes frontas, kuris sustojo prie Maskvos ir Stalingrado (Petrogrado), nėjo pirmyn, bet vis traukėsi atgal. Nors vokiečiai per radiją ar spaudą pranešinėjo, kad rytuose frontas trumpinamas grynai strategijos su-metimais, bet žmonės netikėjo, o kai buvo sumušta maršalo Pauliaus armija ties Stalingradu, tai visi bu-vom įsitikinę, kad iš Lietuvos teksią greitai bėgti, nes rusai bolševikai ją okupuosią. Jau kai kurie lie-tuviai, kilę iš vakarinės Lietuvos dalies, iš anksto išvežė iš Vilniaus savo šeimas pas tėvus ar gimines, nes Vilniuje, priartėjus frontui, pasidarė nesaugu. Rusų lėktuvai, ypatingai paskutiniais metais

prieš paliekant Vilnių, dažnai pasirodydavo ir nu-mesdavo keletą bombų. Per bombardavimą, kuris įvyko 1943 m. kovo 23 d. apie 10 val. vakare, buvo užmuštų ir sugriautų namų. Užmuštųjų tarpe buvo ir šv. Mikalojaus bažnyčios klebonas kun. Kristupas Čibiras, sužeistųjų — arkivyskupas Mečislovas Rei-nys.

Visų žmonių nuotaika, taip pat ir vietos lenkų, buvo prislėgta, nes visi gerai žinojo, koks likimas laukia visų, okupavus Lietuvą rusų bolševikams. Dauguma gyventojų dar nebuvo apsisprendę ar bėgti į Vakarų, ar pasilikti Lietuvoje, nes sklido gandai, kuriuos, be abejo, skleidė komunistai, kad Vokietijoje esąs didelis badas, daug žūva per bom-bordavimus ir pan. Daug kas patikėjo tais gandais, ypatingai didelės šeimos, kurių vaikai dar buvo maži. Jie nutarė pasilikti Lietuvoje, nes savame kraš-te vis tik būsią geriau, kaip svetimame.

Didžiausias žmonių nerimas buvo paskutinėmis birželio dienomis, kai kovos visai priartėjo prie Lie-tuvos sienos, Minskui kritus. Ypatingai buvo su-sirūpinę lietuviai, nes lenkai skleidė gandus, kad Vilnių užimsią lenkų partizanai ir atsikeršysią lietu-viams. Tie gandai dalinai išsipildė. Lietuvių admi-nistracijai pasitraukus iš Vilniaus, lenkų partizanai čia išžudė apie 100 lietuvių.

Vilnių palikau 1944 m. birželio 29 d. po pietų. Iš Vilniaus su šeima išvažiavau traukiniu, paėmęs tik svarbesnius daiktus ir dokumentus, visai nenu-jausdamas, kad į Vilnių daugiau neteks grįžti. Kitą dieną — birželio 30 — palikęs šeimą Kaune pas gimines, norėdamas atsivežti kai kuriuos daiktus, 3 val. po pietų iš Kauno stoties išvažiavau į Vilnių. Traukinys iš Kauno į Vilnių išvyko normaliai, nusta-tytu laiku. Keleivių važiavo nedaug, jų tarpe Vil-niaus Muzikos mokyklos profesorius kompozitorius Konradas Kaveckas ir Kauno Operos dirigentas Vy-tautas Marijošius. Nors visų nuotaika buvo prislėgta, bet keleiviai tarpusavyje kalbėjosi. Atsisėdau prie lango ir žiūrėjau į prabėgančius vaizdus, kurie kaip filme keitėsi vienas po kito. Kai traukinys sustojo Kaišiadorių geležinkelio stotyje, nei iš šio, nei iš to, kaip sakydavo aukštaičiai, staiga apsisprendžiau į Vilnių nevažiuoti ir, sulaukęs traukinio iš Vilniaus, grįžti į Kauną. Kai išlipau iš traukinio, saulė leidosi, nudažydama debesis ir vietomis dangų raudona spal-va. Jei būdavo toks saulėleidis, ūkininkai sakydavo, būsiąs didelis vėjas ar kilsianti audra. Nors pra-našystėmis netikėjau, bet tikrai iš rytų pusės artėjo proletariato diktatūra, nešanti tautoms ne laisvę,

Sugrįžęs bolševikinis okupantas sunaikino Tris Kryžius, tik 1989 m. laisvėjanti Lietuva atstatė.
ELTOS nuotr.

kaip gyrėsi komunistai, bet vergiją ir pražūtį. Išlipęs iš traukinio, pasilikau perone. Stotyje žmonių nebuvo, išskyrus vieną kitą. Dar prieš saulei nusileidžiant, perone bei stotyje dar pasirodydavo geležinkelietis, o vėliau, kai saulė nusileido ir pradėjo temti, ir jis išnyko. Visą naktį praleidau perone. Naktis buvo tamsi, nors danguje žybčiojo tūkstančiai žvaigždelių. Laikas bėgo labai palengva. Apie 10 val. vakare pamačiau virš Vilniaus, kaip žmonės sakydavo, keletą "liktarnų", kurios palengva slinko žemyn. Tuojau pasigirdo ūžimas ir bombų sprogiimai, kurių garsas buvo girdimas net Kaišiadoryse. Vilnius buvo supamas lėktuvų iš visų pusių. Viena lėktuvų grupė aukštai praskrido ir virš Kaišiadorių Vilniaus kryptimi, sudrebindama ne tik orą, bet ir geležinkelio stoties langus. Pasidarė nejauku. Jie nešė mirtį visai nekaltiems žmonėms.

Traukinio iš Vilniaus sulaukiau tik kitą dieną apie 5 val. ryto. Atvažiavo ne keleivinis, bet prekinis traukinys, pilnas prikimštas pabėgėlių. Kai tik sustojo, tuojau priėjau prie atviro vagono su aukštomis

atramomis ir paklausiau uniformuoto saugumiečio, stovėjusio prie vagono atramos, kas vyksta Vilniuje. Į Vilnių važiuoti nepatarė, išskyrus tik tą atvejį, jei ten palikau šeimą. Kai jam atsakiau, kad mano šeima yra Kaune, jis man patarė grįžti į Kauną ir, padavęs man savo rankas, įtraukė į vagono platformą, kuri buvo pilna žmonių, susispaudusių vienas prie kito.

Naudota literatūra:

1. Tomas Žemaitis, *Vokiečių okupacija*. Aušra, Nr. 39 (79).
2. *Arkivyskupas Mečislovas Reinys*. Išleido LKDS-ga.
3. *Lietuvos policija įstatymų ir tvarkos tarnyboje*.
4. Stepas Varanka, *Lenkų šovinizmas Vilniuje*. Naujienos, 1980, Nr. 43, 44, 45.
5. Jonas Abraitis, *Gedimino pulkas Vilniuje*. Karys, 1985, Nr. 8.
6. Jonas Abraitis, *Lietuvos kariuomenės žygio į sostinę Vilnių 50-mečiui*. Karys, 1989, Nr. 8.
7. Jonas Abraitis, *Karinė tarnyba Gedimino pulke*. Karys, 1985, Nr. 9.

KOMENDANTŪROS BŪRIO PRIEDANGOJE

(Iš dienoraščio užrašų)

(Tąsa iš 5 Nr.)

STASYS RACKEVIČIUS

Ant pavaryto pastotės didelio porinių arklių vežimo susėdę išvažiuome iš ūkio kiemo į mišką.

Tai buvo didingas, be gyventojų, aukštų pušų tankus miškas. Miško sausas smėlio kelias buvo labai blogas, vietomis duobėtas. Vežimo ratai vietomis iki ašies į kelio smėlį klimpė. Arkliai vežimą įsitempę traukė. Maždaug po dviejų valandų iš miško išėjome. Pamiškės aukštumoje vežimas sustojo.

Toliau nuo pamiškės aukštumos žemės paviršius bėgo žemyn ir kilo kalneliais banguodamas per lauką į tolumą. Nuo važiuojamo kelio dešinėje buvo matomas ūkis.

Bet nuo aukštų pamiškės miško medžių viršūnių viršaus brėkstančio ankstyvo ryto pirmoji saulės švitros šviesos, per dangaus tamsų be mėnesienos žvaigždėtą skliautą sklido į aukštybes prošvaistė. Buvo nuostabaus grožio matomas dangaus reginys.

Toliau nuo kelio, šalia ūkio gyvenamo namo, pamatėme ūkininką bestovinti prie porinio vežimo.

Sustabdėm vežimą, o du vaikinai nušokę nuo vežimo ant kelio ir nubėgo prie ūkininko kalbėtis. Rankomis mums modami vadino ateiti. Mums pranešė: "Ten ūkininkas važiuoja į malūną ir sutiko toliau keliu mus pavežti. Mus atvežusi pastotė suko arklius atgal ant kelio. Norėjau padėkoti, bet vežėjas, pažiūrėjęs su nepasitikėjimo baime į mane, botagu kirto arkliams ir greitai nuvažiavo.

Mes, likę ant kelio, naštas nešėm į vežimą. Jaunas ūkininkaitis iš namo išėjęs, sėdo ant vežimo, sėdintiems vežime pasakė: "Man pakeliui su tiek vyrų vežime kartu važiuoti bus gera draugystė". Visi nusikvatojo.

Ūkininkaitis, girdėdamas, kad mes praėjusią naktį nemiegojė, atsikusęs, pasakė:

— Aš daug laiko turiu, nes prie malūno man nuvažiavus jis bus uždarytas. Reikės stovint laukti, kol malūną atidarys. Jus nuvešiu pas stambų ūkininką už Gaurės. Ten galėsite pailsėti.

Buvo kaip sakė.

Mus atvežęs ūkininkaitis pasuko arklius su vežimu atgal važiuoti i žiūrėjo į mus nueinančius.

Mes atsisveikindami jį jam rankomis modami į daržinę ėjome.

Buvo jau dešimta valanda ryto. Išgirdome, kad moteris, kviesdama mus, šaukė: "E, ten vyrai, eikite valgyti".

Ūkio troboje šeiminkė mus atėjusius vadino už stalo sėstis, visus valgyti vadino. Ant stalo induose buvo mėsa su bulvėmis išdėstyta. Buvome ištroškę ir alkani, nes nuo pasitraukimo nieko burnoje nebuvome turėję.

Kuomet sočiai buvome pavalgę, nuėjau prie šeiminkės padėkoti.

Sekančią dieną anksti rytą, po gerų pusryčių, du vaikinai išėjo gauti mums nurodytą pastotę. Atsisveikinę su malonia ūkio šeima, kuri neklausinėjo, kas mes tokie esame ir kur vykstame, išvažiuome su porinių arklių pastote.

Mus vežantis jaunas ūkininkaitis, rodydamas tolumon nuo kelio, aiškino:

— Ten už lauko yra Batakiai. Toliau keliu už Upyno, nuvešiu į Šilalės miestelio mokyklą, ten galėsite būti.

Kai atvažiuome prie Šilalės miestelio, radome prie gatvės iš mūro statytą vieno aukšto mokyklą. Mokyklos viduje radome keturis vaikus apsistojusius iš kurių sužinojome, kad galima buvo gauti degtinės butelį pirkti. Visi nutarėm, kad reikia po kelionės dulkes nuplauti.

Kuomet į stiklelius degtinę pilstėm, pamatėm pro mokyklos langus gatvės šaligatviu einančius Vacj Mištį ir Henriką Stanislovaitį. Pamatę mus sustojusius prie lango, jie įėjo į mokyklą. Visi apstoję Vacj ir Henriką kalbėjo, netolimos praeities išgyventais įvykiais dalinosi.

Kuomet jų visų kalbos aprimo, prie atvykusių priėjau klausdamas:

— Kuomet jūs abu netoli komendantūros apsaugos būrio pas ūkininką buvote apsistoję, kokia buvo jūsų padėtis?

Tuomet jų vienas man atsakė:

— Leitenantas Liepa pas mus ateidamas stengėsi prie būrio grąžinti, bet po majoro pakartoto

griežto įspėjimo leitenantas patarė mums iš esamos apylinkės trauktis.

Visi išėjome iš mokyklos prie laukiančios gatvėje pastotės ir išvažiavome.

— Turime repatrijanto didelį vežimą ir dvejų arklių dvi „skūras“ ant kaulų.

Visi nusikvatojo, o kitas visus rimtai įspėjo.

— Žiūrėkite, mes netoli su tokiais arkliais nuvažiuosime nes tokius jaunuolius vokiečių lauko žandarmerija ant vieškelio sulaikys ir apkasų kasti nuvarys. Tikrai, kad gali taip būti, visi jam pritarė, o jų vienas siūlė:

— Sukime nuo gero vieškelio, nes lauko keliu bus saugiau važiuoti.

Pavažiavę toliau, netrukus nuo vieškelio sukome į nuolaidžią lauko kelio pakalnę. Pakalnėje nusėdome nuo vežimo, kad arkliams vežimo trauka būtų lengvesnė. Sustoję ant kelio žiūrėjome ir bandėm orientuotis tolesnį kelią iš mano turimos planšetės, karinio žemėlapio. Jonas Jonaitis mokėjo iš žemėlapiu skaityti (buvo gimnazistas), todėl jam tolimesnį kelią pavedžiau orientuoti.

Ėjome lauko keliu, su Jonu vežimo priekyje. Už vežimo su ginklais ėjo likusieji.

Nuo tolumo dangaus horizonto, Lietuvos ir Vokietijos pasienio skersai per visą dirvoną nusitesė ilga ir aukšta kalva kuri baigėsi stataus šlaito papėdėį šalia važiuojamo lauko kelio.

Sustabdėme vežimą, nes Jonas man iš žemėlapiu rodė, kad lauko kelias toliau už kalno suko į Vokietijos pusę. Ten turėtų būti vokiečių sargyba, nes buvo strateginė vieta. Kaip tik tuo metu prie mudviejų priėjo Henrikas Bončkauskas ir Kostas Milašius ir mūsų pokalbį išgirdo. Tuomet Henrikas man pradėjo aiškinti:

— Kuomet buvome Raseinių kom-tūros trijų aukštų pastate, perėjau per aukštus. Antrame aukšte raštinės duris pravėręs, viduje niekam nesant, mačiau, kad ant stalo gulėjo padėtas pluoštas anketų. Vieną anketą imdamas mačiau, kad buvo su kom-tūros antspaudu, ir nepastebėtas išėjau. Vėliau, prieš mums pasitraukiant iš vienkiemio, ant anketos užrašiau pažymėdamas, kad Raseinių miesto apr. komendanto esame siunčiami į Kretingos miestą. Komendanto ant anketos parašą jo pavardę pasirašiau. Vokiečiai negalės patikrinti.

Taip aiškino man Henrikas. Jis vokiškai kalbėjo ir rašė. Jo (Henriko) tėvas buvo vokiečių kilmės. Buvo užsilikęs nuo pirmojo karo Lietuvoje. Visa jų šeima kalbėjo vokiškai. Tačiau grąžindamas jam an-

ketą pasakiau, gerai, tu ją su savimi pasilaikyk, gal bus reikalinga.

Tolumoje, kalno šlaito papėdės gale, ant važiuojamo lauko kelio buvo matomas stovintis vokiečių sargybinis. Tuomet turimus su savimi ginklus paliečiau visiems į vežimą sudėti ir iš paskos vežimo be ginklo eiti. Jis mus sustabdė. netrukus nuo kalvos viršaus pasirodė jaunas vokiečių karininkas. Nuėjau prie to vokiečių leitenanto ir lietuviškai prisistačiau. O šalia savęs kartu atėjusiam Henrikui paliečiau turimą su savimi anketą įteikti ir vokiškai kalbėti.

Vokiečių karininkas atidžiai į anketą žiūrėdamas skaitė ir ją grąžindamas Henriko užklausė, kur jis taip gerai išmoko vokiškai kalbėti. Kai Henrikas savo tėvo kilmę plaaiškino mums leido toliau keliauti.

Kuomet buvome nutolę, vaikinai man su baime pasakė:

— Mes nuo viršaus kalno tarp krūmų matėm, kad buvo į mus ant kelio stovinčius nukreiptas kulkosvaidis.

Geru vieškelio keliu porinių kuinų traukiamas vežimas vos iš vietos judėjo. O ant vežimo sėdintieji kalbėjo, kad reikėtų greičiau važiuoti, nes mes su tokiais arkliais netoli nuvažiuosime. Toliau pas ūkininką reikėtų savus kuinus į geresnius arklius keisti.

Netrukus pavažiavus toliau, kelio kairėje pusėje matėsi pievoje prie vienkiemio du arkliai besiganantys. Viena vežime važiuojančių šuktelėjo: „Žiūrėkite ten du arkliai ganos“. Jonas Jonaitis su kitu nuo vežimo ant vieškelio nušoko ir abu tolimon per pievą prie arklių nubėgo. Juos abu nubėgančius šaukiau grįžti, bet mano šauksmo nenorėjo girdėti.

Abu vaikinai arklius už apynatų paėmė ir jau su savimi norėjo vesti. Tuomet jauna moteris išėjusi iš gyvenamo namo pribėgo prie jų ir kažką jiems sakydama aiškino. Bet jie imamus arklius vedė prie vieškelio, o likę prie vežimo vaikinai matydami ateinančius su arkliais ėjo kuinus iš vežimo iškinkyti. Vežimo gale sėdėjau žiūrėdamas, o kas bus toliau... Moteris ėjo iš paskos visų vyrų ir prie kiekvieno eidama prašė: „Neimkite mano veislinių geriausių arkliukų, nors vieną palikite, abiejų neimkite“ — ir siūlė degtinės, lašinių. Bet į moters maldavimus nekreipė dėmesio, jie jie savus kuinus iš vežimo iškinkė, o imamus arklius į vežimą vedė kinkyti. Moteris matydama tokią padėtį visiems sakė: „Neskubėkite, palaukite, mano vyras yra poriniais arkliais išvažiavęs netrukus sugrįš. Galėsite iš anų darbo arklių vieną sau pasiimti. O šitie yra veisliniai,

trakėnai, jojami arkliai...” Bet matydama, kad į jos prašymus ir maldavimus nebuvo kreipiamas dėmesys, moteris eidama per visus prašė, kad nors vieną arklį jai paliktų.

Tuomet tarp visų kilo ginčas. Vieni imamus arklius norėjo į vežimą kinkyti ir greičiau toliau važiuoti, o kiti iš imamų vieną arklį grąžinti.

Moteris savo vieną arklį atgavus ir kuiną iš vežimo iškinkytą turėdama, abu arklius į šalia vieškelio pievą nuvedė ir paleido ganytis. O turimą kuiną apžiūrėdama ir matydama jos arkliuką į vežimą kinkyti vedamą, liūnai žiūrėdama paliko kuiną, ėjo prie vežimo ir gailiai kone verkdamą prašė.

— Ponaičiai, neimkite mano arkliuko, Jų vieno nuo kito neatskirkykite, nes jie abu kartu būti yra pripratę. Jūs pakelėje toliau pas turtingesnius ūkininkus gausitę savo arklius sukeisti — maldaudama prašė moteris.

Vis dėlto įimą arklį prie vežimo vedė ir kinkyti šalia kuino statė. Tuomet lipdamas nuo vežimo pasakiau: “Klausykite, nekinkykite arklio į vežimą, o toliau savais arkliais važiuosime”. Bet atsikalbinėdami, manęs klausyti atsisakė. Tuomet, visiems primindamas, pasakiau:

— Jūs manęs prašėte, kad būčiau jūsų vyresnysis ir klausyti manęs žadėjote. Todėl dabar jums sakau, nekinkykite imamą arklį į vežimą, o turimais savais arkliais toliau važiuokime.

Bet mano reikalavimų jie nenorėjo klausyti ir nepatenkinti atsikalbinėjo. Po trumpo su visais ginčo, mano draugas Henrikas šoko suspaustomis kumštėmis prieš mane ir man piktai grumodamas pasakė:

— Ne tavo reikalas, tu nesikišk!

Moteris, kuri toliau stovėjo ir matydama padėtį mane visų vyresniuoju esant supratęs, prie manęs priėjus man per petį glostė ir neatsitraukdama vis prašė, kad jos arkliuko neimtų. Visiems girdint aš jai pasakiau:

— Tau grąžinti arklio negaliu, nes matai, mano draugai su manimi nesutinka.

Stovėjau vežimo gale; visi lipdami ant vežimo sėdo. Tyliai moters paklausiau:

— Ar nežinote, pas kokį ten toliau ūkininką apsisitėjus mes nakvynę galėtume gauti. O gal toliau ten prie kelio pas matomą ūkininką galėtumėm apsisitoti?

— Ne, ten negausite vietos apsisitoti, važiuokite toliau pas turtingesnius ūkininkus, — aiškino man moteris.

Maždaug keturius kilometrus nuvažiavus, sustojome prie ūkio. Mums atvažiavusiems ūkininkas, rodydamas į daržinę ūkio kieme, pasakė: “Ten ant šieno galite miegoti”. Ir paliepęs arklius į kutę statyti, nuėjo šieno ir avižų arkliams nakčiai duoti.

Pro plačias daržinės duris matėsi kaip vakaruose po saulės laidos temo. Per vienkiemio kiemą ėjau iš daržinės į gyvenamą namą (grįčią). Grįčos viduje šeimininkė dar su keliomis moterimis dėstė ant didelio stalo vakarienę. Iš grįčios išeidamas ėjau ir stabtelėjau tarp durų. Vienkiemio kieme keli vyrai sustoję tarp savęs kalbėjo. Kiti vaikščiodami ūkį apžiūrėdami ėjo. Tuo metu už galo grįčios prie kelio esančios tvorelės vartelių atvažiavo gražiai nuaugęs vyras su dviračiu. Pro vartelius vedinas dviratį į vienkiemio kiemą įėjo ir paklausė.

— Ar kartais dvikinkio didelio vežimo su vyrais pro šalį važiuojančių nebuvote matę.

Bet klausiami kieme sustoję vaikinai tylėjo. Tuomet tas vyra antrą kartą paklausė:

— Sakykite man, kuris jūsų bus vyresnysis.

— Aš būsiu, — ir arklio reikalą nujausdamas, prie jo eidamas, užklausiau:

— Kas tamsta būsite?

— Aš esu savos kariuomenės leitenantas. Bet jūs nuo kada šiame vienkiemyje laikotės apsisitę?

— Mes šiandien vakares atvykome. O rytoj rytą toliau važiuojame.

Leitenantas patarė neskubėti. O keičiant apsisitėjimo vietas, žiūrėti turtingesnių ūkininkų apylinkėje ir ryšį su vietos partizalais sudaryti. Taip aiškino man leitenantas ir paklausė manęs:

— Kokiomis priemonėmis jūs važiuojate. Ar turite savus arklius, ar imate pastotes?

— Mes su turimu porinių arklių vežimu važiuojame.

— Ar galėčiau jūsų arklius matyti?

— O kodėl ne, prašau.

Ir nuėjome į kutę prie stovinčių arklių. Leitenantas kutėje žiūrėdamas parodė į vieną arklį ir man sako:

— Šitas arklys iš mano kaimyno buvo jūsų paimtas.

— Taip teisingai tamsta sakote, mes šitą arklį su savo arkliu “sumainim”.

— Nieko nebus — žiūrėdamas į mane sakė, — šitą paimtą arklį iš mano kaimyno turite grąžinti.

(Tąsa persiūsta “Kariui” į Vilnių)

HEROIŠKUMU PAŽYMĖTI KARININKAI

Gen. št. mjr. Vytautas Bulvičius, prieš 50 metų, t.y. 1941.VI.8/9 naktį, buvo suimtas, o po penketo mėnesių, lapkričio mėn., po kruvinių tardymų, už "valstybės išdavimą" buvo nuteistas ir sušaudytas.

Vytautas Bulvičius buvo karininkas, aktyviai įsitraukęs nuo pat pirmųjų okupacijos dienų į pogrindžio rezistencijos organizavimą Vilniuje.

V. B. gimė 1908.05.05 žymaus spaudos platinotojo knygnešio Juozo Bulvičiaus šeimoje. Taigi jis jau nuo vaikystės dienų augo patriotinėje bei kovingoje prieš okupantą aplinkoje. Gal tai ir buvo paskata ryžtis karininko karjerai.

Karo mokyklą baigė 1927 m., o 1937 m. - VD aukštąją karo mokyklą. Paskutiniaisiais nepriklausomybės metais dirbo kariuomenės štabe ir lektoriavo Vilniaus universitete. Nemažai rašė karinėje ir kt. spaudoje tautinio auklėjimo bei kt. klausimais. Atskiru leidiniu publikavo "Karinis valstybės gyvenimas" (1939 m.)

Lietuvių enciklopedijoje, XXXVII, p.98, A.

Mž. apie V. Bulvičių, tarp kitko, rašo: "Paskaitose itin pabrėžė penktosios kolonos veiklą ir 1939-40 slapta atrinko keliolika vyrų ir merginų, kurios ruošė tik po tris, - jei ištikėtų Lietuvą okupacija, šie trejetukai būtų slaptos spaudos ir kt. sietyniečiai ar sietyviai. Paruošto b6relio nariai iš jo gavo geltoną, žalią ar raudoną siūlelį ir po ciano kalio kapsulę..."

B. Rgs.

Gen. št. kpt. Pranas Gaižutis, gerai pažįstamas daugeliui vėlesniųjų laidų kadro ir atsargos karininkų, man buvo lemta sutikti š.m. rugsėjo pradžioje lankantis Lietuvoje. Jis gyvena Kelmėje, Dariaus ir Girėno g. 36. Labai nudžiugo, kai prisistačiau jam kaip buvęs jo valdiny 1936-1937 m. 2-oje aspirantų kuopoje. Nežiūrint 84 metų amžiaus, yra išlaikęs tiesią kario laikyseną, tvirtą rankos paspaudimą.

Dar prieš sovietinę okupaciją jis buvo baigęs Belgijos karo akademiją. Antrajai sovietinei okupacijai užplūdus, dalyvavo partizanų kovose, buvo paimtas į nelaisvę ir išsiųstas į Vorkutos kasyklas.

KAVOS PUODELIS. GAIVINA LIETUVOS SAVANORIŲ

7.m. spalio 14 d. "Kario" skaitytojas Antanas Jarūnas (945 Balsam Lane, Barlett, IL 60103) atsiuntė laišką su besivaišinančių kava savanorių nuotraukomis. Jis, tarp kitko, rašo: "Parlamento rūmuose budėjo savanoriai, pasiryžę kiekvieną minutę atiduoti savo gyvybę už Lietuvos laisvę. Apie tai daugiau sužinoję Čikagos bei apylinkių lietuviai paaugojo pinigų kavai, kuri buvo pasiūsta į Lietuvą savanorių vadovybei..." Toliau: "Rugsėjo pradžioje buvo išsiūsta 247 svarai tirpios kavos, 100 svarų cukraus,

100 dėžučių arbatos, 250 aspirino ir kt. Siuntą globojo JAV LB Švietimo taryba. Piniginę paramą gavau daugumoje iš pažįstamų ir draugų. Savanoriai džiaugėsi kava, o "Savanorio" redaktorius rašo: "Tikėk manim, Jūsų dovana tikrai pakėlė savanorių ūpą..."

Aukos čekis rašomas "Savanoris" vardu, siunčiamas A. Jarūno adr. 945 Balsam La, Barlett, IL. 60103

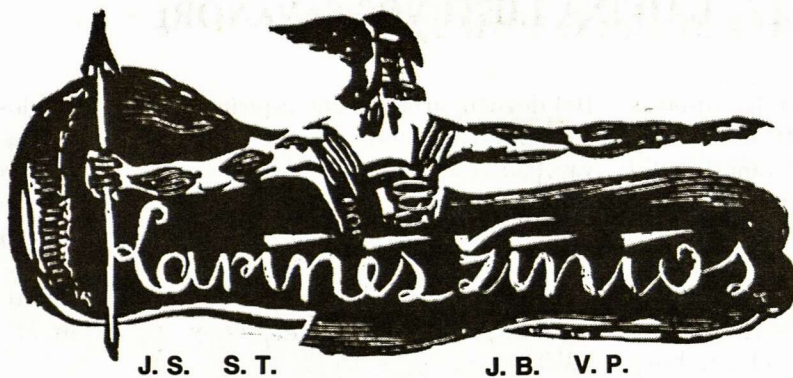

Viduryje Lina Balevičienė, "Lietuvos Aidas" administratorė, jos dešinėje Lietuvos šaulių vadas, kairėje plk. J. Gečas, savanorių vadas, ir savanoriai su kava

Ten dalyvavo kalinių sukilime, buvo kalinamas žiaurumu pagarsėjusiame Vladimiro kalėjime. 25 metų bausmę baigė prie Irkucko, ją baigęs leidimo apsigyventi Lietuvoje negavo. Pradžioje gyveno Gudijai priskirtame lietuviškame Adučiškyje, tik vėliau galėjo apsigyventi Kelmėje.

Gyvai domisi atsikuriančiomis Lietuvos gynbos pajėgomis ir numato, kad savo struktūra jos turės būti visai skirtingos nuo buvusių. Linkime kapitonui Gužaičiui ilgai pagyventi išsilaisvinusioje Lietuvoje ir pasidžiaugti laisve.

V. Statkus

KONFLIKTO ĮTAMPAI ATSILEIDŽIANT

“Armed Forces Journal International” - toliau - š. m. rugsėjo mėn. numerį nagrinėja šią temą.

JAV karinių pajėgų štabo viršininkas gen. Colin L. Powell liepos pabaigoje Maskvoje kalbėjo Sovietų karo akademijoje. Jis priminė Sovietų didesnes vidaus problemas ir paragino jų aukštąją karinę vadovybę numatyti atitinkamą veikimo kelią ir juo eiti. Jis kvietė atkreipti dėmesį į dabartinio atoslūgio realybę. NATO pajėgos sumažėję per pusę, joks kaimynas ar kaimynų susibūrimas nesudaro grėsmės, kuri pateisintų Sovietų dabartinių pajėgų dydį. Jos dabar tik apsunkina pažangos procesą. Powell ypač pabrėžė reikalą karinę pramonę

pertvarkyti, ją pritaikant gyventojų poreikiams tenkinti.

Vakarų demokratijose toks pertvarkymas jau vyksta. Įmonės keičia savo gamybą, kai kuriuos kariniams reikalams skirtus gaminius pritaikydamos civiliam naudojimui arba ir visai sulaikydamos jų gamybą. 1990 m. J.A. Valstijose buvo iš darbo atleisti 145.000 karo pramonės darbuotojų, o 1990 m. numatoma, kad bus atleista dar daugiau kaip 100.000 tokių darbuotojų. Karo reikalams dirbanti pramonė taip pat siaurina savo gamybą ir vakarų Europoje. Tas pasikeitimas bus lengvesnis vakaruose, nes visa ūkio struktūra yra žymiai lankstesnė už centralizuotai tvarkomą sovietinę.

PASIKEITIMAI SOVIETŲ GYNYBOJE

AFJI spalio mėn. numerį rašoma, kad po nepavykusio pučo Sovietų pajėgose susidarė chaosas. Manoma, kad naujoji vadovybė daugiau dėmesio kreips į “centrinių” pajėgų išlaikymą, kaip į naujos gynybos doktrinos kūrimą. Sovietų s-gai suirstant nepriklausomomis respublikomis, S-gos ginkluotos pajėgos neteks gyvosios jėgos, priemonių ir pramonės įmonių. Maskva stengsis to veiksmo pasėkas mažinti sudarydama naujus ryšius su svarbiausiomis respublikomis. Svarbiausia išlaikyti ryšius tarp Rusijos ir Ukrainos. Ukrainoje yra apie 20% gyvosios jėgos, nemaža uk-

rainiečių užima įtakingas vietas karinėje ir pramoninėje vadovybėje. Ukrainoje yra didžiausia Sovietų tarpkontinentinių balistinių raketų gamykla, svarbiausia puolamųjų helikopterų ir kelios didelės aviacijos bei erdvių gamyklos, svarbiausias tankų projektavimo centras. Nproporcinei su kitomis respublikomis, Ukraina gamina maisto produktus ir anglį. Ji kontroliuoja priėjimą prie Juodosios, o tuo pačiu ir prie Viduržemio jūros. Rugsėjo mėn. pabaigoje Rusija ir Ukraina paskelbė sudariusios saugumo sutartį, bet tuo pat metu Ukraina paskelbė formuosianti savo kariuo-

menę.

Mažesnė ir mažiau svarbi kaip Ukraina, Gudija (dar vadinama Baltarusija) sudaro trečią dalį buv. Sovietų Sąjungoje esančios “slavų trijulės”. Šie trys nariai apima apie 75% visų buvusios SSSR gyventojų, bet daugiau kaip 90% pramoninio, mokslinio ir karinio potencialo. Jei jos liks susirišusios kurio nors pobūdžio paktu, tai SSSR subyrėjimas mažiau atsilieps S-gos gynybai.

Pabaltijo atsiskyrimas Maskvai nedaro nenugalimu gynybos problemų, nors privers daryti brangiai kainuojančių strateginių ir laivyno pergrupavimų šioje srityje. Pabaltijo laivyno bazes galima sukongcentruoti St. Peterburge ir Kaliningrado srityje. Sunkiau pakeisti Baltijos pakraščio strategines gynybos radaro stotis ir naukintuvų bazes. Jeigu Gudija liks “trijulės” nariu, radaro stotis bus galima atitraukti į rytus. Netoli Talino ir netoli Skundros Latvijoje esančios balistinių raketų įspėjimo stotys, kainavusios milijardą rublių, prarandamos.

Pabaltijo respublikose buvę atominiai ginklai atitraukiami (ar jau atitraukti): į Rusiją. Tokių ginklų atsargų likimas Ukrainoje ir Gudijoje priklausys nuo to, kaip su tomis respublikomis bus susitarta. Strateginiai atominiai sprogmenys tarpkontinentinėse balistinėse raketose daugiausia yra Rusijos teritorijoje. Pranešama, kad du judriųjų balistinių raketų pulkai iš Gudijos buvo atitraukti į Rusiją. Numatoma, kad bendra armijos ir KGB šių ginklų apsauga bus dar sugriežtinta.

1991 m. pavasario naujokų šaukimas nepavyko, nes prisistatė mažiau kaip 80% šaukiamųjų. Ginkluotose pajėgose jau buvo 400.000 žmonių nepriteklūs. Prieš įsiveldamas į pučą, marš. Jazovas siūlė Gorbačioviui atšaukti atidėjimus studentams. Spėjama, kad rudens šaukimas gali pilniau pasisekti gal tik Rusijoje. Yra visa eilė klausimų. Ar Ukraina pati šauks naujokus ir ar jos dalys bus integruotos į Sov. S-gos pajėgas? Ar vi-

S.T.

I. LIETUVA NAUJAME PAVOJUJE

Lietuva pavojuje! (*Lietuvos aidas*. Nr. 162, 1991. VIII. 19. Ekstra laida)

Ryšium su Maskvoje įvykusiu SSSR valdžios perversmu, pirmajame puslapyje išspausdinta Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko Vytauto Landsbergio kreipimasis į pasaulio tautas ir laisvųjų šalių vyriausybes, į Jungtinių Tautų ir kitas tarptautines organizacijas. Kreipimosi turinys toks:

“Lietuvos Respublikos žmonių gyvybei ir visuomeninei tvarkai gresia Sovietų karinio smurto pavojus. Su- teikite teisėtą paramą teisėtai, visų žmonių išrinktai Lietuvos valdžiai, kuri gina teisėtumą ir stabilumą Lietuvoje. Pareiškite, kol nevēlu, kad okupacinės karinės Sovietų valdžios įvedimas Lietuvoje bus tolygus Hitlerio-Stalino sandėrio tęsimui ir įtvirtinimui, kad Vakarų šalys netoleruos naujojo stalinizmo, o už agresijos pasekmes visa atsakomybė teks jos iniciatoriams ir vykdytojams. Lietuva laukia Jūsų žodžio, Jūsų apgynimo. Neleiskite, kad Budapešto ir Prahos tragedija pasikartotų prie atgimstančios Baltijos krantų”.

Kitame pareiškime Vytautas Landsbergis savo vardu kreipėsi į Lietuvos žmones tokiais žodžiais: “Virš mūsų Tėvynės telkiasi niūrus debesys. Maskvoje paskelbta nauja valdžia, kuri gali nesiskaityti su Jūsų, su daugybės tautų valia ir pasaulio valstybių ne kartą pareikšta pozicija, kad Lietuvos vienintelė teisėta valdžia yra ta, kurią Jūs išrinkote.

Tačiau šiandien gali būti įvesta karinė diktatūra ne tik Sovietų Sąjungoje, bet ir Lietuvoje.

Visi žinome, kad nepripažinsime ir nebendraisime su jokia neteisėta marionetine valdžia, kuri vėl gali apsisiskelbti valdanti Lietuvą. Tokia yra mūsų pilietinė pareiga, toks mūsų būdas ginti Lietuvą ir nepriklausomybę.

Jeigu bus įvesta karinių komendantų valdžia, venkime nereikalingų aukų. Pilietinis nepaklusnumas ir nebendravimas — tai mūsų pozicija (...)

Mūsų didžiausias ginklas — mūsų dvasia, kurios jėgą Lietuvos gynėjai yra parodę sausio mėnesį ir kitais lemtingais atvejais. (...)

Esame su Jumis ir būsime savo pareigos vietose ligi galo.

Kas beįvyktų, nepamirškime, jog tamsiausia nakties dalis būna prieš aušrą.

Rugpjūčio 19 dieną išėjo ir dienraščio *Tiesa* ekstra laida (Nr. 161), su šūkiu virš pavadinimo Už nepriklausomą ir demokratišią Lietuvą!

Šio laikraščio redakcijos darbuotojai krepėsi į skaitytojus:

“Nelaimės debesys vėl pakibo virš Lietuvos. Mūsų tautos siekiams gali būti suduotas skaudus smūgis.

Nepasiduokime panikai, būkime vieningi, susikaupę, saugokimės provokatorių.

Šis *Tiesos* numeris gali būti ir paskutinis... Kas beatsitiktų, laikraščio žurnalistai liks ištikimi Lietuvos nepriklausomybei ir demokratijai, ieškos būdų, kad tiesos žodis Jus pasiektų”.

Tame pačiame *Tiesos* ekstra laidos numeryje išspausdintas ir LDDP Tarybos prezidento sekančio turinio kreipimasis į Lietuvos žmones:

“Lietuvai atėjo naujas išbandymo

metas: politiniai įvykiai Tarybų Sąjungoje sudaro grėsmę ir mūsų valstybei.

Pareiškiamo visiems ir visų pirma partijos nariams, jog mūsų pagrindinės nuostatos nesikeičia. Lietuva bus nepriklausoma demokratinė valstybė. Sieksime to taikiu, parlamentiniu būdu.

Kviečiame visus Lietuvos žmones rimties, ištvermės, tikėjimo ateitimi. Įsitikinę, jog mūsų partijos nariai remia taikaus pilietinio nepaklusnumo kelią ir nedalyvaus jokiose svetimos jėgos primėstose valdžios struktūrose”.

Perversmo Maskvoje dieną Algimantas Čekuolis straipsnyje *“Paversmtųjų sąmokslas”* rašė:

“Lietuvą audra šį kartą liečia tik sparnu. Jos centras Maskvoje. Nes sugebėjome laimėti — brangia kaina — sausio 13-ąją. Nes mokame pažūrėti slibinui į akis. Jis šito nepakeičia. Bolševikams tapo aišku, jog su Lietuva nieko neišeis.

Blogiau Rygoje.

Bet nepavyks jiems ten, nepavyks ir Rusijoje. Jie traukia ją atgal į tą pačią duobę, kurios rusai jau ir kvapo pakęsti negali. Proto neturi: suirusi ekonomika ir finansai, blogas derlius, kliba geležinkelis, krenta naftos, vienintelio valiutos šaltinio, gyvybė, skolų užsieniui 60 milijardų dolerių, o jie pastatė save į Saddamo Husseino vietą. Ne tik Vakarų pagalba — bet ir prekybiniai kreditai sustabdyti. Sėdėtų tyliai, pensijų būtų sulaukę, ir mus ilgiau kamuotų.

Maža paguoda, kad mus daužo tik vienu sparnu. Tų tankų užtenka motinų naktis paversti siaubu, visų mūsų nervus įstemti. Kai kas jau nekantrauja — o kur žadėta laisvė, tas gerbūvis? Niekas neduos, ir niekas nežadėjo duoti. Kiek patys išplėšime, užteks ištvermės, alarmui suskamėjus, nors ir tris kartus per dieną šokti ginti Lietuvos, tiek laisvės ir turėsime.

Dabar, kai epicentras Rusijoje, kai iš tikro lemiamos dienos, ne tik ryžto, bet ir išmanymo reikia daugiau. Parodėme Maskvai, kaip Par-

lamentą reikia ginti? Ne aš tą sakau, o 'Vremia'. Sukėlėme ant kojų Sovietų Sąjungą savo sunkvežimiu kolonomis su maistu streikuojantiems šachtininkams? Mirtinas smūgis buvo bolševizmui. Oi, nekenčia mūsų.

Tad mokėkime būti taip pat išradingi, lankstūs, protingi čia, namuose. (...)

Nuoga krūtine prieš tankus stoti dar reikės". (*Gimtas kraštas*, Nr. 34, 1991.VIII.22)

Tačiau lietuviams stoti prieš sovietinius tankus jau nebereikėjo.

Rugpjūčio 22 dieną Lietuvoje išėję dienraščiai paskelbė:

Perversmas Tarybų Sąjungoje žlugo. Šamoklininkai nešė kudašių, jie persekiojami. Maskvos gynimo aukos: trys žuvo žmonės, trys padegti tankai. Rusijos Aukščiausioji Taryba — faktiškas TSRS šeimininkas. B. Jelcinas — nacionalinis didvyris. Ar nusilenks M. Gorbčiovas "carui Borisui?" Ar nepanorės Rusija pakeisti TSRS valdčios funkcijas? Estija ir Latvija atkūrė nepriklausomybę. Lietuvoje kariškiai traukiasi iš užgrobtų objektų musę kandę". (*Tiesa*, Nr. 163)

Rugpjūčio 21 d. (...) apie 18 valandą, pirmininkaujant SSSR AT Sąjungos tarybos pirmininkui Ivanui Laptevui, įvyko SSSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo posėdis. Prezidiumas pripažino perversmą antikonstituciniu ir pareikalavo išlaisvinti prezidentą Gorbčiova".

Lietuvos Sąjūdžio seimo taryba į Lietuvos Respublikos piliečius kreipėsi tokiu pareiškimu:

"Nors karinis perversmas Kremluje nepasisekė, tačiau pavojus Lietuvai dar nepraėjęs. Mes dar esame okupuoti. Tai Molotovo-Ribbentropo pakto padariniai.

Tą liūdną datą pirmą kartą viešai prisiminėme prieš trejus metus Vingio parke šimtatūkstantiniame mitinge, kuris sudrebino totalitarinio socializmo politiką Lietuvoje.

Prieš dvejus metus "Baltijos kelias" sudrebino sovietinės imperijos politikos pamatus. Tuomet trims Bal-

tijos valstybėms buvo grasinama fiziniu susidorojimu, prieš metus "Europos kelyje" mums grasino tankais ir vilkšuniais, bet mes nepabūgome.

Dabar rugpjūčio 23-ją "Liepsnojančias Baltijos kelias" (laužų grandinė — V. Sk.), tiesiasi pro sovietų imperijos griuvėsius, iš kurių jau išaugo nenugalima Rusijos demokratija ir Baltijos laisvė. (...)

"Liepsnojančias Baltijos kelias" — ne tik mūsų tragizmo priminimas, bet ir vilties išraiška. Duok Dieve, kad tai būtų paskutinė Molotovo-Ribbentropo pakto priminimo akcija okupacijos sąlygomis." (*Lietuvos aidas*, Nr. 169, 1991.VIII.23).

Dievas šį prašymą išklausė.

II. LIETUVOS PERGALĖ

Lietuvos Vyriausybė "nutarė nuo rugpjūčio 23, nutraukti KGB veiklą. sudaryta komisija turtui perimti, į kurią įeina ir KGB atstovai". (*Lietuvos aidas*, Nr. 171, 1991.V.III.24).

Rugpjūčio 26 dieną Lietuvos spauda paskelbė: "Didžiojo Spalio epocha" žlugo. Lietuva grįžta į laisvąjį pasaulį. Argentina, Danija, Islandija, Kanada pripažįsta Lietuvos nepriklausomybę. Lietuvos valdžia realiai kontroliuoja krašto teritoriją. Likviduojamos KGB struktūros". (*Tiesa*, Nr. 166, 1991.VI.27).

Visos dvylika Europos ekonominės bendrijos šalių rugpjūčio 27 posėdyje vienbalsiai nutarė pripažinti Baltijos respublikas ir artimiausiu metu užmegzti diplomatinius santykius. (*Lietuvos aidas*, Nr. 174, 1991.VIII.29).

Rugpjūčio 30 dienos *Tiesa* (Nr. 169) žemiau laikraščio pavadinimo didelėmis raidėmis paskelbė: "Lietuvą jau pripažino 37 valstybės".

"Sekdamas kitų valstybių pavyzdžiu, Vatikanas paskelbė, jog atkuria diplomatinis santykius su Pabaltijo valstybėmis" (*Tiesa*, Nr. 170, 1991.VIII.31).

"JAV-bių prezidentas G. Bušas 1991 m. rugsėjo 2 d. oficialiai pripažino Baltijos valstybių nepriklausomybę. Per 30 valstybių pradėjo diplo-

matinius santykius. Švedija pirmoji atidarė savo ambasadą Vilniuje. Diplomatai antplūdis. Vilniuje lankėsi Prancūzijos užsienio reikalų ministras..." Tai pirmajame puslapyje po antrašte "Lietuva tarp didžiųjų įvykių. Amerika pripažino Lietuvą" paskelbė *Tėviškės žiburiai* (Nr. 36.1991.IX.3).

Rugsėjo 7 dieną, *Lietuvos aidas* (Nr. 181) antrajame puslapyje (skirtingai nuo pirmojo *Tiesoje*) kaip eilinį, savaime būtiną įvykį, paskelbė tokia žinutė: "Rugsėjo 6 d. Kremliuje vykstančiame Valstybės tarybos — aukščiausio šalies valdymo organo — posėdyje priimtas nutarimas — Baltijos respublikų nepriklausomybės pripažinimo aktas".

"Sekmadienį visoje Lietuvoje, visose bažnyčiose žmonės dėkojo Dievui už Lietuvos nepriklausomybės ir laisvės apgynimą.

Didžiausias iškilmės buvo Šiluvoje — Lietuvos globėjos švč. mergelės Marijos stebuklo vietoje". Rugsėjo 8 dieną tose iškilmėse dalyvavęs Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas V. Landsbergis invokacijoje pasakė:

"Ačiū Tau, Galingasis Dieve, kuris apsaugojai Lietuvą jos varguose ir nelaimėse, neleidai pražūti, kuris buvai kartu su Lietuvos gynėjais ir sutvirtinai abejojančius. Globok ir laimink mūsų darbus Tėvynės Lietuvos ir visų jos žmonių gerovei. *Lietuvos aidas*, Nr. 182, 1991.IX.10).

"Rugsėjo 14 d. pavakare Vilniuje apsilonkė JAV valstybės sekretorius Jamesas Bakeris su žmona Susan Baker. Aukščiausioje Taryboje svečią priėmė pirmininkas V. Landsbergis. (...) Bakeris kalbėjo apie JAV ketinimą parengti paketą programų, kaip Baltijos respublikas paremti įvairiuose srityse — valstybės institucijų ir savivaldos stiprinimo, švietimo, anglų kalbos mokymosi, bankų reformos, ekonomikos, žemės ūkio, medicinos ir kt. Dar rugsėjo mėnesį (šiais JAV finansiniais metais) JAV suteiks Baltijos šalims 14 milijonų dolerių paramą (*Lietuvos aidas*, Nr. 187, 1991.IX.17).

Rugsėjo 17 d. Jungtinėse Tautose Vytautas Landsbergis taip kalbėjo:

“Nepriklausomos pasaulio valstybės, kurios įkūrė ir išugdė Jungtines Tautas, šiandien priėmė Lietuvą į savo šeimą.

Taip Lietuva, savo amžiaus aštuntą šimtmetį bebaigiant Europos valstybė, kurią jos kaimynai net du kartus buvo išbraukę iš žemėlapių, vėl pasirodo, kaip mitų paukštis Feniksas, dar kartą gimusi iš savo pačios pelenų.

Bet Lietuva atgimsta ne tik iš paskutiniųjų Antrojo pasaulinio karo pelenų. Lietuva atgimė iš savo žmonių kančios ir kovos, iš jų darbo ir tikėjimo.

Kuo tikėjo mūsų šalis, kai brutali prievarta ir ciniškas pragmatizmas liepė jau niekuo nebetikėti šiame pasaulyje?

Ji tikėjo pagrindiniais dalykais — tiesa ir teisingumu. (...)

Mes atmetėme smurtą ir nesileidome išprovokuojami, mes sukaupėme dar nežinotą politinį patyrimą, kuriuo galime ir su kitais pasidalinti. (...)

Pasaulis jau pamatė Lietuvą, kuri sugrįžta iš tariamos nebūties, iš melagingai nudažyto žemėlapių, o aš matau, kaip šviesėjantis pasaulis ateina pas Lietuvą. (...)

Didelė šeima vienoje šalyje, ir šeimų šeima, sudaranti žmonių pasaulį, — tokios ateities kūrimė mes pasiryžę dalyvauti. Mes norime praplėsti nebranduolines ir didelio pasitikėjimo zonas, todėl reikalaujame išvesti iš mūsų teritorijos visą joje neteisėtai esančią svetimą kariuomenę; mes neturime jokio priešiško ir nejauciaime keršto nė vienam kaimynui, mes norime sukurti demokratinę valstybę, kurioje pakaks vietos ir bus apsaugota laisvė.

Tokia yra Lietuvos atsakomybė sau ir tautų bendrijai, kurią sveikiname ištiesiomis rankomis”. (*Lietuvos aidas*, Nr. 189, 1991.IX.19).

Spalio 3 d. *Lietuvos aidas* (Nr. 199) pranešė: “Vakar vidurdienį VI Mykolaičio-Putino gatvėje (...) Nr. 4, atidaryta Jungtinių Amerikos Valstijų ambasada. Amerikos reikalų patikėtiniu

Lietuvoje paskirtas ponas Darrylas N. Johnsonas. Savo kalboje jis pasakė: “Mes esame čia tam, kad dirbtume kartu su Lietuvos vyriausybe ir žmonėmis, reformuojant iš praeities paveldėtą politinę ir ekonominę sistemą”.

“Vakar Maskvoje (...) Lietuvos užsienio reikalų ministras A. Saudargas ir SSSR užsienio reikalų ministras B. Pankinas pasikeitė notomis dėl diplomatinio santykių tarp dviejų valstybių atnaujinimo. (...) Abi pusės nutarė pasikeisti ambasadų lygio diplomatinėmis atstovybėmis”. (*Lietuvos aidas*, Nr. 204, 1991.X.10).

Vytautas Žemaitis straipsnyje “Savaitė” rašė:

“Mus jau pripažino arti šimto pasaulio valstybių, su 25 užmezgti arba atkurti diplomatiniai santykiai, Vilniuje įsikūrė trys ambasados, grįžta Lietuvos auksas, Lietuva į Jungtinių Tautų ir UNESCO organizacijas, į jau svečių, svečių!.. Ar tik nepristigsime šampano ir taurių šukėms, laimę nešančioms? Nepasakysi, kad ir mūsų parlamentariai ar vyriausybinkai būtų namisėdos — jei ne pulkais, tai nedidelėmis grupelėmis tolimiausias šales aplanko. Ir grįžta vis ne tuščiomis — kur ir sukrausime tuos pažadus”. (*Gimtasis kraštas*, Nr. 41, 1991.X.1).

III. NAUJI LIETUVOS RŪPESČIAI

Šitoje Lietuvos nepriklausomybės ir laisvės džiaugsmo simfonijoje aštriu disonansu suskambo ir visada viskuo nepatenkinto Antano Terlecko “Viešas laiškas Lietuvos Respublikos premjerui Gediminui Vagnoriui” kuriame rašoma:

“Šiandien Lietuvą apraizgė komunistinis sabotazas bei korupcija. Susidaro įspūdis: AT veiklą paralyžiavo bolševikinė destrukcija. Lietuvos gyvenimą tam tikra prasme kontroliuoja Maskvos vairuojamas gerai organizuotas komunistinis pogrindis. (...) Šiandieninė Lietuvos padėtis primena 1990 metų pabaigą. Jeigu mūsų tauta tyliai ir toliau lauks, tai jai gresia

nauja katastrofa. Vykdomoji valdžia komunistų ir komunistuojančių rankose. Prokuratūra nevykdo savo funkcijų. Teismas nesunkiai pasiduoda komunistų įtakai. Valstybės saugumo institucijos nefunkcionuoja. Politinės partijos faktiškai neveikia, išskyrus svetimos valstybės struktūrą — LDDP. Dėl to nemaža atsakomybė tenka Lietuvos Vyriausybei ir asmeniškai Tamstai. Deja. Kartoju. Jūs tegirdite tik savo balsą. Pasistengsime, kad išklausytumėt tautą”. (*Pozicija*, Nr. 43, 1991.X.25).

Kad tai A. Terelecko kova su vėjo malūnais matyti ir iš objektyvaus bei turiningo Amerikos lietuvių Juliaus Šmulksčio straipsnio “Demokratija Lietuvoje” išspausdinto *Drauge* (Nr. 220, 1991.XII.9), kuriame jis rašo:

“Jau pats valdžios adresu nukreiptas kritikos egzistavimas lyg ir parodo, kad demokratija Lietuvoje dar nėra visiškai išblėsusi. (...)

Vienas iš pagrindinių vakarietiškos demokratijos elementų yra laisvi rinkimai. Kad tokie jie buvo, praėjusiais metais renkant Lietuvoje Aukščiausiąją Tarybą, mažai kas, įskaitant ir kritikus, abejojo. (...)

Kitas svarbus politinės demokratijos elementas tai demokratiškas parlamentas. Jis, aišku, pirmiausia turi būti laisvai išrinktas. Bet to dar neužtenka demokratiškumui įrodyti. Parlamentas taip pat turi būti atsakingas balsuotojams, laisvas sprendimų darymo procese ir įtakingas savo pagrindinių funkcijų, kaip įstatymų leidimo, vykdymo. Man atrodo, kad šių trijų kriterijų atžvilgiu Lietuvos Aukščiausioji Taryba lengvai kvalifikuojasi kaip demokratinė institucija. (...)

Pabuvus kelias dienas parlamente, lieka mažai abejonių, kad jo narių dauguma į politinius oponentus nežiūri kaip į tautos išdavikus, su kuriais bet koks prasmingas bendradarbiavimas nėra įmanomas”. (...)

Juliui Šmulksčiui tas dienas stebint Aukščiausiosios Tarybos darbą, kalbos, debatai, ginčai, postringavimas, emocijų išsiliejimas, demagogija ir rimitas klausimų diskutavimas (...) la-

bai priminė Amerikos kongreso sesijas. (...)

Dėl parlamento įtakos irgi, atrodo, nėra didelių neaiškumų. Aukščiausiaji Taryba yra visai nepanaši į tipiškas autoritarinių režimų įstatymų leidimo institucijas, kurių svarbiausia funkcija yra balsuoti pagal diktatoriaus ar valdžios klikos nurodymus. (...)

Aukščiausiosios Tarybos ir vyriausybės politinės įtakos balansas tikrai nemažins valdžios demokratiškumo. Jei vyriausybė, o ne parlamentas, dominuotų valdymo procese, tai demokratijos gynėjams būtų daugiau pagrindo nerimauti. (...)

Šiandien Lietuva yra maždaug ten, kur Prancūzija ar Italija buvo prieš du ar pusantrą dešimtmečių. (...)

O dėl bendros spaudos laisvės situacijos, tai galima sakyti, jog opozicijos persvara spausdintame žodyje yra daugiau ar mažiau išlyginta valdžios privilegijuota pozicija televizijoje ir radijuje. (...)

Šių metų vasarą Lietuvoje dar neegzistavo "normali" politinių partijų sistema. Iš viso tebuvo viena gerai organizuota partija, vienas įtakingas bendras politinis sąjūdis ir bent tuzinas mažų partijų bei ideologinių organizacijų. Ta vienintelė partija, su skyriais visame krašte, dar vis palyginti dideliu narių skaičiumi ir neoficialia frakcija parlamente, tai Lietuvos demokratinė darbo partija. Ateityje iš šios "nenormalios" situacijos gali išsivystyti trys pagrindinės politinės srovės: (1) dešinės, Sąjūdžio organizaciniuose rėmuose; (2) centro, daugiausia liberalų ir galbūt socialdemokratų ir (3) kairės, iš esmės darbiečių, nors jų vadai šiuo metu save laiko vidurio kairės, o ne kairės, partija, ir pavienių socialdemokratų. (...)

Demokratinė politinė kultūra suponuoja elementus kaip toleranciją, pragmatiškumą, bendradarbiavimą, asmeninę atsakomybę įstatymų primatą, tikėjimą į žmogaus gerį. (...)

Nesugebėjimas kartu dirbti su skirtingų pažiūrų asmenimis ir grupėmis, politinių oponentų traktavimas kaip

tautos išdavikų, tikėjimas į savo grupės absoliutų tiesos monopolį, visų valstybių ir politinių klausimų suasmeninimas taip pat mažai ką turi bendro su demokratine politine kultūra. (...) Būdamas Lietuvoje, aš mačiau demokratinės ir autoritarinės politinės kultūros poreiškių. Kas, turbūt, reiškia, kad Vakaruose įprasta šios koncepcijos prasme, pas mus dar nėra pilnai išsivysčiusios demokratinės politinės kultūros. Man tik yra aišku, kad juo mažiau tokios kultūros, tuo sunkiau kurti demokratinės institucijas.

Šia prasme kapucinų ordino vienuolis kunigas Stanislovas Dobrovolskis, savo interviu, pavadintame "Vargas nelojantiems šunims" sako:

"Oras taip pritvinkęs neapykantos, keršto, piktumo smalkių, kad nuo jų kvaista galva. Paimk laikraštį, įsijunk televiziją — nėra dienos, kad ko nors panašaus neišgirstum. (...) Kaip kunigas aš labiausiai nerimauju dėl to, kad pirmieji reikalavimai atimti kažkam pareigybes nuskamba iš krikščionių demokratų lūpų. Aš niekaip to nesuprantu, aš negaliu paaiškinti... Ne, poilsio negali būti, Neapykantos, fašizmo, nacizmo, pagunda beldžiasi, saldūs lozungai ir šūkiei budrumą užmigdo. (Tiesa, Nr. 216, 1991.XI.6).

Laisvosios Europos radijo redakcijos vedėjas Kęstutis K. Girnius straipsnyje "Teisė ir pareiga sakyti tiesą", taip pat kritiškai vertina dabartinę Lietuvos situaciją kitais požiūriais.

Jo žodžiais "Lietuvos žmonės, pūkiai pakėlę politinius išbandymus, dabar turės laikyti ekonomikos egzaminą, o jis dėl savo neapbrėžtumo gali būti net sunkesnis. Dar kartą reikės susitelkimo, kantrybės, kruopštaus darbo. Bet neišvengiamai didėjant socialinei diferencijai ir kantrybei gėrokai išsekus po pastarųjų metų nerimo ir įtampos vienyti bus sunku. Lietuvos politikų vaidmuo bus reikšmingas. Jų nutarimai ir elgesys smarkiai veiks ne tik vidaus politikos konjunktūrą, bet ir svarbų

užsienio įvaizdį, nuo kurio nemažai priklausys Vakarų šalių ir verslininkų ryštas remti Lietuvą ir joje investuoti savo kapitalą. Raginimai aukotis ir rimtai dirbti būtų veiksmingesni, jei pasiaukojimo ir naujo požiūrio į darbą šaukliai patys duotų pavyzdį Bet AT salė dažnai apytuštė, surinkti kvorumą nelengva. Raginimas telktis skambės tuščiai, jei deputatai ir valdžios žmonės be galo ir be pagrindo kivirčijasi. (Atgimimas, Nr. 4 p. 1991.X.31).

Dr. Jonas Kunca iš Australijos, straipsnyje "Vėl esame laisvi"! atspausdintame *Pasaulio lietuvių* Nr. 10 (1991) rašo:

"Visų Maskvos pavergtų tautų, pirmiausiai Lietuvos, galutinis išsivadavimas įvyko anksčiau negu mes patys galvojom. (...) Nukrito nuo širdies mums sunkus akmuo, kurį nešiojome pusšimtį metų. Gaila tų mūsų išeivių patriotų, kuriems neteko sulaukti šio istorinio momento. (...)

Pradėdama konkrečių ir kartu atkaklių kovą dėl nepriklausomybės, Lietuva išjudino visą buvusią Sovietų Sąjungą, įskaičiuojant ir pačią Rusiją, ir daugiausiai nukentėjo. Bet kartu ji pagarsėjo pasaulyje, kur rado simpatijas, pagarbą ir užtarimą. Dabar, tapusi laisva, mūsų šalis yra ypatingai palankioje padėtyje".

Kitame straipsnyje tame pačiame žurnale (*PS*, Nr. 11, 1991), pavadintame "Atėjo tautos bandymo valanda" dr. Jonas Kuncas rašo:

"Išeivija yra tautos dalis. Taigi, mūsų pareiga yra ne vien duoti aukas Lietuvai, bet ir rūpintis jos reikalais, kad ir pasakant kartais kam nors nemalonią tiesą. Galėtumėm daugiau paremti kraštą, jei galėtumėm pasitikėti 100%, kad mūsų nusiųstos dovanos bus sunaudotos tautos pagalbai. Iki šiol, deja, to pasitikėjimo dar lyg ir stinga, kartais dėl pagrįstų faktų ir apsvylimų. Visgi manau, kad išeivijos ekonominė parama Lietuvos atkūrimui per daug reikšmės neturės. Turim nemažai žmonių Vakaruose su aukštąm kvalifikacijom. Jei jie nuvykę padirbėtų bent atosto-

ŽVILGSNIS Į POLITIKĄ

Dr. Jonas Stiklorius

DU KARTU NEPRIKLAUSOMYBĖ

Laimingos tautos, kurios vieną sykį susikuria nepriklausomybę ir po to gali kurti, statyti, puoselėti, auginti, plėtoti, didinti savo tautinį, kultūrinį ir ekonominį gyvenimą laisvoje aplinkoje ir atmosferoje. Lietuvių tauta, deja, nepriklauso prie tų laimingųjų tautų. Jos geografinė, geopolitinė padėtis yra itin sunki, net kartais per daug sunki.

Žinomas mūsų geografai, profesorius Kazys Pakštas yra išsireiškęs: "Kai Šveicarija charakterizuojama au-

kštais kalnais, Italija — meno kūriniais, Suomija — ežerais. Tai Lietuvą tektų pavadinti kraštu, kuriame labai pavojinga gyventi mažai tautai".

Tuo prof. Pakštas pasakė gilią teisybę.

Istorikai jau seniai pastebėjo, kad tautos gyvenime ir politikoje geografinė padėtis turi itin didelę, kartais net lemtingą reikšmę. Štai ryškus pavyzdys: 1941 m. Hitleris užpuolė Prancūziją ir ją nugalėjo gana lengvai, tik per keletą savaičių. Prancūzų teri-

toriją nuo anglų teritorijos skiria Lamanžo kanalas, kurio plotis siauriausioje vietoje 25 kilometrai. Jeigu ne tas kanalas, tas geografinis faktas, tai visai galimas daiktas, jog Hitleris būtų nugalėjęs Angliją taip lengvai, kaip jis nugalėjo Prancūziją ir tokiu atveju karas ir jo pasekmės, net viso pasaulio politika, būtų atrodžiusi visai kitaip.

Prof. Pakštas, sakydamas, kad Lietuvoje yra pavojinga mažai tautai gyventi, turėjo galvoje štai kokį, elementarų, geografinį, geopolitinį faktą: lietuvių tauta maža apie 3-4 milijonų sielų, gyvena apsupta šių kaimynų: apie 30 milijonų lenkų, apie 70 milijonų vokiečių (bent iki 1945 m.) ir apie 280 milijonų Sovietų Sąjungos gyventojų, kurių maždaug pusė, apie 160 milijonų, yra rusų.

Dar prisideda faktas, kad mes esame, galima sakyti, ant vieškelio agresoriams bei okupantams. Pažiūrėję į Europos žemėlapi, pamatysime, kad tiesi linija nuo Berlyno, Vokietijos so-

gų laiku pačioje tėvynėje, gal padarytų daugiau gero negu paaukodami keletą tūkstančių dolerių. Išeivijos partitės pasidalinimas su tauta, jei būtų gerai koordinuotas, gerokai prisidėtų prie bendro krašto progreso".

Mūsų išeivių didelį nerimą ir nepasitenkinimą sukėlė Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas, kuris neleidžia turėti dvigubos pilietybės. Deja, išeivijoje pamirštama jog toks įstatymas buvo būtinas, kad pirmiausiai dėl pilietybės apsispręstų tie žmonės, kurie dabar gyvena Lietuvoje.

Lietuvos aide (Nr. 205, 1991.X.11) buvo rašoma: "Dabar galiojančiame įstatyme nustatyta, kad pilnamečiai asmenys, kurie iki (šių metų — V. Sk.) lapkričio 3 dienos neįgyja Lietuvos pilietybę patvirtinančių dokumentų, bus laikomi nepriėmusiais Lietuvos pilietybės. Jie taps užsieniečiais, nuolat gyvenančiais Lietuvoje. (...) Įstatymas nenumato jokių išimčių, jame nustatyta norma taiko-

ma visiems Lietuvos gyventojams, nepriklausomai nuo jų tautybės, gyvenimo laiko ir kitų aplinkybių. Piliečiais bus laikomi visi tie, kurie į Lietuvą atvyko nuolat gyventi iki 1989 m. lapkričio 3 d. ir čia gyvena. Jie turės pristatyti Lietuvos pilietybę patvirtinančius dokumentus: Piliečio pažymėjimą ar Pažymėjimą apie apsisprendimą dėl Lietuvos pilietybės. Žmonės, kurie iki nurodytos dienos neapsispręs dėl Lietuvos pilietybės, negalės gauti Lietuvos Respublikos piliečio paso. (...)

Įstatyme numatyta, kad asmenims, iškeldintiems ar pasitraukusiems iš Lietuvos nuo 1940 metų, taip pat jų vaikams ir vaikaičiams yra išsaugota teisė į Lietuvos pilietybę. Tačiau norint realizuoti šią teisę, būtina persikelti nuolat gyventi į Lietuvą".

Straipsnyje "Ir Amerikietis bus Lietuvos pilietis". (*Tiesa*, Nr. 217, 1991.XI.7) rašoma:

Lapkričio 6 dieną Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba pritarė

naujai pilietybės įstatymo redakcijai. "Konkrečiau, šio įstatymo 24 straipsnis numato, jog lietuvių kilmės asmenims, gyvenantiems užsienyje, išsaugoma teisė į Lietuvos Respublikos pilietybę. Šią teisę jie įgyvendina persikėlę į Lietuvą arba gyvendami ir kitose valstybėse, jeigu tai neprieštarauja tų valstybių įstatymams. Nutarime dėl šio įstatymo apibrėžta, kad lietuvių kilmės asmeniu gali būti laikomas tas, kurio abu ar vienas iš tėvų yra lietuvis ir jei jis pats save tokiu pripažįsta".

Ši naujoji pilietybės įstatymo pataisa oficialiai dar nepriimta. Tačiau kam iš mūsų išeivijos tikrai nebuvo pagrindo pikta priekaištauti dėl to, kad jie, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, neva atsidūrė už borto.

Siauras požiūris į Lietuvoje vykstančius reiškinis jau ne vieną kartą ir išeivijos veiksmus vedė prie klaidingų išvadų.

Sudarė Vytautas Skuodis

stinės, iki Maskvos veda per Lietuvą. Tad nestebėtina, jog Napoleonas, 1812 m. žygiuodamas su puse milijono kareivių, ėjo per Lietuvą į Maskvą ir nusiaubė Lietuvos žemę, ir kad, sekdamas jo pavyzdžiu, 1941 m. Hitleris į Maskvą žygiavo irgi per Lietuvą. Net sunku įsivaizduoti, kiek nuostolių kraštui gali padaryti tokie perėjūnai.

Mes kartais esame linkę užmiršti — politinį faktą, kad eilės nepriklausomų, suvereninių valstybių tarpusavio santykiuose vyrauja, galima sakyti, „džiunglių teisė“, kas reiškia: ginklais stipresnė valstybė gali savo valią primesti silpnesniajai. Mūsų tautos istorija yra pilna žygių, mūšių ir t. t., kuriuose fizinė jėga, ginklai nulėmė mūsų likimą, kartais gerąją, bet kartais ir blogąją kryptimi.

Vien tik dvidešimtam šimtmečiuje mūsų tauta net du kartu turėjo dėti dideles pastangas, kad taptų laisva ir nepriklausoma.

Pirmasis atvejis buvo 1918 metais, kai Europoje buvo ypatingai reta situacija. Pirmasis pasaulinis karas buvo ką tik pasibaigęs, sugriovęs net keturias imperijas — vokiečių, rusų, austro-vengrų ir turkų ir palikęs didoką chaosą. Tai davė eilei Europos tautų, jų tarpe ir Baltijos tautoms — Estijai, Latvijai ir Lietuvai, galimybę atsikratyti okupacijų ir pasiskelbti nepriklausomomis. Lietuvos Taryba paskelbė nepriklausomybę 1918 m. vasario 16 dieną, bet dar ir po tos dienos Lietuva buvo vokiečių kariuomenės okupacijoje. Vokietijos valdžia turėjo Lietuvai įdomių planų. Jie buvo sugalvoję įsteigti Lietuvos karalystę, žinoma, artimai sujungtą su Vokietijos Reichu. Jie net jau buvo parinkę Lietuvos karalium vokiečių kunigaikštį (Hercogą) von Urach, ir tas jau buvo pasirinkęs būti „Mindaugu Antruoju“, net jau buvo pradėjęs mokyti lietuvių kalbos. Žinoma, Vokietijos Reicho kapituliacija 1918 m. lapkričio mėn. tuos planus sugriovė.

Tikrasis Lietuvos išlaisvinimas prasidėjo tik vokiečiams kapitulius 1918 m. lapkričio mėn. Tik tada atsi-

rado galimybę pradėti tikrą laisvę gyvenimą, steigti savo kariuomenę ir imtis kitų, būtinų darbų. Didelį pavojų naujai valstybei sudarė ką tik įsikūrusi Sovietų Sąjunga, pasiuntusi savo tik visai neseniai įsikūrusią raudonąją armiją naujai okupuoti Lietuvą. Mums, žinoma, buvo tikrai sunku sukurti savąją kariuomenę. Savanorių, pasiryžusių ginti tėvynę, netrūko, bet reikėjo juos apmokyti, apginkluoti, aprengti ir t. t., o tuo tarpu raudonoji armija lindo į Lietuvos žemę, ir jai buvo pasisekę okupuoti maždaug pusę mūsų teritorijos, kol mūsų jaunoji kariuomenė pajėgė bolševikus sulaikyti ir išstumti iš Lietuvos. Tai buvo didelis, gražus laimėjimas, įgalinęs mus rimtai imtis valstybės kūrimo darbo. Istorinės teisybės dėlei reikia paminėti vokiečių kariuomenės dalinius, kurie, lėtai traukdamiesi iš Rusijos ir iš Lietuvos, prilaikė besiveržiančią raudonąją armiją ir tokiu būdu davė mums bent kiek laiko susiorganizuoti.

Mes džiaugėmės laisvu gyvenimu nepriklausomoje valstybėje tik apie 20 metų (1919-1940), bet tai buvo laikotarpis gražaus, puikaus žydėjimo ir kultūrinio, ir ekonominiu atžvilgiu. Dar net ir dabar, puse šimto metų vėliau, mes vis dar džiaugiamės tame laikotarpyje sukurtomis kultūrinėmis, mokslinėmis, meninėmis vertybėmis ir kūriniais. Istorija mums tačiau pasirodė esanti klastinga, apgaulinga. Tiesa, mes turėjome formalią, juridinę nepriklausomybę ir ją labai džiaugėmės, bet istorija mums parodė, jog gali būti ir kitaip.

Prancuzijos prezidentas, generolas Charles de Gaulle, yra pasakęs, kad nepriklausomybė verta tiek, kiek verta už jos stovinti karinė jėga, atseit kariuomenė. Prezidentas Antanas Smetona išreiškė tą pačią mintį, pasakydamas kad mažai tesveria tautos laisvė, jeigu jos negina tautos kalavijas, atseit kariuomenė. Jų abiejų žodžiai pasirodė visai teisūs. 1939 m. rugpjūčio 23 d. mūsų didieji kaimynai, diktatoriai, nacių Vokietijos Adolfas Hitleris ir Sovietų Sąjungos

Josifas Stalinas, sugalvojo sudaryti draugiškumo ir abipusės paramos sutartį. Ši sutartis didžiai nustebino visą kultūringą pasaulį, nes buvo žinoma, kad tie abu diktatoriai buvo mirtini priešai. Ta sutartis atidarė Hitleriui galimybę užpulti Lenkiją ir tuo pradėti Antrąjį pasaulinį karą. Prieš tos sutarties (ir rugsėjo 28 d. papildymo) buvo pridėti slapti protokolai, kuriais Hitleris pasiėmė nugalėtosios Lenkijos vakarinę pusę, už tai leisdamas Stalinui pasiimti tris Baltijos valstybes — Estiją, Latviją ir Lietuvą. Šios sutartys yra ryškus baisaus tarptautinio cinizmo pavyzdys, nes abu diktatoriai susitarė užgniaužti trijų ligi tol laisvų valstybių nepriklausomybę, neradę net reikalo tas tris aukas painformuoti apie joms sudarytą mirties sprendimą. Apie tų sutarčių slaptus protokolus pasaulis sužinojo tik po karo, kai nugalėtosios Vokietijos archyvai buvo atidaryti.

Tokiu būdu 1940 m. birželio 14 d. buvo įteiktas ultimatas, birželio 15 d. sovietų raudonoji armija užplūdo visas tris Baltijos valstybes. Po gražaus žydėjimo auksinio laikotarpio užėjo žiauri priespauda — masiniai areštai, trėmimai į Sibiro vargų stovyklas, turto nusavinimas ir kitokio pobūdžio prievartavimas.

Mūsų jauni vyrai, tautos žiedai, išėjo į partizanus ir didvyriškai gynėsi prieš okupanto kėslus, bet, deja, nepajėgė atsispirti prieš žymiai gausesnius, geriau ginkluotus specialius NKVD dalinius. Nei Amerika, nei Vakarų Europa nerado reikalo mūsų partizanų, laisvės kovotojų paremti — ne tik jiems nedavė ginklų, bet net ir žodinės paramos.

Šalia to vyko tautos rusinimas ir sovietinimas visomis įmanomomis priemonėmis — mokykla, teatras, filmos, knygos, žurnalai, laikraščiai ir t. t. Šitoks nužmoginimas „sovietinio žmogaus“ kūrimas, pradžioje atrodė įspūdingas ir kai kas jau pradėjo būkštauti, kad jau atėjo galas tautai. didelem visų nustebimui, tačiau pasirodė, kad tariama visagalė sovietizacija toli gražu nebuvo tokia stipri ir

efektyvi, kaip pradžioje atrodė. Kai sovietų politinė ir karinė struktūra pradėjo byrėti ir drebėti, lietuvių tauta, nežiūrind keleto išimčių, išlaikė patriotinę ir krikščionišką dvasią, jausmus ir nuotaikas.

Pasirodė vėl, kad neįmanoma istorijos eigos iš anksto nustatyti. Pasirodė teisingas senas lietuviškas posakis: "Žmogus šaudo, o Dievas kulka gauda". Kai Maskvoje sovietiniai valdovai, susenę ir ligoti, pradėjo išmirti, 1985 m. politbiuras išrinko į pačią viršūnę palyginamai jauną sveiką, tikro sovietinio nusistatymo Michail Sergejevič Gorbačiovą. Jis atrodė tinkamiausias sutvarkyti beveik visiškai pašlijusią sovietų ekonominę sistemą. Jeigu tada, 1985 m., Maskvos viešpačiai būtų galėję numatyti, kokia kryptimi eis Gorbačiovo įvedamos reformos, tikriausiai būtų jį nušalinę.

Dabar suirimas yra pažengęs jau taip toli, kad beveik jau nebegalima kalbėti apie "Sovietų Sąjungą".

Mums lietuviams didysis džiaugsmas yra tame, kad pagaliau, 1990 m. kovo 11 d. Lietuva vėl formaliai paskelbė atstatanti savo nepriklausomybę. Tas faktas tikrai sukelia mūsų pasididžiavimą ir duoda gražių vilčių ateičiai.

Būdami realistai, ne svajotojai, mes turime prisipažinti kad tą mūsų džiaugsmą temdo kai kurie faktoriai. Mes visados žinome, jog yra sunku nustatyti ateitį. Net neįmanoma. Čia gal reiktų prisiminti Winston S. Churchill'į Anglijos ministrą pirmininką, Antrojo pasaulinio karo vieną iš laimėtojų, kuris yra išsireiškęs — tik pusiau juokais — štai kaip: "Valstybininkas (statesman) privalo turėti dvi savybes: a) numatyti ir išpranašauti ateitį; b) po to, kai įvyko ne taip, kaip jis pranašavo, paaiškinti kodėl įvyko taip, o ne kitaip".

Išmintingiausias mūsų galvos negalėjo numatyti šitokių faktų: Sovietų Sąjunga subyrėjo: Sovietų kompartija uždaryta; Rusijoje grąžinta senosios carinės imperijos vėliava; Leningrado miestas vėl vadinasi St. Petersburgu; Šių metų rugpjūčio 19-22 raudonosios armijos, KGB ir kompartijos buvo suruoštas sukilimas nuversti Gorbačiovą ir Jelciną, bet tas sąmokslas sugniužo; sovietų ekonomija, beveik pašlijusi, nors braškėdama, imasi daryti tai, ko pasaulyje ligi šiol dar nebuvo, būtent — pereiti iš socializmo į laisvo ūkio sistemą. Kartais vadinama kapitalizmu.

Visai teisėtai ir su pagrindu džiaugdamiesi, kad Lietuva vėl laisva, mes

vis dėlto turime pažiūrėti į štai ką:

Šiuo metu sovietų raudonoji armija, laivynas, aviacija ir t. t. turi dar apie keturis milijonus karių, ir apie 30.000 atominių ginklų; net tik mažos tų ginklų dalies užtektų nušluoti mus visus per labai trumpą laiką. Tiesa, Gorbačiovas ir Jelcinas pakartotinai tvirtina, kad jie neturi jokios intencijos priversti Lietuvą ir kitas atskilusias respublikas sugrįžti į Sovietų Sąjungą ar bent į Maskvos valdžią. Tai geria išgirsti ir tuo džiaugtis. Bet vis tik lieka klausimai: kaip ilgai jie abu išsilauks savo valdžios viršūnėse? Kas bus jų vietose? Kaip jie pažiūrės į mus? Ar gali būti kitas raud. armijos, KGB ir kompartijos sukilimas? Jeigu taip, ar jis gali pavykti? Kyla ir kitų klausimų.

Žinoma, mums nereikia pereiti iš vieno kraštutinumo į kitą, iš per didelio džiaugsmo pereitį į juodą nusiminimą.

Mums reikia ramiai, tvarkingai, su entuziazmu dirbti, statyti, kurti savo tėvynę Lietuvą, kuri savo šimtametės istorijos bėgyje turėjo tiek daug kentėti, bet vis dar atsigaudavo.

Tuo pat metu mes turime atidžiai budėti, tikėdamiesi, kad Apvaizda, ligi šiol apsaugojusi mus nuo pražūties, mus saugos ir toliau.

ATSIŪSTA PAMINĖTI

Aleksandras Radžius- KĖLIAUJAME ABU, MĖNULI, eilėraščiai. 64 psl. Dailininkas Paulius Jurkus. Išleido "Darbininkas". Spaudė Pranciškonų spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207. Kaina 6 dol.

Aleksandro Radžiaus kiti eilėraščių rinkiniai: Paukščių takas, 1961; Baltas mėnulio miestas, 1975; Priimk mane, mėnuli, 1980.

Leidinį puošia nepaprastai patrauklus dailininko Pauliaus Jurkaus pieštas aplankas su poeto bei jo kūrybos aptarimu, iš kur ir čia geriausiai tiktų šie žodžiai: "...poeto žodis yra išdailintas, pritaikytas prie piešiamo vaizdo. Eilėraščiai dažniausiai rašomi

modernia forma, nesilaikant pastovių pėdų skaičiaus, rimo, bet visur jie sukasi melodingai ir plaukia kaip tie žvaigždynai, kaip tas Mėnulis; kaip Visata."

Taisome klaidas

Straipsnyje MŪŠIS TIES AIZKRAUKLE / "Karys" Nr.5/

244 psl., I skiltis, 8-ta eilutė iš apačios išspausdinta:

"Mat tuos 100 - 200 km...." Turi būti: 100 - 120 km...

246 psl., I skiltis, 13-ta eil. iš apačios išspausdinta:

"ordino riteriai ir kryžininkai. Tas sparnas buvo sustiprintas..." Turi būti: "ordino riteriai ir įvairūs va-

salai, dešinėje stovėjo danų riteriai ir kryžininkai.

Tas sparnas buvo sustiprintas..."

Vilniuje leidžiamą "KARI" ir "KARDĄ" užsisakykite pas Kazį Gaižutį,

18108 Hiller Ave., Cleveland, OHIO, 44119, tel. 216-481-0791.

"KARIO" metinė prenumerata 24 dol. (oro paštu 30 dol.), o "KARDO" — 15 dol.

IŠ
GROŽINĖS
LITERATŪROS

STOVI ŠIAURĖJE VIENIŠAS KRYŽIUS

(Iš rašytojo bloknoto)

EUGENIJUS IGNATAVIČIUS

(Užbaiga)

Vyresnioji karta iki šiol prisimena čia dirbusius, žvejojusius, stačiusius namus, bendrą vargą vargusius liutuvų tremtinius. Vien žvejas Christoforas Vasiljevas suminėjo žuvų įmonės viršininko Kairio, kolūkio pirmininko Kraujelio, laivyne dirbusių Barausko, Balčiūno pavardes.

O mokytoją Vaitkevičių mini kiekvienas buvęs mokinys, džiugiai kalba apie Bykove jo suburtą orkestrėlį, kuris prašviesino ne vieną niūrią tremtinių bei vietos gyventojų valandą. Geri darbai neišnyksta, ir nėra situacijos, kad žmogus negalėtų būti žmogumi. Pagarbos aureole apgaubti mūsų tautiečiai už dorumą, darbštumą, sąžiningumą. Kaunietė Nijolė Adomulytė, nors ir būdama "sachaliarė" (tėvas lietuvis, motina jakutė), atvyko parsigabenti tėvo ir senelės palaikų. Štai kur prabyla tikrieji internacionalizmo jausmai. Matyt, lyg kokią legendą ilgom poliarinėm naktim jakutai savo vaikams ir anūkams pasakojo, kokia darbšti ir garbinga tauta kadaise čia buvo atitremta... Net mūsų kapus jie gerbia labiau kaip savo. Kai kas net mėgino gelbėti slenkančius į jūrą "skeletus": keletą atvežė į tundrą ir, buldozeriu prarusę duobę, palaidojo vienam kape, o šalia sustatė atvilkus kryžius. Šunis, kurie pradėjo tąsyti palaikus, iššaudė kaip sulaukėjusius žmogėdras.

Kokia laimė seniųjų tyrinėtojų Šiaurėje — nepūva medis, nerūdija geležis. (Jeigu šitaip būtų pas mus, kiek šiandien turėtume meno šedevrų — nuėjusių šimtmečių medinė kultūra tebebūtų su mumis). Todėl nenuostabu, kad artimieji nesunkiai atranda saviškių kapus. Koks buvo antkapėly ar kryžiuje įbrėžtas ženklas prieš penkiasdešimt metų, toks tebėra ir šiandien. Daugelis artimųjų lengvai atpažįsta ir atkastus palaikus iš veido bruožų, aprangos. Tuo įsitikinau pats savo akimis Tit Arų saloje stebėdamas atkasant velionės Liudos Valaitienės

kapą. (Tai vienos geriausiai Laptevų zonoje išsilaukusiu kapinių).

Nuo ankstyvo ryto pamainomis darbuojasi keletas vyrų. Į talką atėjo net rusų geologas, dirbęs kitoje upės pusėje. Tai sunkus, katorginis darbas. Laužtuvais ir metaliniais pleištais kaip šokolado plytelę vyrų trupina amžinąjį įšalą, sunkiai pasiduodantį kūjo smūgiams. Vakarop artėja lemtingos minutės — suboluoja ilgai lauktas karsto antvožas. Lentos puikiai išsilaukusios ir tenka jas skaldyti į šipulius, kol atsiveria baltutėlis lygus ledo sluoksnis. Matyt buvo laidota pavasarį ir suversti į duobę lediniai žemės luitai jau spėjo ištirpti, užpildami karštą vandeniu. Kūnas mažiems užbalzamuotas. Aplink tyła, susikaupimas. Ant išmestų žemės luitų krūvos klūpo velionės dukterė Irena Špokauskienė (Valaitytė). Pasiilenkęs vyriškis atsargiais smūgiais atkapoja ledo pakraščius, išryškėja galva, liemuo, kojos. Jis nubraukia rankove prakaitą ir vėl kerta. Dukterė klūpo neatplėšdama akių. Susitikimo su Motina akimirkos. Po šitiekos metų! O gal antros laidotuvės? Paskutinių velionės valandų prisiminimai...

Ji! Mama! Dukterė žiūri į jaunesnę už save mamą — mirė keturiasdešimt penkerių metų. Veido bruožai ir rūbai puikiausiai išsilaikę, guli, tarsi rūpestingai išskobta skulptūra, amžiams sustingusi kiekviena raukšlė ir rūbų klostė.

— Aš taip džiaugiuosi, kad neapsirikome, — pasakoja Irena grįžtant į gyvenvietę tundros keliuku. — Į tą pačią duobę šalimais buvo paguldytas jaunystės draugės Martišiūtės karstas. Ji buvo puiki bičiulė, bet aš vis tiek norėjau, kad rastume mamą. Karstai galėjo gi ir pasislinkti.

— Atpažinote?

— O kaipgi. Mamos neatpažinsi! Tas pats sijonas, iš kanadietiško maišo parauktas, bliuzelė iš užvalkalo. O batelių neturėjome — pravalgėme, tai broliukas pusę gyvenvietės aplakstė ir iš kažkur partempė rausvas kojinaites. Jomis ir apmovėme.

Ji susijaudinusi nubraukia ašarą ir vėl šypsosi, džiaugiasi pergale. Įkūnijo seniai puoselėtą viltį — turės saviškių kapą Lietuvoj! Beliko išsikasti brolienę. O kitąmet — į Rešiotus, parsigabenti žiupsnelio žemės iš tos vietos, kur buvo sušaudytas tėvas, Pranas Valaitis, buvęs Lietuvos karininkas. Koks būdingas 1941 m. tremtinio likimas — šeima Šiaurėje, prie Laptevų jūros, tėvas Rešiotuose — sušaudytas ar dingęs be žinios.

Bykove kapinėse teradome ketvirtadalį kapų ir paminklų, kuriuos dar 1957 metais, prieš išvykdam į pietinius Jakutijos rajonus ar namo, liutuvų trem-

tiniai paskutinį kartą apkalė tvorelėmis, sutvarkė ir paliko. Tris ketvirtadalius pasiglemžė jūra. Tačiau ir likę tragedijos pėdsakai šiurpūs, ypač kai skaitai lietaus ir sniego nučaižytose blunkančiose lentelėse peiliu įrėžtus užrašus: Gražinutė Rapkauskaitė, 1939—1942, Jonukas Sirutis, 1939—1942 (jo trumpą biografiją galite paskaityti motinos prisiminimuose knygoje „Leiskit į tėvynę“), Genovaitė Valaitytė, 1952.IX.7 (užrašyta tik mirties data, pažinojusių liudijimu — paauglė), Jonukas Žvirblis (kapelis be datų — kybo ant prarajos krašto, pagal karstelio dydį taip pat ne daugiau trejų metų). O kokius užrašus skaityti Tit Arų nupustytuos vaikų kapelius? Visa dauba nuklota keleto sprindžių ilgumo dūlėjančiais karsteliukais. Vaikus čia laidojo į vieną vietą. Skaityk, žmogau, — raidės nebūtinės.

O Trofimovske vietoj buvusių kapinių radome tik Lenos užutėkio vandenų išgraužtą salos kranto įdubą. 1942 m. čia buvo atvežta apie 400 lietuvių, saloje išsiriaviavo keturios gatvelės. Dabar — tik dvi apgriuvusios jurtos, rausvuojančios plytgalių krūvos nuo buvusių židinių, mėtosi žūklės įrankiai, katiliukai, pasidaryti iš konservų dėžučių, krosnelės iš perpjautos geležinės statinės išbadytu dugnu. Čia nerasi ne tik rūgštinės širdžiai atgauti ar žydinčios aguonėlės kaip Tit Aruos, bet ir padoresnio pagalio pasišildyti jurtai. O žuvies reikia plaukti už keleto mylių, nes salą supa sekluma. Štai kuo pranašesnė už kitas pasirodė Trofimovsko sala raudoniesiems mirties tarnams. Ir jie neapsiriko — bene didžiausias procentas čia ištremtųjų savo kūnais pamaitino baltąsias šiaurės lapas, šunis ir žuvis, besiveisiančias Lenos žiotyse. Nežinau, kokios mintys ir jausmai dabar turėjo kilti šioje saloje gimusiam ir augusiam Jonui Markauskui, jo broliui Dariui, savo mamos netekusiam Eugenijui Barniškiui, mūsų grupės vadovui Vidui Gibavičiui ir jo broliui Viliui, čia praleidusiems vaikystės metus ir maniusiems, kad medžius gamina fabrikai.

— Aš gerai prisimenu Rapkauskų Gražinutės laidotuves, — kalbėjo Zina.

— O Urbšienė kaip sunkiai marino savo vaikelį, — prisiminė Alma. — Jis nušalo kojas, ir įsimetė gangrena. Šitai kentėjo vaikas — klykė dieną naktį, o motina vis meldė Dievą, kad greičiau pasiimtų ir sutrumpintų nekalto kūdikio kančią. Sirutienės Jonuko tai nepriėmė daktaras — ir pasimirė...

Ne tik Urbšienė, Barniškienė ar Valaitienė — daug kas šaukėsi ir laukė mirties, nes tik ji beviltiškoj tremties naktį buvo vienintelis išsigelbėjimas, išsi-

vadavimas nuo klimovų ir filonovų prievartos ir sadizmo, bado ir šalčio. Žvelgi į gražią liepos naktį ir negali įsivaizduoti, kaip kadaise užšalusia Lena žingsniavo būriai nuteistųjų, skudurais apsitūloję kojas ir galvas, ginkluotų sargybinių nartų lydimi į tolimąjį Stolbo lagerį, esantį už šimto dvidešimt mylių, o vietoj rodyklės ant ledo stovėjo paremtas negyvėlis, ranka rodantis kelią. Į ką galėjo būti panašus Stolbo sargybos viršininkas Artemjevas, peiliu nupjovęs bėglio Baniukovo kojas, tremtinių kūnus naudojęs kaip masalą medžioti šiaurės lapėms (apie tai skaičiau dokumentinėse R.Vaicekausko novelėse)? Kas per sutvėrimas buvo A.Andriukaičio aprašytas Filonovas, už duonos kepalėlį viliojęs mūsų moteris ir merginas į patologiškos meilės guolį, mušęs ir prievartavęs? Kaip mums jaustis, kokiais žodžiais kalbėti su pasauliu ir kokius paminklus statyti, kai dangaus keršto šaukiasi įskaudintas kraujas!

Šis slegiantis jausmas neapleido visą kelionės laiką. Į Laptevų jūros tolius nusidriekęs saulės takas užlūždavo ties pilku tremtinių baržos siluetu. Lygiai tokia barža, pasakoja vietiniai, su tremtiniais buvo palikta vidury jūros. Išgelbėjo atsitiktinis laivas. Kiek aimanų sugėrė ši nebyli žemė, kiek akių žvelgė į pietų pusėj mėlynuojančių kalvų grandinę, ieškodamos nors menkausio ženkle, primenančio Lietuvą. Kur ji, sodybų ir miškų, upių ir ežerų Tėvynė? Gal jau nebėra, gal tapo vėjų nugairinta dykuma? Ar įmanoma jūsų atsiprašyti? Visų pirma mūsų kom-sorgams, stribams, deputatams? Ar galėjo bent vienas lietuvis, vos nutilus juos išgabususių vagonų gausmui, prašytis į brolius prarijusio slibino glėbį?

Atleiskit, brangieji, kad šią vasarą sutrukdėme jūsų ramybę, trukusią kone pusę šimtmečio. Po dienos kitos tuo pačiu Ričardo sraigtasparniu atvyks dar keliolika jūsų bičiulių, o paskui Jonukas Žvirblis ir Gražinutė bus prikelti ir viename cinko karste grįš į jų nespėtą pamatyti Lietuvą tęsti amžinybės. Su jais iškeliaus ir Liuda Valaitienė, Aniceta Urbšienė, Antanas Urbšys (buvusio Lietuvos užsienio reikalų ministro giminaičiai), Petras Karatajus (nuskendo keturiolikos metų), Juozas ir Emilija Kučinskai, Elena Morkūnaitė, Elžbieta Grybienė, Marija Baltrušaitienė. Paskutinę atsiveikinimo akimirką, pašventinti kunigo Stanislovo, jie gal pasijus nejaukiai — lyg ir išdavę liekančius bičiulius, su kuriais petys petin čia traukė tinklus ir kirto ledą, paskui dešimtmečius ilsėjosi greta vienas kito. Kiek jų, skeletais tapusių, guli po Jakutijos dangum! Kokia didelė tautos šaka, atkirsta ir įšaldyta Lenos, vande-

ningumu nenusileidžiančios Misisipei, žiotyse. Ne upė, o plaukianti skausmo jūra...

Nyki, pasibaisėtina žmogaus golgota, į kurią jis šimtmečiais eina, pakartodamas Nazariečio kelią. Įsiminė Taujėnų kunigo Stanislovo Kazėno per vidurnakčio mišias Bykovo kapinėse pasakyta mintis: visi mes anksčiau ar vėliau būsime nukryžiuoti. Auga žmogus, savo svajonėm stiebiasi į dangų, o vieną gražią dieną blogio ranka tą augalėlį perkerta skersiniu — kryžius!

Ne vienam kyla klausimas: kam ir kodėl statomi paminklai — gyviems ar mirusiems? Ką reiškia saujelė žemės, nusivežta iš Lietuvos į Amerikos kontinentą ar į amžino įsalo kraštą? Vilniuje, Kaune, Raseiniuose ji ir yra tik saujelė žemės, o ten? Ar jos dulkių įbėrus į iškirstą duobę nors kiek bus šilčiau numirėliui, ar tvirčiau laikysis įkastas paminklas? Gerbiamas Arkikatedros prelatas Kazimieras Vasiliauskas net nežinojo, kaip reikia palaiminti tą žemelę — neaprašyta religinių apeigų ir liturgijų knygoje. Pasaulio tautų istorijoj neįprasti dalykai, kad vienos genties atstovai vyktų į kitą žemės pakraštį ieškoti saviškių kapų, iškastus palaikus lėktuvais gabentų ilsėtis Tėvynėn. Lyg ten ne ta pati Viešpaties Dievo globojama žemė. Juk iškeliaudami ieškoti mes patys žinojome, kad niekur ir niekada jų nerasim, jie pasklidę erdvėse ir amžinai išnykę.

Tai netiesa — juos radome. Jie prisikėlė mummyse.

Prisikėlė Trofimovske, kai į iškirstą duobę įbėrėme žiupsnelį Vilniaus karių žemės ir pastatėm iš tremtinių jurtos sienojų sukaltą kryžių. Plazdėjo trispalvė, pliaupė lietus, vėjas plėšė rūbus, iš mūsų nedarnių balsų pynėsi “Amžiną atilsį” ir “Tautiška giesmė”. Kažkas didingo ir svarbaus tą minutę gaubė mus, suklaupusius į drėgną velėną po švininiu Šiaurės dangum. Mūsų kryžius atrodė didelis, gražus ir šventas. Lyg už mūsų nugarų melstūsi visa Lietuva. Kad ir neamžini tie mūsų paminklai, kad ir ne meno šedevrai, tačiau kaip džiaugėsi jais čia buvę tremtiniai! Bykove ir Trofimovske, Mostache ir Tit Aruose kiekvienas pakeleivis perskaitys: “Čia ilsisi Lietuvos vaikai, kuriuos jai davė ir pasiėmė Dievas” (įrašas ant viršaičio Zapolskio kapo), “Prievara nuo savo žemės atplėšti, nukankinti, bet neužmiršti. Žuvusių lietuvių ir suomių atminimui” (epitafija ant kauniečių pastatytų paminklų rusų, jautų, suomių ir lietuvių kalbomis).

Paskutinis atsisveikino su mumis, išvykstančiais namo, bene aukščiausias Šiaurėj (vienuolikos metrų) ant Lenos smėlėto kranto pastatytas medinis lietu-

viškas kryžius. Jis ilgai ir toli lydėjo mūsų tostantį laivą, pasilikęs vienas galynėtis su viduržiemio pūgom ir vėjais, skelbti pasauliui tiesą ir meilę, burti gyvus ir mirusius tautos vaikus. Tegu žino mūsų draugai ir priešai, kokie mes gyvybingi ir kiek mūsų daug! “Kol gyvas bus bent vienas lietuvis, tol bus gyva ir Lietuva”, — kažkada pasakė Vytautas Didysis. Pagaliau nesvarbu, ar jis šitaip pasakė. Svarbiausia, kad šitaip yra. Tebesame mes — tebėra Lietuva.

Nežinomo kareivio perlaidojimas 1990.XI.23 Kaune

IŠEIVIJOS TRIMITAS

Redaguoja S. Kaunellenė

8650 Shari Drv., Westland, MI 48185

Šiuo adresu siūsti visą "Tremties trimitui" skirtą medžiagą

MIELI BROLIAI, BRANGIOS SESĖS,

Šis "Išeivijos trimito" paskutinis numeris, spausdinamas JAV. Nuo sausio mėnesio šauliai raginami prenumeruoti ir skaityti "Trimitą", spausdinamą Lietuvoj. Prenumeratos mokesčius \$ 25.- metams siųskite LŠSI p-kui Mykolui Abariui 38601 Tuscany Ct. Liivonia, Mi 48154, USA

Žinios apie Išeivijos šaulių veiklą bus "Trimite". Lietuvos atsargos karininkų sąjunga leidžia žurnalą "Kardas". "Kardo redaktorius A. Martinionis skyriui "Trimitai šaukia" prašo medžiagos: nuotraukų su tekstais, senesniųjų šaulių senesnių nuotraukų, užrašų, vertingų prisiminimų. Siųskite:

Lietuva-Lithuania

2043 Vilnius - 43

Box 577

Red. "Kardas"

LŠS išeivijoj veikla nepasibaigė. LŠS reikalinga mūsų visokeriopos paramos. Talkinkime jiems darbu, liešomis ir moraline paspirtimi. Virš pusšimčio metų trukusi brutali okupacija ir komunistinė sistema nualino kraštą, paveikė žmones. Perėjimas iš komunistinės į demokratinę santvarką pareikalauja darbo ir pasiaukojimo bei visuomenės perauklėjimo. Tačiau valstybės ir tautos laisvė privalėtų būti rašytojo Biliūno "Laimės Žiburys", kurio siekė kopdami į kalną ir nepasiekę virto akmenimis ir riedėjo žemyn. Bet vienas pasiryžėlis ištesėjo, Žiburį pasiekė ir atnešė laimę ir prisikėlimą visiems. Branginkime tą laimės Žiburį - Laisvę, netemdykime jos savo nesantaika, sąskaitų suvedinėjimu, pagalių į ratus kaišiojimu. Koncentruokime visas jėgas ben-

dram darbui, vienam tikslui. Kantriai pakęskime nedateklis, kurie tikime tik laikini, remkime savo demokratiniai išrinktą parlamentą — Aukščiausiąją Tarybą ir jos pirmininką. Tautos vienybė labai svarbi, ieškant paramos laisvuose kraštuose. Šiuo metu pasaulis stebi ir daro savo išvadas. Juk kas privedė prie senosios Lietuvos valstybės žlugimo: nutautėjimas, lėbavimas, sekimas lenkų diduomene privedė prie Lietuvos-Lenkijos padalijimų. Nepadarykime tos nedovanotinos klaidos šandien. Juk komunistinėje sistemoje buvo labai daug nevainikuotų kariuokų, kurie vartėsi kaip inkstai taukuose, bet tauta, tautos didžiama kentė sprespaudą, išnaudojimus, trėmimus ir Gulago stovyklose nešė sunkią vergų dalią. Sudrauskime agitatorius, nuraminkime murmančius. Turite gerus vadovus, idealistus, jų darbas labai sunkus ir atsakingas, nekritikuokite jų, padėkime naudingais patrimais, paremkime juos savo darbais.

LIETUVOS VALDOVO D.L.K. GEDIMINO PAMINĖJIMAS

1991 m. spalio 6 d. 7v. Antano parapijos patalpose buvo paminėta Lietuvos D.L.K. Gedimino 650 metų mirties sukaktis. 10:30 v.r. Šv. Antano aukojamose Mišiose parapijos klebonas kun. Alfonsas Babonas pamoksle paminėjo D.L.K. Gediminą ir jo valdymo laikų Lietuvą. Skaitinius skaitė Antanas Osteika, gražiai giedojo parapijos choras.

12:15 v.p.p. parapijos salėje vyko akademija ir

meninė dalis. Detroito lietuvių kultūros klubo pirmininkė Stefanija Kaunelienė, pradėdama akademią, pasakė kad tam minėjimui ruoštis pradėta seniai, kuomet Lietuva dar buvo okupanto nelaisvėje, o šiandien Lietuva jau laisva ir šiame minėjime iš Lietuvos dalyvauja net 17 jaunuolių, kurių tarpe jauniausias trijų metų Renatas Tukis, turime svečių ir iš Karalienės žemės Kanados - mano brolienė Elvyra Kronienė ir choristės Aldonos Tamulionienės sesuo Eugenija Repšytė.

Pagerbti mirusieji ir žuvusieji dėl Lietuvos laisvės. Muz. Stasiui Sližiui palydint pianinu, Stefanijai Kaunelienei deklamuojant eilėraščius: "Eina garsas nuo rubežiaus", "Neverk matušėle" ir kitus, buvo uždegtos 5 žvakutės: už senuosius tautos gynėjus žvakutę uždegė LŠSI kapelionas kun. Alfonsas Babonas, už kūrėjus savanorius žvakutę uždegė Klaipėdos krašto vaduotojas Vincas Tamošiūnas ir savanorio kūrėjo T. Čiunkos našlė Bronė Čiunkienė, už išveštuosius į Sibirą žvakutę uždegė Algirdas Vaitiekaitis, kurio sesuo buvo išvežta į Išalo žemę, kurios tėvelis mirė Sibire, už miško brolius partizanus žvakutę uždegė Antanas Osteika ir už žuvusius, ginant Vilniaus televizijos stotį, ir Medininkuose nužudytus muitinės tarnautojus žvakutę uždegė LŠS garbės pirmininkas ir LŠSI pirmininkas Mykolas Abarius.

Invokaciją sukalbėjo LŠSI pirmininkas Šv. Antano parapijos klebonas kun. Alfonsas Babonas.

Paskaitą skaitė prieš kelis metus atvykęs iš Lietuvos jaunas inžinierius Giedrius Markevičius. Paskaita buvo gerai paruošta, turininga ir įdomi. Po paskaitos sekė meninė dalis, kurią pravedė Mykolas Abarius.

Aktorius Vytautas Ogilvis paskaitė Mozoriūno Legendą apie Vilniaus įkurimą.

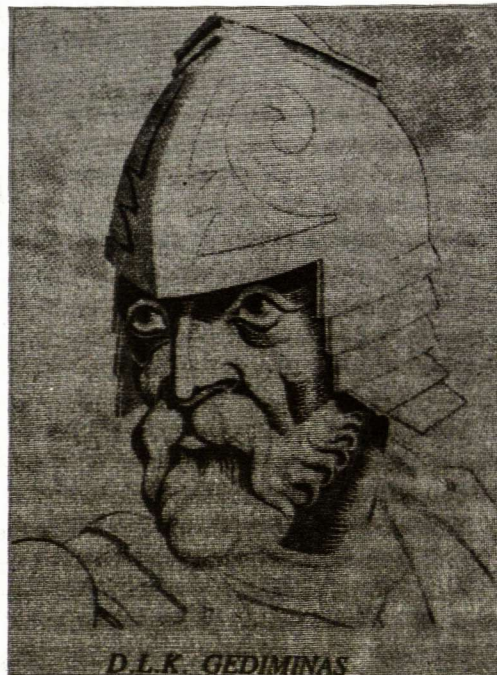
Moterų vokalinis vienetas, kurį sudaro S. Bitlerienė, St. Kaunelienė, A. Leparskienė, G. Norienė, V. Osteikienė, C. Pliūrienė, N. Sližienė, A. Tamulienė, Br. Čiunkienė ir E. Žebartavičienė, vadovaujant muz. S. Sližiui, padainavo 4 dainas: "Skrenda mintys", žodžiai Kriščiūno, muzika S. Sližio, "Suvalkija" harmonizuota S. Sližio, ir "Jūra", žodžiai V. Bložės, muzika A. Raudonikio, harmonizuota S. Sližio. Kiekviena daina publikos buvo palydėta ilgais plojimais. Minėjimas baigtas Tautos himnu.

Minėjimą suruošė Detroito lietuvių kultūros klubas-pirm. S. Kaunelienė, St. Butkaus šaulių kuopa-pirm. E. Milkus, Vilniaus krašto lietuvių sąjunga-

pirm. E. Bulotienė, talkininkavo Onutė Pusdešrienė ir Lidija Mingelienė.

LŠSI pirmininkas Mykolas Abarius pabaigoje rengėjų vardu tarė padėkos žodį visiems bet kuo prisidėjusiems prie šio minėjimo. Po padėkos žodžio valgėme pietus. Minėjime dalyvavo daugiau 100 žmonių.

A. Gr.

Pasak tradicijos, pastovios Lietuvos didžiųjų kunigaikščių dinastijos pradininkas buvo Pukuveras, miręs 1290 m. Jo sūnus Vytenis taikingu būdu užėmė Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės sostą Kernavėje. Šiam mirus, jaunesnysis brolis Gediminas tapo didžiuoju kunigaikščiu. Valstybininkas Gediminas, kuris davė dinastijai vardą - Gedimainaičiai, turėjo gausią šeimą. Jis turėjo tris žmonas - Vidą, Olgą ir Jaunę (Ievą), iš kurių susilaukė septynių sūnų ir septynių dukrų. Gedimino pirmoji žmona buvo lietuvaitė Vida, Kuršių kunigaikščio duktė. 1276 m. ji pagimdė sūnų Montvydą arba Manvydą. Apie Manvydą žinoma nedaug, jis valdė Kernavę ir neturėjo vaikų. Manvydas nebuvo karingas kunigaikštis, jisai mirė 1342 m., praėjus maždaug metams po tėvo mirties. 1277 m. Gediminui ir Vidai gimė antrasis sūnus - Narimantas. Vida mirė ką tik jį pagimdžiusi. 1331 m. Narimantas buvo krikštytas Gle-

bo vardu provoslavų apeigomis. Narimantas - Glebas vedė totorių chano dukrą Mariją, palaikė artimus ryšius su totoriais tuo padėdamas Gediminui išlaikyti gerus santykius su totorių chanu. Narimantas turėjo penkis sūnus: Aleksandrą, Jurgį, Patrikijų, Mykolą ir Simaną. Gedimino antroji žmona buvo Smolensko kunigaikštutė Olga Vsevolodaitė. Olga pagimdė Gediminui du sūnus - Algirdą ir Kęstutį. Algirdo gimimo diena tiksliai nežinoma, manoma, kad tai įvyko 1296 - 1300 metais Kernavėje. Istoriniai šaltiniai Algirdą mini kaip Olgerd ir Olgierd, kas senovės rusų kalboje reikštų "Olgos džiaugsmą". Gedimino trečioji žmona buvo Jaunė, arba Ieva (Jieva). Jinai taip pat buvo rusų kunigaikštutė, Ivano Vsevolodaičio, Polocko kunigaikščio, mirusios Gedimino žmonos Olgos brolio duktė. Jieva pagimdė Gediminui tris sūnus - 1299 m. Liubartą, 1301 m. Karijotą ir 1306 Jaunutį. Įsidėmėtina, kad nors tikrai pirmoji Gedimino žmona buvo lietuvaitė, visi Gedimino vaikai turėjo pagoniškus, lietuviškus vardus. Manoma, kad visi jie augo Kernavėje, lietuviškoje aplinkoje. Dinastiniais sumetimais kai kurie priėmė stačiatikių tikėjimą ir jų vardus. Gediminas turėjo septynias dukteris, kurias visas ištekino politiniais sumetimais. Vyriausioji duktė buvo Gardino karžygio Daujoto - Dovydo žmona. Antroji duktė Aldona ištekėjo už lenkų sosto įpėdinio Kazimiero. Šiomis Aldonos vedybomis Gediminas sudarė ilgalaikę taiką su buvusiais priešais lenkais, ir taikos buvo laikomasi iki pat Gedimino mirties. Aldonos vedybos įvyko 1325 metais. Aldonai, kaip ir Lenkijos karaliaus Vladislavo Lokietkos sūnui Kazimierui, buvo 15 metų. Prieš vestuves Aldona buvo pakrikštyta Onos vardu. Pasibaigus vestuvių puotai Aldona su Kazimieru išvyko į Varšuvą, lydimi gausaus būrio Gedimino raitininkų ir 25.000 lenkų karo belaisvių, tuo sudarant ilgalaikę karo sąjungą su Lenkija prieš kryžiuočių ordiną. Trečioji Gedimino dukra Marija ištekėjo už Tverės kunigaikščio Dmitro Michalovičiaus 1319 m. Sekančiais metais Gediminas išleido savo ketvirtąją dukrą už kito rusų kunigaikščio Dimitro. 1327 m. Damilė (krikštyta Elžbieta) ištekėjo už Polocko kunigaikščio Vaclovo. 1331 m. kita Gedimino duktė Marija ištekėjo už Mozūrų kunigaikščio Boleslovo Traidenaičio.

Ir pagaliau 1344 m. Aigusta (Anastazija) buvo išleista į Maskvos didžiojo kunigaikščio Simano žmonas. Gedimino valdžia nebuvo centralizuota. Jis buvo bent kiek labiau sutelkęs visos teritorijos valdymą į Vilniaus valdžios organo rankas. Didysis kunigaikštis

norėdamas tas ar kitas sritis išlaikyti savo valdžioje, užtikrinti duoklių rinkimą ir naudoti jų gyventojus kaip darbo ir karinę jėgą, buvo priverstas leisti sudaryti vietoje jam klusnią vasalinę valdžią. Užimtose žemėse didysis kunigaikštis Gediminas nė nemėgino keisti tų žemų visuomeninių ir kultūrinių santykių ir tenkinosi, kad statė ten savo sūnų kunigaikštį. Sritinių kunigaikštijų valdovai buvo Gedimino statiniai, lyg ir jo vietininkai, tačiau su kunigaikštiška teise, jie turėjo savo sostines, tokias kaip Trakai, Krėva, Naugardukas, Piskas, Luckas, Polockas ir Kernavė. Jie turėjo savo administracinį aparatą - savo tarybą, savo artimuosius padėjėjus ir karinius vadus. Jie turėjo ginti nuo užpuolimų valdomą teritoriją pirmiausia savo jėgomis. Gedimino valdžia šalyje buvo aukščiausia, didysis kunigaikštis buvo gėrybių ir šalies savininkas. Didysis Lietuvos Kunigaikštis buvo karo vadas, teisėjas, gyventojų viešpats. Nors žemės ir kitas turtas priklausė kunigaikščiams ir bajorų vyriškiems įpėdiniais paveldėjimo papročio teise, vyriausiu visų žemių savininku teoriškai buvo laikomas didysis kunigaikštis, kuris žiūrėjo, kad žemės išliktų tų asmenų rankose, kurie pajėgė eiti karo tarnybą ir atlikti kitas prievoles valstybei. Dėl to reikėjo didžiojo kunigaikščio sutikimo net paveldėti bajorų tėviškėms. Santykiuose su kitais šeimynos nariais - kunigaikščiais, didysis kunigaikštis buvo tikrai šeimos galva. Jis paprastai nesikišdavo į jų srities valdžią. Būdavo atsitikimų, kad Gediminas sūnaus srityse bendrai valdė su srities kunigaikščiu. Gediminas net laikė kai kuriose pilyse savo įgulas. Vedant sieną su kaimynu, Gediminas turėjo tartis su šeimynos nariais ir gauti parašus ant sutarčių. Pavyzdžiui, 1338 m. lapkričio 1 d. buvo sudaryta taika tarp Livonijos ordino ir Rygos miesto tarybos iš vienos pusės ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino, Algirdo, Narimanto-Glebo su bajorais, Polocko vyskupo, Polocko kunigaikščio Vainiaus iš kitos pusės. Taika buvo sudaryta 10-ties metų laikotarpiui ir užtikrino laisvą ir saugią prekybą tarp Rygos ir Gedimino valdomų sričių. Gediminas kontroliavo prekybos kelius, jis turėjo gerus santykius su Ryga. Pabaltijo prekyba į Rusiją ėjo per jo valdas. 1340 m. Smolensko kunigaikščiui Ivanui Aleksandrovičiui sudarant taikos ir prekybos sutartį su ordinu ir Rygos miestu, buvo atsižvelgta į Gedimino, Narimanto-Glebo ir Algirdo susitarimą. Gedimino laikais atsirado Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės Taryba. Gediminas turėjo savo patarėjus, į tarybą taip pat įėjo vienuoliai. Gedimino tarėjų tarpe

buvo vokiečių pranciškonų ir dominikonų. Taip pat jo taryboje dalyvo Gedimino brolis Vainius ir vyresnieji sūnūs Manvydas, Algirdas ir Kęstutis. Veikė jau ir Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės raštinė. Valstybiniai aktai buvo tvirtinami valdovo antspaudu. Gediminas taip pat turėjo pasiuntinius, kurie buvo vadinami kelio tarnais ir kelio bajorais. Svarbiausia jų pareiga buvo valstybinių raštų gabenimas, arba "raštų tarnyba". XIV amžiuje jiems vadovavo didžiojo kunigaikščio šeimos nariai. Gedimino valstybė turėjo nusistovėjusią vidaus valdymo santvarką ir iš dalies tokius jos valdymo bruožus kaip žemės mokesčius ir prekybinius muitus. Gediminas statė savo didėjančią valstybę dinastiniais pagrindais. Jo sūnus buvo paprastas ir kartu svarbiausias galios įrankis. Nuolat siekdamas politinių tikslų, Gediminas buvo geras diplomatas ir stengėsi stiprinti ir plėsti savo valstybę daugiausia taikiomis priemonėmis, t.y. savo vaikų vedybomis su kaimyninių valdovų vaikais. Visi Gedimino šeimos giminystės ryšiai buvo galų gale sudaryti pagal Gedimino politinius poreikius su toli siekiančiais apskaičiavimais. Gediminas nuolat siekė tomis vedybomis sudaryti Lietuvai reikalingas sąjungas ar įgyti teisę į kitų kunigaikštijų valdžią ar turtą. Nežiūrint daugumoje taikingos politikos, Gediminas taip pat užgrobė jėga nemažai rusų žemių, kurias dar gyvas būdamas išdalijo savo sūnams, aprūpindamas juos kunigaikštijomis, kurias jie valdė kaip Gedimino vietininkai. Kada Gediminas persikėlė gyventi į Vilnių tiksliai nėra žinoma, bet jau 1323 m. savo garsiuosius laiškus Popiežiui ir Vakarų Europos miestams jisai rašė iš Vilniaus. Jau iš Vilniaus Gediminas derėjosi su Ryga ir su ordinu ir turėjo pasikalbėjimą su Popiežiaus legatų pasiuntiniais dėl krikšto. Nuo to laiko Vilnius tapo nuolatine Lietuvos sostine. Savo garsiuosiuose laiškuose Gediminas per rygiečius kreipėsi į Hanzos miestus tikindamas, kad nori gyventi taikoje su krikščionimis ir kvietė amatininkus, pirklius, žemdirbius ir riterius vykti apsigyventi į Lietuvą. Visiems žadėjo globos ir paramos įsikurti.

Jis taip pat skleidė žinias, kad Lietuvoje jau yra krikščionių, vienuolių, turinčių savo bažnyčią. Hanzos miesto atstovų suvažiavimas Liubeke Gedimino laiškus sutiko labai palankiai. Jie taip pat siūlė Gediminui krikštytis ir net žadėjo padengti pusę krikšto išlaidų. Ordinas tuo tarpu apšaukė Gediminą klastingu apgaviku, o Gediminui galutinai nusprendus nesikrikštyti, paskelbė, kad Gediminas krikštytis net nežadėjęs. Tai buvo viena iš pagrindinių kliūčių,

sutrukdžiusių Gediminui įžiebtį Lietuvoje Vakarų kultūrą. Teko dar palaukti Vytauto ir Jogailos laikų. Santykiuose su ordinu, Gedimino viešpatavimo pradžia buvo rami. Žemaitijos pasienyje kryžiuočiai turėjo pastatę eilę tvirtovių ir ruošėsi slinkti tolyn. Bet pirmaisiais 6 metais, t.y. iki 1322 m. jie didelio žygio nesuruošė, buvo daromi tik maži plėšikiški užpuolimai. Livonijoje tuo tarpu ordinas tebesibylinėjo dėl valdžios su arkivyskupu, tad irgi negalėjo surengti didelių žygių. Tik 1322 metais pasikvietę svečių iš Vokietijos, kryžiuočiai suruošė žygį į Žemaičius ir sugriovė vieną pilį. Atsilygindamas už tai Gediminas padarė žygį į Livoniją ir ją didžiai nusiaubė. Gediminas stengėsi palaikyti sąjungą su Rygos arkivyskupu. Arkivyskupas siūlė Gediminui ir siūlė popiežiui pasirūpinti Lietuvos krikštu betarpiškai, aplenkiant ordiną. Popiežius parašė laišką Gediminui, siūlydamas krikštytis. Atsakydamas Gediminas nusiuntė popiežiui laišką sakydamas, kad Lietuva jau būtų seniai pasikrikštijusi, jei ne grobuoniška ordino politika. Ordinas net suiminėjęs siunčiamus į Lietuvą kunigus. 1324 m. popiežius atsiuntė Gediminui malonią bulą, o netrukus ir legatus. Tuo metu Gediminas jau aiškiai matė, kad Lietuvos krikštijimasis daug naudos neatneš, kad ordinas, neketina nutraukti savo grobuoniškų planų, o be to visos Lietuvos pagoniškos žemės sukilo prieš Lietuvos krikštijimąsi. Atsisakęs krikštytis, Gediminas vėl prašė taikos. Popiežiaus legatai gerai žinijo ordino nesantaiką su Gediminu ir tikėjosi, kad su laiku Gediminas dar apsigalvos, todėl įsakė ordinui nekariauti su Lietuva dar 4 metus. Ordinas iš ištikrųjų laikėsi paliaubų 4 metus, bet tuo pat metu varė smarkią propagandą prieš Gediminą Vakaruose. Buvo aišku, kad pasibaigus paliaubų laikui vėl gali prasidėti karas. Gediminas ruošėsi karui, pavesdamas Žemaičius ginti savo sūnui Kęstučiui. Pasibaigus paliaubų laikui, kryžiuočiai tuojau ėmė pulti Lietuvą iš Nemuno pusės. Tuo tarpu jų livoniškė šaka, 1330 m. susidorojusi su arkivyskupu ir užėmusi Rygą ėmė pulti Aukštaičius ir net buvo pasiekusi Vilniaus apylinkes. Prie nemuno kryžiuočiai pasistatė dvi naujas pilies - Marijenburgą ir Bajenburgą, bet giliau į kraštą įsibrauti vis tiek nesisekė. Šio laikotarpio yra žinomas ir Pilėnų pilies gynimas, vadovaujamas kunigaikščio Margerio. Per visą Gedimino valdymo laikotarpį du frontai tarp lietuvių ir kryžiuočių liko praktiškai nepasikeitę. Tikrų žinių apie Gedimino mirtį neturime. Manome, kad Gediminas žuvęs mūšyje su kryžiuočiais prie Veliuonos ar Bajerburgo pilies apie 1341 metais. Po Gedimino

TAUTOS ŠVENTĖS MINĖJIMAS ŠAULIŲ NAMUOSE ČIKAGOJE

ALGIRDO BUDRECKO KALBA

Rugsėjo aštuntosios šventė buvo lietuvių tautos ir šv. Mergelės Marijos gimimo dienos šventė. Ši šventė Lietuvoje buvo ne tik valstybinė, bet ir religinė šventė. Švęsdami rugsėjo 8-tąją 19 šimtmetį lietuviai ryškino Vytauto Didžiojo žygius. Jis kovojo, visad pabrėždamas skirtingą lietuvių tautos kelią nuo lenkų. Tai davė pagrindą 1918 m. Lietuvos Nepriklausomybei paskelbti.

1430 m. Vytautas Didysis buvo nutaręs vainikuotis Lietuvos karaliumi. Lenkai, norėdami sutrukdyti karūnaciją, užpuolė vokiecijos imperatoriaus pasiuntinius, kurie vežė Vytautui D. ir jo žmonai karūnas, atėmė karūnas ir vainikavimas neįvyko.

Nors karūnacija neįvyko, bet Vytauto Didžiojo kovos stiprinant Lietuvą ir jo noras nutraukti ryšius su lenkais, noras turėti visiškai nepriklausomą valstybę, be lenkų įtakos, paliko ateinančioms kartoms kovingumo, pasididžiavimo savo garbinga praeitimi dvasią.

1930 metai Lietuvoje buvo paskelbti Vytauto Didžiojo metais, visoj Lietuvoj buvo iškilmingai švenčiama 500 metų numatytos karūnacijos šventė.

Dabar Lietuva pati pasiskelbė nepriklausoma valstybe: išduoda įvažiavimo vizas, išduoda Lietuvos Respublikos vardu pasus. Tai Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos nuopelnas.

Neilgai Lietuva džiaugėsi paskelbta laisve, rusų kariniai daliniai pradėjo naudoti terorą nužudydami nemažą skaičių tautos patriotų didvyrių ir daug sužalojo.

Lietuvai paselbus nepriklausomybę, daugelis valstybių pripažino paskelbtą nepriklausomybę, kurios ji buvo netekusi prieš 51-rius metus.

Pagaliau ir JAV prez. Bush'as 1991 m. rugsėjo 2 d. per Darbo Dienos šventę pripažino atstatytą Lietuvos nepriklausomybę.

Džiaugiamės Lietuvos Laisve ir laisvųjų valstybių pripažinimu. Noriu priminti ir paryškinti, kad išeivijos lietuviai šauliai kasmet suruošdavo protesto eisenas, reikalaudami pavergtoms tautoms laisvės. Apgailestaujame, kad tose protesto eisenose nedaug lietuviškų organizacijų daly-

vaudavo. Šaulių S-gos protestai prisidėjo prie Lietuvos laisvės atgavimo.

Žinome, kad Lietuva dar turės daug įvairių problemų ir sunkumų. Jų sprendimu turės pasirūpinti Aukščiausioji Lietuvos Taryba, o mes, išeivijos lietuviai, privalome Lietuvai visomis priemonėmis, galimybėmis ir sugebėjimais bei darbais padėti.

Būkime Tėvynės Lietuvos rėmėjais.

Laigyvuojame laisva, nepriklausoma, suvereni Lietuvos valstybę.

P.S. Buvo perskaityti iš 1980 m. išleisto leidinio "Prie Tėvynės Aukūro" du eilėraščiai.

mirties Lietuvos Didžiuoju kunigaikščiu automatiškai tapo jo sūnus Jaunutis, kadangi visą laiką gyveno su tėvu Vilniuje. Bet 1345 m. mirus Jaunučio motinai, vyresnieji broliai Algirdas ir Kęstutis pašalinę Jaunutį iš sosto, nes matė jo visišką jo nesugebėjimą

valdyti didžiulę valstybę. Diddžiuoju Lietuvos kunigaikščiu tapo Algirdas, o Kęstutis valdė Žemaičius ir nešė pagrindinę našta kovoje su kryžiuočiais.

(Paruošė Giedrius Markevičius pagal A. Budreckį ir A. Šapoką)

ST. BUTKAUS ŠAULIŲ KUOPOS IŠVYKA

St. Butkaus šaulių kuopos išvyka vyko rugpjūčio 18 d. Švyturio Jūros šaulių kuopos stovykloje "Pilėnai", netoli Dainavos. Oras buvo gražus, ir svečių privažiavo iš arti ir toli. Kuopos šaulės Onutė Šadeikienė, Onutė Pusdešrienė, Eugenija Bulotienė ir Antanina Jonynienė atvykusios vaišino lietuviškais valgiais, kava ir pyragais. Bare patarnavo šauliai Pranas Viršila ir Albinas Pusdešris. Bilietukus maistui pardavinėjo Albinas Andriušaitis.

Winsdorietės Valė Tautkevičienė ir Onutė Vindašienė atliko meninę programą, jos padainavo: "Kieimo šulinys", "Pavasario gimtinėje", "Gražiai mane augino" ir "Linai". Po kiekvienos dainos dainininkės susilaukė nuo svečių daug aplođismentų. Priedui Onutė Vindašienė paskaitė gautą iš Bostono buvusio Lietuvoje asmens įspūdžius.

LŠS išėivijoje pirmininkas Mykolas Abarius pasveikino svečius, gausiai atvykusius į šią šaulių išvyką ir, kaip neseniai grįžęs iš Lietuvos, paminėjo Lietuvoje vykusias žaidynes, į kurias po 50 metų sportininkai atvyko iš 5 pasaulio kontinentų. Jie įspūdingai žygiavo į Kauno stadioną, padangėje skraidė Lietuvos lėktuvai ir uždegtą žaidynių ugnis...

Toliau paminėjo, kad išvakarėse šventėme šaulės Lidijos Mingėlienės gimtadienį - "sveikinu ją šiandieną, dalyvaujančią šaulių išvykoje."

Matas Baukys, Lidija Mingėlienė ir Erna Garliauskas loterijos būdu išdalijo daug vertingų dovanų.

St. Butkaus šaulių kuopos pirmininkas Eduardas Milkus padėkojo svečiams už gausų atsilankymą, Aukščiausiam už gražią išvyką dieną ir visiems, kurie šią išvyką rėmė aukomis, fantais, kepsniais ir pyragais. Padėkojo daininkėms V. Tautkevičienei ir O. Vindašienei už atliktą meninę dalį. Išvykoje dalyvavo LŠS išėivijoje ir St. Butkaus šaulių kuopos kapelionas kun. Alfonsas Babonas ir jo mama Adelė, rašytojas žurnalistas

Balys Gražulis, iš Flinto, su žmona Marija. Buvo svečių ir iš Lietuvos. A. Rimbos perduodama, iš kasečių skambėjo muzika. Atvykusieji džiaugėsi gražia Pilėnų aplinka, šne-

kučiavosi ir vaišinosi. Viskas buvo gražu ir gerai. Pavakariais skirstėsi namo, tikėdamiesi sulaukti kitos išvykos.

A. Gr.

Prie paminklo Žuvusiems dėl Lietuvos laisvės, švenčiant 1991 metų Jūros Dieną, keliama JAV vėliava. Foto korespondento Balio Telyčeno nuotrauka

KONSULAI BALZEKO MUZIEJUJE

Konsulas Vaclovas Kleiza, norėdamas atšvęsti paskelbtą nepriklausomybę, spalio mėn. 3 d. sukvietė į surengtą priėmimą Balzeko Muziejuje Kosularinį Korpusą. Priėmime dalyvavo nemažas skaičius įvairaus rango konsulų ir kviestų svečių.

Konsulas V. Kleiza norėjo ne tik pasidžiaugti, bet kartu prisiminti, kad pasibaigė sunki Lietuvos diplo-

matinės Tarnybos užduotis, nes komunistiniai kraštai visokeriopa kenkdavo...

Šaulių sąjunga per daugelį metų dėjo visas pastangas visokeriopa remti Lietuvos Diplomatinę Tarnybą protestų eisenomis, kai Lietuvoje viešpatavo genocidas. Šauliai visad prisimindavo Lietuvos konsulus, nes jie buvo laisvės žiburėliai ir kelrodis

kovoje už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę.

Esame dėkingi St. Balzekui, kad sponsoravo šį renginį.

Šauliai, kurie dalyvavo priėmime, broliui šauliui St. Balzekui reiškia šaulišką pagarbą ir nuoširdžią padėką

Algirdas Budreckas

Šauliai konsulo Vaclovo Kleizos suruoštame priėmime 1991 m. spalio 3 d. Čikagos Balzeko Muziejuje. Iš k. į d. sėdi: Alg. Budreckas, Edm. Vengianskas, Vl. Išganaitis ir Juozas Mikulis. Jono Tamulaičio nuotr.

ATSIŪSTA PAMINĖTI

KAROLIS MILKOVAITIS. AKIMIRKŲ AMŽINYBĖS

Anksčiau spausdintų atrankos ir dar niekur nespausdintų eilėraščių rinkinys, 160 psl. 1991 metais išleido "Spindulio" spaustuvė, Kaune. Apipavidalino A. Jurėnas. Viršelio nuotrauka R. Rakausko. Platinama Lietuvoj.

Malonu paimti rinkinį į rankas. Eilėraščiai įvairiom temom. Įdėta daug širdies. Kiek jausmo šiame eilėraštyje. Tepaskatina jis įsigyti šį

rinkinį ir perskaityti, bei į kiekvieną eilėraščių įsijausti.

Gražiausias Žiedas.

Vienturtei

Karolis Milkovaitis

Kai mudu vaikščiojom dangum

Ir į gėlyną angelų užsukom,

Kvėpėjo rožėm ir medum,

O pašaliai žaliavo rūtom.

Ieškojom vieno iš visų-

Visų gražiausio žiedo klausėm

Ir sakėm, klaupdami Mišių:

Gėlių Augintojo maldausim...

Virpėjo širdys džiugesj-

Alyvos baltos taką sėjo,

Kai radę nešėmės linksmi

Gražiausią kūrinį Tvėrėjo.

Auginom džiaugsmo šilumoj-

O, kokia dangiška paguoda!-

Patyrėme širdy savoj,

Kiek tyro džiaugsmo žiedas duoda.

PAMINĖTA L. K. MINDAUGO ŠAULIŲ KUOPOS 35 METŲ ĮSIKŪRIMO SUKAKTIS

1991 m. spalio 13 d. Montrealyje, Aušros Vartų parapijos salėje, buvo atšvęsta J. K. Mindaugo šaulių kuopos 35 m. įsikūrimo sukaktis. Po 11 val. iškilmingų pamaldų, 12 val. p-jos salėje Paminėjimą atidarė ir jam va-

ir Šaulių s-gai nepasibaigė. Atsikūrusiai Lietuvai ir Šaulių s-gai reikalinga įvairi parama. Šaulio priesaika, šaulio šūkis, "Viskas Nepriklausomai Lietuvai", įpareigoja likti šaulio pareigose."

nūdien mūsų tarpe būrius pasišventusių sesių ir brolių, kurie ir toliau nepamirštų brangių namų, savo gimtosios Tėvynės ir pagal savo išgales dirbtų Tautos gerovei ir jos gražiai ir didingai ateičiai."

Kuopos 35 metų veiklos suglaustą apžvalgą praturtino L.Š.S. Išeivijoje Centro v-bos p-kas g.š. M. Abarius ir š. O. Abarienė savo dalyvavimu. Žodžiu sveikino S-gos p-kas M. Abarius. Jis pasveikino Gen. T. Daukanto j.š. kuopos ir "Švyturio" j.š.kp. vardu. Kanados Parlamento narys Paul Martin M.P. K.L.B. Montrealio akės p-kas A. Staškevičius, Daugavas "Vanagi" latvių atstovas J. V. Revlins su ponija. Kuopos g.š. inž. J.V. Danys. VI. Putvio š.kp. p-kas B. Savickas, kartu įteikdamas kuopai IV Lietuvos sporto olimpiados medalius prisiminimui .

"Vilniaus" šaulių r-nės Kanadoje, Liet. karių veteranų "Ramovė" Montrealio skyrius, "Nepriklausoma Lietuva" laikraščio Spaudos b-vės, ir Tautos fondo Montrealio a-bės vardu pasveikino pirmininkas J. Šiaučius. Jaunimo sąjungos Mtl. skyrius p-lė V. Lukoševičiūtė, Aušros vartų p-jos kleb. J. Aranauskas S.J. Aušros Vartų p-jos Choro koord. sol. A. Keblys. Jūrų šaulių kuopa "Neringa" A. Vaičekauskienė.

dovavo kuopos p-kas Aug. Mylė.

Atidarydamas paminėjimą, savo žodyje A. Mylė pažymėjo: "Atšvenčiame šią sukaktį džiaugsmingai, nes tremtyje Šaulių s-gos tęstinumą atlikome. Šiandieną jau laisvoje Nepriklausomoje Lietuvoje vėl žygiuoja šaulių gretos su iškeltomis šaulių vėliavomis, neša įvairias sargybas, talkininkaudami dabartiniams Lietuvos savanoriams įvairiose tarnybose, aukodami net savo gyvybes Lietuvos gerovei, Lietuvos saugumui. Nors Lietuvoje šaulių s-ga atsikūrė, bet mums, esantiems dabar po 34 metų S-gos tremties, ir 1 metų išėivijoje, pareigos, priesaika tėvynei Lietuvai

Įnešamos svečių, vietos šaulių ir Organizacijų vėliavos /11/. Sugiedamas Kanados Himnas. Pagerbiami tylos minute žuvusieji prie Vilniaus T. V. ir kuopos mirę per 35 metus šauliai.

Kuopos kapelionas g.š. J. Aranauskas, S. J., skaito Invokaciją: "VIEŠPATIE, Tu davei mums gražų kraštą, brangią Tėvynę, didvyrių Tautą, kurios sūnūs heroišškai išlaikė savo kalbą, kultūrą, atkūrė Nepriklausomybę. DĖKOJAME TAU, kad davei ryžtingų sesių ir brolių šaulių, kurie budėjo, narsiai kovojo, dėjo gyvybę už mūsų namus, už mūsų šalį, už sąžinės laisvę ir religiją. PAŽADINK

Gauti sveikinimai raštu: Lietuvos generalinis konsulas H. Lapas Kanadoje, K.L.B. Krašto v-bos p-kas J. Krištolaitis, "Nepriklausoma Lietuva" laikraščio red. p. B. Nagienė, L.A.S. Montrealio skyr. P. Gabrys, L.Š.S.I. Garbės teismo p-kas g.n. St. Jokubaitis, Geležinio Vilko skautų tunto tuntin. G. Nagys, Montrealio miesto burmistras M. Jean Doré, VLIKO vice-pirm. Vyt. Jokubaitis, R. Kalantos š.kp. A. Gudonis, Trakų r-nės p-kas Alg. Zenkus, D.L.K. Kęstučio š.kp. p-kas g.n. P. Petrušaitis, Dariaus ir Girėno š.kp. p-kas S.

Pačėsa. J. Š. kuopa "Klaipėda" p-kas J. Mikulis, J. Vanagaičio š.kp. p-kas St. Augonis, dr. V. Kudirkos š.kp. p-kas A. Grigalauškas, S. Kudirkos š.kp. p-kas K. Miklas, D.L.K. Gedimino š.kp. p-kas G. Rugienius, D.L.K. Algirdo š. kp. p-kas g.n. P. Kanopa, K.L.K. moterų d-ja Mtl S kyr. p-kė G. Kudzmienė, St. Butkauskas š.kp. p-kas E. Milkus.

Pakviesti J. Šiaučius ir O. Abarienė padėkos lapus įteikė: kun. J. Aranauskui, S. J. P. Snapkauskienei, R. Žiukienei, E. Kirstukienei, S. Babrauskienei, nuolatinėm virtuvės talkininkėm.

Mėnėg dalį atliko: Montrealio vyrų choras, dirigavo ir akomp. muz. A. Stankevičius, koord. sol. A. Keblys. Choras padainavo 10 šventei pritaikytų dainų, kurias publika dėkingai priėmė ir ilgais plojimais įvertino.

Kuopos p-kas Aug. Mylė nuoširdžiai padėkojo dvasiškiams, menininkams, svečiams, sveikinuosiems raštu, žodžiu publikai ir visom tarnybom. Pakvietus vėliavų tarnybą, sugiedojus Lietuvos himną, Pamėnėjimo aktas buvo baigtas.

Kun. J. Aranauskui palaiminus stalus ir svečius, prasidėjo banketas. Vaišės paruošė St. G. Rimeikiai, Tal-

kininkaujant: C. Račinskienei, M. Ražanienei, S. Laurinaityienei, K. Laurinaitytei. Barą aptarnavo A. Kalvaitis ir A. Čepulis. Durų tarnyba: J. Babrauskas. Loteriją pravedė P. Gabrys, talkininkavo: A. Račinskas, D. Urbanavičienė, A. Žiukas, M. Deltuvienė.

Pasistiprinę ir atsigaivinę, išsikalbėję įvairiomis temomis, išmėginę laimę loterijoje, palengva pradėjo skirstytis. Iš toliau atvykę pasiliko dar

nakčiai Montrealyje.

Kuopos veiklos 35 metų, Vilniaus šaulių r-nės ir Lietuvos partizanų šimtinės nuotraukų parodą paruošė kuopos g.š. J. Šiaučius. Paroda visi įdomavosi, apžiūrėjo, daugelis save atpažino bei kitus pažino.

L.K. Mindaugo š.kp. yra nuoširdžiai broliškai dėkinga visiems, prisidėjusiems prie šios sukakties atšventimo.

A.M.

Lietuvos Karaliaus Mindaugo šaulių kuopos Montrealyje 35 metų veiklos vėliavų paradas. Dešinėje kp. p-kas g. š. A. Mylė

Montrealio DLK Mindaugo šaulių kuopa š. m. lapkričio 24 d. surengė Lietuvos kariuomenės atkūrimo 73-ųjų metinių minėjimą, prasidėjusį Aušros Vartų bažnyčioje Mišiomis, kurias atnašavo svetys iš Lietuvos kun. V. Kareckas. Prasmingame pamokse jis įdomiai jungė mintis apie Kristų Karalių ir Lietuvos karius. Tuoj po Mišių parapijos salėj minėjimą atidarė kuopos pirm. A. Mylė, pristatydamas paskaitininką, svetį iš JAV, "Kario" red. B. Raugą. Meninę dalį atliko Vyrų oktetas, vad. A. Stankevičiaus. A. Kalvaičio nuotr.

IŠTRAUKOS LAIŠKO IŠ LIETUVOS

Pagaliau komunistų partijos era baigėsi. Ne tik sovietų pavergtose respublikose, bet ir pačiame šio širšyno centre - Kremliuje, komunistus veja kaip šumis. Visas pasaulis suprato, kad tiesioginis perversmo iniciatorius - komunistų partijos centro komitetas. Ačiū Dievui, kad nepavyko komunistinis pučas ir staliniečiams nepavyko palaužti pavergtas tautas bei įvesti ypatingą padėtį. Tada būtų sunaikinta viskas, kas blaiviai ir protingai galvoja apie gyvenimą, ateitį, politiką, ekonomiką. Mums žinoma, kad LKP-istai su išgama Burokevičium priešaky buvo užsakę 250 000 antrankių Lietuvos patriotams. Kas dešimtas Lietuvos gyventojas būtų surakinatas. Vėl Lietuvoje aidėtų šūviai, sklistų raudos, lietus nekaltas kraujas, gaisrai naikintų gėrį. Dėkojame Dievui, kad viskas praėjo per tris dienas,

nors jos atnešė daug neramumų, sugadino daug nervų, pralietas kraujas. Beje, Šaulių sąjunga iš karto buvo paskelbta už sovietinių įstatymų ribų ir buvome priversti palikti patalpas. Sovietiniai imperialistai savo rankomis pagreitino mums nepriklausomybės atgavimą ir aš tikiu, kad šis klausimas išsispres iki šių metų pabaigos. Šiuo metu viskam vadodauja B. Jelcinas, o jis pripažįsta Lietuvos Nepriklausomybę.

Pas mus įvyko daug reikšmingų pokyčių, kuriuos Lietuvos žmonės sutiko su ašaromis akyse. Išvaikyta Burokevičiaus šutvė ir jų ieško dabar Lietuvos prokuratūra už sausio mėnesio įvykius. Panaikinta sovietinė teroristų citadelė - KGB. Visi iki šiol užimti pastatai atiteko Lietuvos Respublikai. Gražinti užgrobti pastatai, nuimti Lenino ir kiti sovietiniai paminklai

Vilniuje, Klaipėdoje ir kituose miestuose, Kaune atgavome Karininkų Ramovę. Ir tokių žinių dabar daugybė iš visų Lietuvos miestų ir vietovių.

Kritiškomis dienomis trys Šaulių rinktinės Kauno, Vilniaus ir Panevėžio buvo paskirtos saugoti Lietuvos parlamentą, o kitos rinktinės dirbo vietose: saugojo savivaldybes, televizijos ir radijo transliacijos stotis, maisto produktų bazes ir įmones, palaikė viešąją tvarką, vykdė žvalgybą, rinko medžiagą. Darbo buvo per akis. Nors Centro valdyba buvo priversta palikti patalpas, šauliai puikiai atliko pareigas vadovaujant iš pogrindžio. Kariniams veiksmams buvom pasiruošę. Aš kaip išėjau pirmadienį 7 val. ryto, tai namo grįžau tik iš trečiądienio į ketvirtadienį.

DU PRIEŠINGI STRAIPSNIAI LIETUVOS ŽYDŲ REIKALU

“Los Angeles Times” 1991 rugsėjo 24 d. pirmajame psl. paskelbė Michael Hiltzik rašinį iš Vilniaus antraštelė No Jewish Revival for Lithuania /Žydai neatsigaus Lietuvoje/, tęsinys A12 puslapyje dar per keturias skiltis.

Vilniuje, Pylimo gatvėje, yra žydų sinagoga. Laikyti žydams maldas reikia turėti bent 10 klausytojų, kas ne visad pavyksta. Paskutinį šeštadienį susirinko 13, bet nebuvo rabino, nebuvo nė vienos moters. Tikrai du iš atvykusių neturėjo 60 metų, dauguma buvo gerokai virš 70 metų. Iš seniau Vilnius garsėjo kaip “Lietuvos Jeruzalė”, bet Adolfo Hitlerio buvo sunaikinta 94% žydų.

“Čia žydų kultūra niekada negalės būti atstatyta”, - pareiškė Samuel Levin, kuris anksčiau buvo direktorius žydų mokykloje, dabar jis nuolatiniame gyvenimui įsikūręs Izraelyje.

Toliau rašinys persunktas neapykantais žodžiais lietuviams, ir išsigalvojimais, melais. Nėra reikalaujama, melais. Nėra reikalaujama šmeižtus versti į lietuvių kalbą. Žydams Sovietų kariuomenės atvyki-

mas į Lietuvą buvęs išsigelbėjimas. “My father and mother would not be alive today if the Soviet army had not liberated them”, said Faina Kuklanskeita, a Jewish lawyer in Vilnius. “So their view of the Soviet army is not so bad”.

Neteisingai užpultos tautos gynimas

Tame pat “Los Angeles Times”, psl. B7, išspausdintas Aleksandro Štromo rašinys: In Defence of Nation Falsely Singled Out /Neteisingai užpultos tautos gynimui/. Rašo, kad kalbėti apie visos tautos bendradarbiavimą su kraštutiniaisiais naciais. Šiuo atveju lietuviai nėra geresni ar blogesni už bet kurią kitą tautą.

Jis rašo, kad jį kaip žydą nuo nacių išgelbėjo Antano Macevičiaus šeima, laikė jį savo namuose, dalinosi kukliu karo metu daviniu, ir jie gerai žinojo, kad apie tai naciams sužinojus, būtų sušaudyti jį slėpusieji vyrai, žmona ir duklė, kartu su juo. Aleksandro Štromo seserį, jos vyrą ir uošvienę panašiu būdu išsaugojo fabrike dirbęs

Vytautas Rinkevičius. Visos žydų šeimos Lietuvoje, kurių giminės nuo nacių išliko gyvos, galėtų panašiai pasakyti.

Duoda ir daugiau kilnių lietuvių, kunigų pavyzdžių. Atmetęs kitokius niekšingus žydų kaltinimus lietuviams, baigia pažymėdamas, kad Lietuvoje per 600 metų nebuvo žydų pogromų, o žydams pogromų buvo Lenkijoje, Ukrainoje, Besarabijoje, Rusijoje, bet niekada Lietuvoje.

x x x

Lietuvių tauta buvo draugiškiausia žydams. Žydai galėtų dėkoti lietuviams už šimtmečiais vykdytą žydų globą, apsaugą, o ne piktavališkai, melagingai, niekšiška kaltinti.

Straipsnio gale parašyta, kad Aleksandras Štromas /išspausdinta Shtromas/ yra politiniu mokslų sovietų srityje profesorius (a professor of political science specializing in Soviet affairs) Hillsdale, Mich., koledžiuije.

“Los Angeles Times” tiražas yra 1.576.425 egz.

K. Gardinas

Leonardas VALAITIS

ŠLAMĖKIT, AŽUOLAI!

*Šlamėkit, ažuolai, raudokit, liepos,
Pasidaliję gedulą perpus!
Jie krito kniūpsti paskutinę liepos,
Prieš laiką iškeliauo į kapus.*

*Čia mūsų žemė, mūsų Vilnius šventas
Per amžius vardą didvyrių kartos.
Ir joks OMON'o kaily okupantas
Nepaklūpdys atgimstančios tautos.*

*Tiktai bailiai į suguldytus šaudo -
Paslaugūs bolševikų samdiniai.
Kur dingsit, niekšai, kai reiks griebtis šaudo,
Nes net Rusia prakeikė jus sėniai.*

*Todėl šlamėkit, ažuolai ir liepos,
Iš sielvarto čežendami lapus! -
Jie Laisvę šaudė paskutinę liepos
Ir patys sau išsikasė kapus.*

MŪSŲ MIRUSIEJI

RAMOVĖNAI - KARIAI, ŠAULIAI, BIRUTIETĖS . . .

**PRISIMENANT JAUNYSTĖS
DRAUGĄ, SIBIRO KANKINĮ A. A.
KPT. ADOMĄ LASTAUSKĄ**

Tu gimai 1902 metais, lapkričio 14-tąją, kai Tėvų žemė skendo priepaundos tamsoje, bet tautos gajį gyvybę jau buvo pagimdžiusi Pranašus, kurie šaukė: "atsibus Tėvynės sūnūs, didžią praeitį atminę..."

Aušros šviesos apgaubtose Šėduvos trobelėse brendo prisikėlimo idealai į žygį, į kovą, visi kas tik gali!...

Mano pirmas pasimatymas su Adomu įvyko 1921 m. spalio 14 d. Karo mokyklos rūmuose. Kaune. Abudu savanoriai, dvasinio entuziazmo skatinami, atvykome ruošti Tautos laisvės sargyboje budėti... Kieta čia

disciplina užgrūdino mus ateičiai, ir štai jau 1922 m. gražų rugsėjį, kai "voratinkliai draikės be vėjo", vykome į manevrus prie Tauragės Čia įsmigo atmintin leitenanto J. Tapulionio pasakojimas, kad tas Požėrūnų malūnas istorinis: prieš šimtmetį čia slapta susitiko vokiečių ir rusų generalai, sutarę toliau Napoleono neremti...

Ir štai vėl su Adomu už keleto mėnesių, 1923 metų pradžioje, pilnoje kautynių aprangoje dalyvaujame Klaipėdos išvadavimo kautynėse... Tai buvo mudviejų pirmoji kautynių ugnis. Sunkioje kovoje patyrėme, kad be aukos nėra laimėjimo...

Ir štai tų pačių metų rudenio, spalio 22-ąją, mūsų V laidos kariūnų kuopa su šautuvais išvyko priesaikai. Žygiuodami dainavome: "Oi varge, varge, vargeli mano, kada aš jaunas tave išvargsiu..." Buvome pakelti į pirmąjį karninko laipsnį, ir tuo buvo uždegtos mūsų jaunos sielos pareigos bei garbės jausmu.

Išsiskyrėm su Adomu. Bet 1924 metų puošniame rugsėjo spalvingume vėl manevrai. Gavau įsakymą su husarų būriu dalyvauti Panevėžio užėmime. Žinau, jog Adomas gins savo puošnųjį miestą. Mudu — "priešai". O po to: nuoširdus bičiulis leitenantas Adomas Lastauskas kviečia į ramovę. Čia vaišės, dainos, kalbos... Ir tai buvo paskutinis Adomui "sudiev". Ir taip mudu su karių gretomis keliavome Lietuvos laukais su meile Tėvynei ir pasitikėdami ateitimi...

Adomas buvo kruopštus, darbštus ir pareigingas. Už tai buvo apdovanotas DLK Gedimino 4 laipsnio ordinu, Savanorio medaliu ir Nepriklausomybės medaliu. Kapitonu pakeltas

1931.XII.1. Ilgiausiai tarnavo 7 p. DK Butegeidžio pulke.

1940-aisiais audros Rytuose pradėjo grūmoti. Tautą apėmė nerimas, baimė ir šiurpas. Mūsų žemę užgriuvo alkanų bei nuskurusių gaujos. Jos žudė, naikino, degino, trėmė. Kpt. A. Lastauskas 1940-ųjų birželį kario pareigas vykdė Varėnos poligone. Birželio 14 dieną buvo areštuotas ir išvežtas Sibiran. Mirė 1943 metais Norilске.

Tu, mielas broli, kentėjai Sibiro kančias, bolševiko sumuštas, išniekintas. Tu sutikai žmogų baisesnį už žvėrį... Sibiro pusnys pridengė tavo kūną...

Kai 1971 metais Tavo draugai surengė V laidos penkiasdešimtį, susirinkome vos keturi tos laidos absolventai... Kur kiti? Kai sustojome į eilę patikrinimui, iš sąrašo iššauktojo kapitono Adomo Lastausko vardu atsiliepta: "Žuvs Sibire"...

Rinkomės žinodami, jog daugelio šiame suvažiavime jau nebus: laiko tėkmė įvairiais būdais mūsų V laidos gretas labai praretino. Anot poeto Aisčio:

*O jeigu kartais, po daugio metų,
Sueisim vėl, mieli draugai,
Tai mūsų gretos jau bus praretę,
Ir pasikeitę mūs veidai,
Tik širdis viena, ilgesio pilna,
Skausmo kupina, pasiliks jauna.*

Tačiau giliai įmintų Tėvų žemėje pedų žymės primena, kad iškeliavęs tautai nemirė, savo darbais primena ne veltui gyventus metus...

Tu, mielas Drauguži, pavargusias akis užmerkęs Sibiro ledynuose, kankiniu iškeliavai žvaigždžių takais Amžinybėn...

Klemas Čeputis

Gimė 1913 m. spalio 21 d. 1934 metais baigė Šaulių mokytojų seminariją ir tais pačiais metais stojo į PLP karo mokyklą (XVIII laidą), kurią baigęs 1936.X.01 buvo pakeltas o pirmąjį karininko — jaunesniojo leitenanto laipsnį. Karinei tarnybai buvo paskirtas į DLK Mingaugo 4 p. p., stovėjusi Panevėžyje (Pajuostėje). Vėliau buvo perkeltas į Motorizuotą kuopą Vilniuje. Sovietams okupavus Lietuvą, pulkas buvo perkeltas į Rokiškį, o vėliau išsiųstas į Pabradės poligoną, kur pakliuvo ir Petras.

Prasidėjus Vokietijos-Sovietų Sąjungos karui, Lietuvos kariams priverstinai besitraukiant į Sovietijos gilumą, Petrui pavyko laimingai atsipalaiduoti iš dalinio. Slapstėsi žmonos tėviškės ūkyje Šilionių km., Šeduvos valsčiuje. Grįžtant Raudonajai armijai į Lietuvą, 1944 m. su šeima pasitraukė į Vokietiją, apsigyvendamas Würzburge.

1949 metais emigravo į Kanadą. Pradžioje gyveno Britų Kolumbijoje, o 1953 m. persikėlė į Niagarą. Čia išgyveno iki pat mirties. Neturėjo galimybės kaip karys atlikti savo pareigas Tėvynei, t. y. pasipriešinti ginklu

A. A. LTN. PETRAS BALSAS

okupantui, kaip dainoje sakoma:

“O vade galingas, sušauk mus prie ginklo,”

Be ginklo čia laisvės mums niekas neduos...”

To šauksmo Lietuvos kariams neteko išgirsti... Terašo istorikai, kaip buvo

ir kaip turėjo būti. Petras šį skausmą visą laiką širdyje išnešiojo... Jautėsi skolingas Tėvynei. Gal todėl savo gyvenimo didelį dalį pašventė atsikuriančiai Lietuvos skautų Sąjungai. Energingai darbuodamasis skautų gretose, jis sėkmingai būrė aplink save išeivijos priaugančių kartą, skiepydamas joje Lietuvos meilę, patriotizmą.

Gyvendamas Niagaroje įsteigė skautų vietininkiją, kurioje telkėsi Niagaros, St. Catherines bei apylinkių lietuviškasis jaunimas.

Daug prisidėjo rengiant nuosavą skautų stovyklavietę “Romuvą” Moskoje, kur skambėjo lietuviškos dainos, aidėjo gimtasis žodis, o lietuvių renginius patraukliai puošė bei turtino gražiai išsirikiavusios skautų gretos.

Už aktyvų skautišką darbą buvo apdovanotas padėkos žymeniais ir pakeltas vyr. skautininku.

Ligos palaužtas mirė 1991 m. rugpjūčio 10 d. Palaidotas Toronto-Mississauga lietuviškose Šv. Jono kapinėse.

Paliko liūdinčius žmoną Bronę, dukrelę Jūratę ir sūnų Almontą.

Kazys Batūra

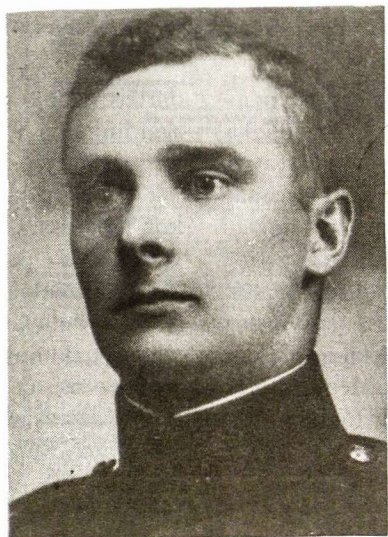
A.a. Juozas Bartkevičius

Mirtis vėl aplankė mūsų Sidnėjaus ramovėnus, pasiimdama mūsų brolių ramovėną Juozą Bartkevičių.

Juozas buvo gimęs 1907 m. rugsėjo 7 d. Tuščių dvare, Taitagės valsč. Sulaukęs 21 metų, buvo pašauktas atlikti karinę prievolę ir buvo paskirtas į Ryšių batalioną. Po apmokymo buvo priimtas į mokomąją kuopą, bet po netikėtos ligos pasveikęs, kaip gerai raštingas, buvo perkeltas į Ryšių bataliono štabą etatiniu raštininku. Išleidžiant iš kariuomenės buvo perkeltas vyresniu puskarininkiu.

Turėdamas gerą balsą, visus tarnybos metus dainavo Ryšių bataliono chore, kuriam vadovavo muz. Liuberskis.

1930 metais Juozas buvo iš karinės tarnybos atleistas ir grįžo į savo ūkį. Tais pačiais metais birželio 22 dieną

vedė savo mokslo draugę Erną Gromzytę, su kurią užaugino du sūnus ir dukrą.

1935 metais 6-ajam p. pulkui persikėlus į Tauragę, Juozas buvo pašauktas pakartojimui ir pareiškus norą, jis buvo priimtas etatiniu tarnautoju puskarininkio laipsnyje. Iš tarnavo iki 1939 m. vasario 1 d. Vėl grįžo į savo ūkį.

Po visų audrų Juozas su šeima emigravo į Australiją ir apsigyveno Bankstown priemestėje.

Visą laiką buvo aktyvus ramovėnas ir nuolatinis “Kario” skaitytojas. buvo visų labai mėgiamas ir su visai gražiai sugyveno.

Likusiems šeimos nariams, geditiems vyro bei tėvo, o kartu ir visiems giminėms bei draugams Sidnės ramovėnų vardu reiškiau gilią užuojautą, o Tau, mielas Juozai, ramiai išsėtis Dievo prieglobstyje amžinybėje. Tebūnie Tau lengva tolimosios Australijos žemė!

A. Vinevičius

**Mielam VYTAUTUI RUTELIONIUI, brangiajai JULIJAI mirus,
nuoširdžią užuojautą reiškia**

MARIJA ir BALYS RAUGAI

A. A. JULIJAI RUTELIONIENEI

**mirus, jos vyrą, ginklo draugą lt. VYTAUTĄ RUTELIONĮ,
sūnų ALGIMANTĄ su žmona, gimines ir artimuosius nuoširdžiai užjaučiame ir liūdime**

V. ŽIBAS, J. JAKUBAUSKAS, B. AUŠROTA ir J. ANDRIUŠIS

A. A. V. MARKAUSKIENEI,

**mano buvusiai mokytojai Trabiškėse mirus,
užuojauta jos sūnums.**

J. KLIMAVIČIUS

Kpt. VLADUI AIŽINUI

mirus, jo šeimą užjaučia

J. KLIMAVIČIUS

U Ž B A I G I A N T

Su š. m. 6-uoju numeriu užbaigiame mūsų bendrus "Kario" leidimo rūpesčius. Vistiek dar palieka mums atsakomybė ir lūkestis geresnei Lietuvos ateičiai, dėl kurios mes aukojamės per ilgus nerimasčio metus. Jaučiame, kad tos pastangos buvo neveltui. Dovana Lietuvai, gal kas sakys kukli, bet vertinga mūsų tautos istorijai: "Kario" išleisti leidiniai ir "Karyje" istoriški straipsniai, kuriuose apšviestas mūsų kairuomenės veidas ir gal dar niekieno niekad nepaminėtos mūsų kultūrinės prošvaitės (problemos) — vertingas kultūrinis kraitis ateinančioms kartoms.

Tai neužmirštama padėka iniciatoriams kpt. St. Urbonui ir Z. Rauliūnaičiui. Taip pat padėka došniems "Kario" skaitytojams, rėmėjams. Ypatingas dėkingumas "Kario" atstovams ir platintojams Australijoje, Europoje, Amerikoje, Kanadoje ir kitur, kurie paminėti Kario metrikoje. Jų pastangos ir

darbas padėjo taip ilgai išlaikyti "Kario" skaitytojų skaitlingumą ir žiniomis žurnalą praturtinti laisvajame pasaulyje.

Nuoširdi padėka Tėvų Pranciškonų spaustuvei, kur per visą šį laiką "Karys" būdavo surenkamas, sulaužomas, paruošiamas spaudai ir spausdinamas. Ypatinga padėka Tėvui Pranciškui Giedgaudui, visą šį laiką vadovavusiam spaustuvei, ir visiems spaustuvės talkininkams. Pagarba LKVS "Ramovės" c. valdyboms už nuolatinį rūpestį "Kario" parama. Nuoširdžiausiai linkime pasisekimo ir ištvėmės naujajam "Kario" štabui Lietuvoje.

Kas tik dar išgalime, skaitykime Lietuvoje leidžiamus karinės minties žurnalus "KARI", "KARDA" ir "TRIMITA"!

Pagarba ir padėka visiems!

Iševijos "Kario" štabas

ADMINISTRATORIAUS PRANEŠIMAS

KARIUI AUKOJO:
\$ 50.00

 Gražina Kocienė, ONT A.a.A. La-
stauskui atminti

A. Žumbakienė, Richmond Hill, NY

\$ 40.00

J. Klimas, B. C.

\$ 30.00

K. Bendoraitis, Vokietija

\$ 25.00

J. Masiulis, IL

\$ 24.00

J. Andrushis, FL

\$ 18.00

Z. Vencius, Vokietija

\$ 14.00

Pov. Karosas, CT

\$12.00

A. Heid, Vokietija

\$ 10.00

Kun. J. Pragulbinckas, NJ

V. Mamaitis, FL

\$ 8.00

V. Tschiplys, Vokietija

\$ 6.00

Gr. Seliokas, CT

\$ 5.00

F. Damasevičius, Australija

Br. Jaras, WI

\$ 4.00

A. Banaitis, Vokietija

A. Butas, NY

Vl. Jomantas, MI

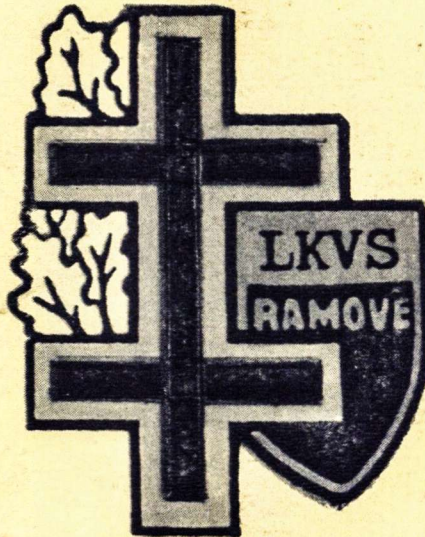
V. Kardelis, QUE

V. Mitkus, IL

J. Vaičeliūnas, ONT

NUOŠIRDUS AČIŪ!

U.S. Postal Service STATEMENT OF OWNERSHIP, MANAGEMENT AND CIRCULATION <small>Required by 39 U.S.C. 3685</small>		
1A. Title of Publication <p style="text-align: center;">K A R Y S</p>	1B. PUBLICATION NO. <p style="text-align: center;">2 9 1 5 0 0</p>	2. Date of Filing <p style="text-align: center;">Sept. 24, 1991</p>
3. Frequency of Issue <p style="text-align: center;">BI - MONTHLY</p>	3A. No. of Issues Published Annually <p style="text-align: center;">6</p>	3B. Annual Subscription Price <p style="text-align: center;">\$ 26.00</p>
4. Complete Mailing Address of Known Office of Publication (Street, City, County, State and ZIP+4 Code) (Not printers) <p style="text-align: center;">341 Highland Blvd., BROOKLYN, NY 11207</p>		
5. Complete Mailing Address of the Headquarters of General Business Offices of the Publisher (Not printer) <p style="text-align: center;">341 Highland Blvd., BROOKLYN, NY 11207</p>		
6. Full Names and Complete Mailing Address of Publisher, Editor, and Managing Editor (This item MUST NOT be blank)		
Publisher (Name and Complete Mailing Address) <p style="text-align: center;">LITHUANIAN VETERANS ASSOCIATION RAMOVE, INC. 341 Highland Blvd. BROOKLYN, NY 11207</p>		
Editor (Name and Complete Mailing Address) <p style="text-align: center;">Balys Raugas 415 Main St., DELRAN, NJ 08075</p>		
Managing Editor (Name and Complete Mailing Address) <p style="text-align: center;">A. Samusis, 341 Highland Blvd., BROOKLYN, NY 11207</p>		
7. Owners (If owned by a corporation, its name and address must be stated and also immediately thereunder the names and addresses of stockholders owning or holding 1 percent or more of total amount of stock. If not owned by a corporation, the names and addresses of the individual owners must be given. If owned by a partnership or other unincorporated firm, its name and address, as well as that of each individual must be given. If the publication is published by a nonprofit organization, its name and address must be stated.) (Item must be completed.)		
Full Name		Complete Mailing Address
LITHUANIAN VETERANS ASSOCIATION		
RAMOVE, Inc.		341 Highland Blvd., BROOKLYN, NY 11207
8. Known Bondholders, Mortgagees, and Other Security Holders Owning or Holding 1 Percent or More of Total Amount of Bonds, Mortgages or Other Securities (If there are none, so state)		
Full Name		Complete Mailing Address
None		
9. For Completion by Nonprofit Organizations Authorized to Mail at Special Rates (DMM Section 423.12 only) The purpose, function, and nonprofit status of this organization and the exempt status for Federal income tax purposes (Check one)		
☒ (1) Has Not Changed During Preceding 12 Months		☐ (2) Has Changed During Preceding 12 Months <small>(If changed, publisher must submit explanation of change with this statement.)</small>
10. Extent and Nature of Circulation	Average No. Copies Each Issue During Preceding 12 Months	Actual No. Copies of Single Issue Published Nearest to Filing Date
A. Total No. Copies (Net Press Run)	1535	1500
B. Paid and/or Requested Circulation		
1. Sales through dealers and carriers, street vendors and counter sales	80	80
2. Mail Subscription (Paid and/or requested)	1382	1301
C. Total Paid and/or Requested Circulation (Sum of B1 and B2)	1462	1381
D. Free Distribution by Mail, Carrier or Other Means (Samples, Complimentary, and Other Free Copies)	31	42
E. Total Distribution (Sum of C and D)	1493	1423
F. Copies Not Distributed		
1. Office use, left over, unaccounted, spoiled after printing	42	77
2. Return from News Agents	-	-
G. TOTAL (Sum of E, F1 and 2—should equal net press run shown in A)	1535	1500
11. I certify that the statements made by me above are correct and complete		Signature and Title of Editor, Publisher, Business Manager, or Owner <p style="text-align: center;"><i>Alfonso Saureh, Mgr.</i></p>

"KARIO" PLATINTOJAI

AUSTRALIJOJE

Albertas Žvirblis, 65 Walscott St.,
North Geelong, Vic. 3215

S. Pačesa, 7/31 Valentine Street,
NSW, 2199

KANADOJE

TORONTO, ONT. —
V. A. Aušrotas, St. Prakapas.

JUNGTINĖSE AMERIKOS VALST.

BROCKTON, MA —
A. Šeduikis, 990 N. Main St.

CHICAGO, IL —

"Gifts International", "Parama", "Patria"
Gifts & Electr.

DETROIT, MI —

V. Čižauskas (Šv. Antano parapijos
Spaudos kioskas).

WATERBURY, CT —

"Spauda"

ANGLIJOJE

S. Kasparas, 32 Puteaux House, Roman
Road, London E 2. ORF, England

V. VOKIETIJOJE

Juozas Nevulis, 6793 Bruchmuehlbach-
Miesau 2 Raiffeisenstr. 4.

Spausdina:

FRANCISCAN PRESS
341 Highland Blvd.
Brooklyn, N.Y. 11207

gh. 306.18